

№ 4 (4) 2025

Қазақстан Республикасы
Ғылым және жоғары білім министрлігі
Ғылым комитетінің «Мемлекет тарихы институты» РММ

Journal of **CENTRAL ASIAN HISTORY CULTURE AND POLITICS**

**ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ТАРИХЫ,
МӘДЕНИЕТІ, САЯСАТЫ**

Journal of CENTRAL ASIAN HISTORY CULTURE AND POLITICS

2025 жылдан бастап
әр тоқсан сайын жарық көреді

Бас редактор
Нұрбек Пұсырманов,
ҚР ҒЖБМ ҒК «Мемлекет тарихы
институтының» директоры, Ph.D

Жауапты редактор
Р.Е. Асылгожина

Ғылыми редактор
Е.Р. Аманғосов

Дизайнер
К. Кабдулина

Редакция мекенжайы:
Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қаласы,
Бөкейхан көшесі, 1а

E-mail: office@centralasia-journal.kz

Журнал Қазақстан
Республикасының
Мәдениет, ақпарат және қоғамдық
келісім министрлігінде 2024 жылғы
23 тамызда тіркеліп,
тіркеу туралы № KZ44VPY00099147
күәлік берілген.
eISSN: 3104-459X (online)
doi.org

РЕДАКЦИЯЛЫҚ ҰЖЫМ

ПҰСЫРМАНОВ Нұрбек – Редакция алқасының
төрағасы, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының
директоры, Ph.D

ҚАРАСАЕВ Ғани – Редакция алқасы төрағасының
орынбасары, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы
институтының Деректану, тарихнама және Отан тарихы
бөлімінің басшысы, тарих ғылымдарының докторы

АКСАКОЛОВ Султонбек – Орталық Азия
университетінің әлеуметтік және гуманитарлық
ғылымдар кафедрасының профессор ассистенті
(Тәжікстан Республикасы)

ҒАУР Пунит – Үндістанның Сыртқы Істер Министрлігі
Дүниежүзілік істер Кеңесінің Ғылыми Қызметкері, Ph.D
(Үндістан)

ДЖУМАШЕВ Аскар - тарих ғылымдарының докторы,
Өзбекстан Республикасы Ғылым Академиясының
Қарақалпақ гуманитарлық ғылымдар ғылыми-зерттеу
институтының профессоры

ДОҒАН Ерхан – Мармара университетінің профессоры
(Түркия Республикасы)

ЕҢСЕНОВ Қанат – Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық
университетінің қауымдастырылған профессоры

ЖОЛДЫБАЛИНА Алуа – ҚР Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты
директорының орынбасары, Ph.D

КИДИРНИЯЗОВ Даниял - РФА Дағыстан федералды
зерттеу орталығының тарих, археология және
этнография институтының профессоры (Ресей
Федерациясы)

МАЛИКОВА Әсел - Күләш Байсейітова атындағы
Қазақ ұлттық өнер университетінің доценті, Ph.D

РАХИМОВ Набиджон – Худжанд мемлекеттік
университетінің археология, этнография және дінтану
кафедрасының профессоры (Тәжікстан Республикасы)

САИДОВ Ильхомжон - Шароф Рашидов атындағы
Самарқанд мемлекеттік университетінің тарихнама
және деректану кафедрасының профессоры
(Өзбекстан Республикасы)

САЛМОРБЕКОВА Рита – И. Абдраимов атындағы
Қырғыз авиациялық институтының профессоры
(Қырғыз Республикасы)

СНЕЛЛЕР Рико – Психологияны терең зерттеу
академиясының профессоры (Нидерланды)

ТРЕВИЗАНИ Томмазо - Неаполь Л'Ориенталь
университетінің қауымдастырылған профессоры
(Италия)

ТУЛЕБАЕВА Меруерт – Гумилев атындағы Еуразия
Ұлттық университетінің доценті, с.ғ.к.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ПУСЫРМАНОВ Нұрбек – Председатель редакционной коллегии, директор Института истории государства КН МОН РК, Ph.D

Карасаев Гани – Заместитель председателя редакционной коллегии, руководитель отдела источниковедения, историографии и отечественной истории Института истории государства КН МОН РК, доктор исторических наук

АКСАКОЛОВ Султонбек – Ассистент профессора кафедры социальных и гуманитарных наук Центрально-Азиатского университета (Республика Таджикистан)

ГАУР Пунит – Научный сотрудник Совета по Всемирным делам Министерства иностранных дел, Ph.D (Индия)

ДЖУМАШЕВ Аскар – Доктор исторических наук, профессор Каракалпакского научно-исследовательского института гуманитарных наук Каракалпакского отделения Академии наук Республики Узбекистан

ДОГАН Ерхан – Профессор Университета Мармара (Турецкая Республика)

ЕНСЕНОВ Канат – Ассоциированный профессор Евразийского национального университета имени Гумилева

ЖОЛДЫБАЛИНА Алуа – заместитель директора Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК, Ph.D

КИДИРНИЯЗОВ Даниял – Доктор исторических наук, профессор Института истории, археологии и этнографии Дагестанского федерального исследовательского центра РАН (Российская Федерация)

МАЛИКОВА Асель – Ph.D, доцент Казахского национального университета искусств имени Күләш Байсейітовой

РАХИМОВ Набиджон – Профессор Худжандского государственного университета (Республика Таджикистан)

САИДОВ Ильхомжон – Профессор кафедры Историографии и источниковедения Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова (Республика Узбекистан)

САЛМОРБЕКОВА Рита – Профессор Кыргызского авиационного института им. И. Абдраимова (Кыргызская Республика)

СНЕЛЛЕР Рико – Профессор Академии глубинной психологии (Нидерланды)

ТРЕВИЗАНИ Томмазо – Ассоциированный профессор Неаполитанского университета Л’Ориенталь (Италия)

ТУЛЕБАЕВА Меруерт – к. п. н., доцент Евразийского национального университета им. Гумилева

EDITORIAL TEAM

PUSSYRMANOV Nurbek – Chairman of the Editorial Board, Director of the Department of the Institute of State History of the KN of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Ph.D.

KARASSYAEV Gani – Deputy Chairman of the Editorial Board, Head of the Department of Source Studies, Historiography and National History of the Institute of State History of the KN of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Historical Sciences

AKSAKOLOV Sultonbek – Assistant professor of the Department of Social Sciences and Humanities of the Central Asian University (Republic of Tajikistan)

GAUR Punit – Research Fellow at the Indian Council of World affairs, Ministry of External Affairs Ph.D. (India)

DZHUMASHEV Askar – Doctor of Historical Sciences, Professor at the Karakalpak Scientific Research Institute of Humanities of the Karakalpak Branch of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

DOGAN Yerhan – Professor at Marmara University (Republic of Turkiye)

YENSSENOV Kanat – Associate Professor at the L.N. Gumilyov Eurasian National University

ZHOLDYBALINA Alua – Deputy Director of the Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan

KIDIRNIYAZOV Daniyal – Doctor of Historical Sciences, Professor at the Institute of History, Archeology and Ethnography of the Dagestan Federal Research Center of the Russian Academy of Sciences (Russian Federation)

MALIKOVA Assel – Associate Professor at the Kulyash Bayseyitova Kazakh National University of Arts

RAKHIMOV Nabidjon – Professor at Khujand State University (Republic of Tajikistan)

SAIDOV Ilkhomjon – Professor at the Department of Historiography and Source Studies at the Sharof Rashidov Samarkand State University (Republic of Uzbekistan)

SALMORBЕКОВА Rita – Professor at the I. Abdraimov Kyrgyz Aviation Institute (Kyrgyz Republic)

SNELLER Rico – Professor at the Academy of Depth Psychology (Netherlands)

TREVISANI Tommazo – Associate professor at the University of Naples L’oriental (Italy)

TULEBAYEVA Meruert – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Gumilyov Eurasian National University

МАЗМҰНЫ

Аида Апышова

Орталық Азия өркениеті: көшпенділер мен отырықшы шаруалардың өркениеті

7

Жанар Смаханова, Ермек Әуелбек

Ежелгі ирригация тарихын оқыту әдістемесі

16

Бауржан Шериязданов

Орталық Азияның посткеңестік мемлекеттеріндегі өңірлік және азаматтық қоғамдастықтың (бірегейліктің) негізгі трендтері

28

Меруерт Тулебаева, Нұрай Әділхан

ҚР ішкі көші-қон ерекшеліктері

44

Нұржан Болатұлы, Данагуль Копежанова

Орталық Азиядағы саяси транспаренттілік: тарихи талдау және қазіргі контекст

55

Светлана Утебалиева, Мадина Джанталеева

Орталық Азияның мәдени брендтері жұмсақ күш ретінде (өзбек жібегі, қазақ ою-өрнектері және киіз үй мысалында)

75

Меруерт Тулебаева, Қастер Көпеев

Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқарудың қазіргі жағдайы

86

СОДЕРЖАНИЕ

Аида Апышова Цивилизация Центральной Азии: цивилизация кочевников и оседлых земледельцев	7
Жанар Смаханова, Ермек Ауелбек Методика преподавания древней истории ирригации	16
Бaurжан Шериязданов Основные тренды региональной и гражданской общности (идентичности) в постсоветских государствах Центральной Азии	28
Меруерт Тулебаева, Нурай Адилхан Особенности внутренней миграции в РК	44
Нуржан Болатулы, Данагуль Копежанова Политическая транспарентность Центральной Азии: исторический анализ и современный контекст	55
Светлана Утебалиева, Мадина Джанталеева Культурные бренды Центральной Азии как инструмент мягкой силы (на примере узбекского шелка, казахских орнаментов и юрт)	75
Меруерт Тулебаева, Кастер Копеев Современное состояние местного самоуправления в Республике Казахстан	86

CONTENTS

Aida Apyshova The Civilization of Central Asia: the civilization of nomads and settled peasants	7
Zhanar Smakhanova, Yermek Auelbek Methods of teaching the history of ancient irrigation	16
Baurzhan Sheriyazdanov The main trends of regional and civil community (identity) in the post-soviet states of Central Asia	28
Meruert Tulebayeva, Nuray Adilkhan Peculiarities of internal migration in the Republic of Kazakhstan	44
Nurzhan Bolatuly, Danagul Kopezhanova Political transparency in Central Asia: historical analysis and contemporary context	55
Svetlana Utebaliyeva, Madina Zhantaleeva Cultural brands of Central Asia as a soft power tool (case study of uzbek silk, kazakh ornaments and yurts)	75
Meruert Tulebayeva, Kaster Kopeyev Modern state of local self-government in the Republic of Kazakhstan	86

IRSTI
03.91

Aida Apyshova

*Associate Professor, Head of the Department of General History and Law of the Historical Law Institute, Osh State University,
Osh, Kyrgyzstan,
e-mail: aida280973@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0003-0973-4836>*

THE CIVILIZATION OF CENTRAL ASIA: THE CIVILIZATION OF NOMADS AND SETTLED PEASANTS

Abstract. The article considers Central Asia as a unique historical, cultural and civilizational region formed at the intersection of the most important trade, migration and spiritual routes of Eurasia. The article analyzes the evolution of the concept of «civilization» and its application to understanding the Central Asian space, where nomadic and settled civilizations have interacted for thousands of years. Special attention is paid to the role of the Great Silk Road as a key factor in economic, cultural and intercivilizational exchange between East and West. The influence of world religions, ethnocultural diversity and traditions of tolerance on the formation of a sustainable model of regional development is revealed. The article also examines the modern significance of the historical experience of Central Asia in the context of globalization, as well as its role in the dialogue of civilizations and international cooperation. It is concluded that the region's civilizational heritage is an important resource for strengthening security, integration and sustainable development of the Central Asian states.

Keywords: *Central Asia, civilization, symbiosis, diversity, nomadic and sedentary cultures, the Great Silk Road, Inter-civilization interaction.*

Аида Апышова

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ӨРКЕНИЕТИ: КӨШПЕНДІЛЕР МЕН ОТЫРЫҚШЫ ШАРУАЛАРДЫҢ ӨРКЕНИЕТИ

Аңдатпа. Мақалада Орталық Азия Еуразияның маңызды сауда, көші-қон және рухани жолдарының қиылысында қалыптасқан бірегей тарихи-мәдени және өркениетті аймақ ретінде қарастырылады. «Өркениет» ұғымының эволюциясы және оның мыңдаған жылдар бойы

көшпелі және отырықшы өркениеттер өзара әрекеттескен Орталық Азия кеңістігін түсінуге қолданылуы талданады. Ұлы Жібек жолының шығыс пен Батыс арасындағы экономикалық, мәдени және өркениетаралық алмасудың негізгі факторы ретіндегі рөліне ерекше назар аударылды. Әлемдік діндердің, этномәдени әртүрліліктің және толеранттылық дәстүрлерінің өңірлік дамудың тұрақты моделін қалыптастыруға әсері ашылады. Мақалада сонымен қатар жаһандану жағдайындағы Орталық Азияның тарихи тәжірибесінің қазіргі маңызы, сондай-ақ оның Өркениеттер диалогы мен халықаралық ынтымақтастықтағы рөлі қарастырылады. Өңірдің өркениеттік мұрасы Орталық Азия мемлекеттерінің қауіпсіздігін, интеграциясын және орнықты дамуын нығайту үшін маңызды ресурс болып табылады деген қорытындыға келді.

Түйін сөздер: Орталық Азия, өркениет, симбиоз, әртүрлілік, көшпелі және отырықшы мәдениеттер, Ұлы Жібек жолы, өркениетаралық өзара іс-қимыл.

Аида Апышова

ЦИВИЛИЗАЦИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: ЦИВИЛИЗАЦИЯ КОЧЕВНИКОВ И ОСЕДЛЫХ ЗЕМЛЕДЕЛЬЦЕВ

В статье рассматривается Центральная Азия как уникальный историко-культурный и цивилизационный регион, сформировавшийся на пересечении важнейших торговых, миграционных и духовных путей Евразии. Анализируется эволюция понятия «цивилизация» и его применение к осмыслению центральноазиатского пространства, где на протяжении тысячелетий взаимодействовали кочевая и оседлая цивилизации. Особое внимание уделяется роли Великого шелкового пути как ключевого фактора экономического, культурного и междивилизационного обмена между Востоком и Западом. Раскрывается влияние мировых религий, этнокультурного многообразия и традиций толерантности на формирование устойчивой модели регионального развития. В статье также рассматривается современное значение исторического опыта Центральной Азии в условиях глобализации, а также ее роль в диалоге цивилизаций и международном сотрудничестве. Делается вывод о том, что цивилизационное наследие региона является важным ресурсом для укрепления безопасности, интеграции и устойчивого развития государств Центральной Азии.

Ключевые слова: Центральная Азия, цивилизация, симбиоз, многообразие, кочевая и оседлая культуры, Великий шелковый путь, междивилизационное взаимодействие.

INTRODUCTION

Central Asia is commonly understood to comprise Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan, and Kyrgyzstan. These states are the main historical and cultural areas of this region.

In 1992, at the Central Asian summit, President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev proposed to abandon the concept of «Central Asia and Kazakhstan» in favor of the concept of «Central Asia». UNESCO has given a different definition to the concept of «Central Asia». In accordance with this, there is an opinion that in addition to the mentioned countries, Central Asia should include such states as Mongolia, part of China, Afghanistan, Pakistan and some areas of Iran. This definition is also used in geographical sciences.

RESEARCH METHODS

The article uses general scientific and special research methods. The main one is the historical and analytical method, which allowed us to consider the process of formation and development of the Central Asian civilization. The comparative civilizational method was used to identify the features of interaction between nomadic and sedentary cultures, as well as the mutual influence of Central Asia with other civilizations. Systematic and socio-cultural approaches are used to analyze the region as an integral historical and cultural space. The analysis and generalization of scientific sources, including the works of domestic and foreign researchers, was also applied.

RESULTS AND DISCUSSION

Civilization (Latin Civitas) - comes from the concept of «city, civil society, state». The term «civilization» was first used in French in the second half of the eighteenth century. In the works of such thinkers as Montesquieu, Voltaire, Turgot, Condorcet, this concept implied a reasonable society based on a cart, reasonable legality and justice, moral and intellectual height (Mezhdunarodnyi simpozium 2014).

At the beginning of the 19th century, an «ethnographic concept of civilization» was being formed in Europe. He attaches great importance to the diversity of human culture and asserts that «every nation has its own civilization». Gradually, various theories and concepts of civilization appeared in philosophy. Here's how we can highlight the main ones:

1. Civilization is a post-barbaric stage of human history. It is caused by the formation of classes, states, the emergence of cities (urbanization), and the use of writing.
2. Civilization is important for culture. Both express the growth and

development of society, man-made values, ideals, norms, and ways of social existence.

3. Civilization is a special aspect, a level of social life. It is characterized by the presence of «technical support», living conditions («comfort»), and «desire».

4. Civilization means the unity of mankind, the integrity of a multifaceted culture, and a system of values common to all mankind.

5. Civilization is the end, the «aging», the «fading» stage, the time of any culture.

The concept of «civilization» has a definition of a certain «world», that is, a spatiotemporal cultural and economic continuum with its own ideas, values, etc. «Every culture, according to Oswald Spengler, has its own civilization» (Shpengler 1993).

The Central Asian civilization combined two components - the civilizations of nomads and sedentary farmers. For three millennia, the two civilizations - nomadic and sedentary - maintained relative internal autonomy, developed side by side, mutually contributing to the further enrichment of each other, forming a single universal civilization. For socio-economic, climatic, geographical and historical reasons, the civilizations of nomadic and settled peoples had their own characteristics inherent in each of them individually.

It is believed that nomadic peoples represented a triad of signs of civilization: monumental culture, cities and writing. In ancient times, the ideology was based on ethnocentrism – the opposition of one ethnic group to the outside, that is, to another ethnic environment. On the other hand, the nomadic state formations of Central Asia had strictly centralized political and military power. At its head was the supreme ruler, the Kagan, «appointed by heaven».

The highest state authority could control ethnic groups, ensuring the integrity and stability of allied relations.

The Middle East (Babylon, Hellenism, etc.) and Asian civilizations (Chinese, Indian, Arab), the countries of Central Asia were able to actively integrate the best aspects of these cultures.

Turks, Arabs, Slavs, Chinese, Iranians, Mongols and Indians are the tribes and people who crossed their way through this region. History has left a large layer of cultural heritage for modern Central Asia, which is a UNESCO World Heritage Site.

Chinese culture has influenced this region since ancient times with its architecture, religion, and aesthetic system (Stavitskii 1974). At the present stage, Central Asia and the People's Republic of China are increasingly interacting at the economic level.

Since ancient times, the region's exposition has determined its transit

character. The Great Silk Road ran through this region, creating a connection between China and Europe. There was an exchange of goods, inventions, and art. This determined the special role of economic and cultural ties in inter-civilizational relations at the time.

It can be said that on the pages of history it is important that the Great Silk Road was the only trade route that was formed during at least the twentieth century, connecting East and West in political, diplomatic, trade, economic, cultural and humanitarian relations since ancient times. All five sections of the Great Silk Road, departing from the Northern Caravan Route, were considered a cable car connecting the people of the states of the East and West, closely connecting nomadic and settled peoples in the territory of modern Kyrgyzstan and Central Asia (Sukhareva 1976). One of its examples is the Great Silk Road, which, expanding the boundaries of trade and economic cooperation, strengthening the spiritual unity of East and West, continuously flowed through the Eurasian spaces, where goods, property, science, knowledge, and cultural values flourished.

On the other hand, the Great Silk Road played the role of a transformer and integrator of Eastern and Western cultures. For this reason, the international community is working to restore the routes connecting Uzbekistan with China and Central Asia through Afghanistan to the ports of the Indian Ocean (Kadyrov 2015).

Within the framework of the China-Central Asia summit, which took place on May 18-19, 2023 in the Chinese city of Xi'an, a trilateral memorandum was signed on the China-Kyrgyzstan-Uzbekistan railway construction project (a strip on the territory of Kyrgyzstan).

The implementation of the China-Kyrgyzstan-Uzbekistan railway project is important not only for the Kyrgyz Republic, but also for the entire Central Asian region. The project will ensure an increase in the competitiveness of the participating countries in the international transit market by reducing the time and intervals of cargo delivery.

This can be defined as an indicator of practical importance from the point of view of using historical experience at the present stage.

It can be said that these universal traditions have brought Central Asia into the orbit of world civilization, absorbing philosophical ideas about man, the world and the universe, tolerance, openness, honesty, proximity to nature, along with values and ideas. History shows that no civilization has emerged separately from other cultures; they have always complemented each other throughout all epochs of development.

A symbiosis of religions is emerging in Central Asia: Islam, Christianity, Judaism, Buddhism, and others. Since ancient times, all these religions have taken root along with various cults of nomadic peoples.

According to statistics, at the present stage, the Muslim population prevails in this region (Kazakhstan – 70.19%, Kyrgyzstan – 80%, Tajikistan – 90%, Turkmenistan – 89%, Uzbekistan – 93%). Christianity ranks second in terms of prevalence (Kazakhstan – 26.17%, Kyrgyzstan – 16%, Turkmenistan – 8%, Tajikistan and Uzbekistan – less than 5%).

Buddhism exists in Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan. The Jewish religion is less widespread. Despite this, all these states are secular, meaning the population has the right to choose their religion. Islam had a significant civilizational influence on the culture of the peoples of Central Asia.

The abundance of languages spoken in the area attests to the multiculturalism of the area. Despite the fact that the Soviet Union had a significant cultural impact, although the USSR pursued a policy of Russification on the territory of Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan and Tajikistan for almost 70 years, this had no impact on the culture and identity of the peoples of the region. The renewal of the world system of the Central Asian countries has been a tradition for many centuries, starting with a process of balancing between countries.

Looking at Central Asia through the prism of a separate region of the world, rather than as part of the USSR, gives a clear picture of interethnic interaction between the countries.

A special feature of Central Asia is its interfaith and interethnic tolerance. Turkic ethnic groups are united by the unity of language, historical memory and archetypes of spiritual experience. The intellectual elite and scientific communities can help preserve the region's historical and cultural heritage through regeneration and research.

In the context of current globalization, Central Asia is located at the junction of the Islamic, Orthodox, Chinese and Western civilizations of the world. His position determines his unique role in the inter-civilizational dialogue and the exchange of cultural values (Abaev and Homushku 2011). This role marks the diversity of the processes of intercultural interaction inherent in it over the centuries.

In order to protect the national interests and security of the Central Asian States, it is necessary to develop cooperation with the international community. This is achieved through cooperation with neighboring countries in the region, as well as with international organizations.

In modern conditions, the importance of the historical and civilizational experience of Central Asia as a basis for building a sustainable model of regional development is increasing. The centuries-old practice of coexistence of various ethnic groups, religions and cultures has formed a unique tradition of dialogue and mutual respect in the region, which can serve as an example

for other multinational spaces. This experience is becoming particularly relevant in the context of increasing global challenges related to conflicts of identities and civilizational values.

An important factor in the further development of Central Asia is the comprehension and reassessment of its role in world history not only as a transit space, but also as an independent center of civilization. The strengthening of scientific research, the preservation of historical and cultural heritage monuments, as well as the development of cultural diplomacy contribute to the formation of a holistic view of the region and enhance its importance in the global cultural and intellectual space.

Thus, Central Asia continues to act as a space of active intercivilizational interaction, where the past and the present complement each other. The combination of rich historical heritage and modern integration processes creates prerequisites for the sustainable development of the region, strengthening its security and expanding cooperation with the international community based on mutual respect and equal partnership.

CONCLUSION

Summing up the results of the study, it can be noted that Central Asia is a unique historical, cultural and civilizational region formed at the intersection of the most important trade, migration and spiritual routes of Eurasia. For thousands of years, there has been close interaction between nomadic and sedentary civilizations, each of which had its own socio-economic, political and cultural characteristics. Their mutual coexistence and complementarity contributed to the formation of a stable and multifaceted Central Asian civilization.

A special role in the development of the region was played by the Great Silk Road, which acted not only as a trade and economic artery, but also as a powerful channel for intercultural and intercivilizational exchange. Through him, knowledge, technology, religious ideas, artistic and philosophical values spread, which contributed to the integration of Central Asia into the global civilizational space. As a result, the region has become an important link between East and West, accumulating and transforming the cultural heritage of various peoples and civilizations.

The history of Central Asia also demonstrates a high level of religious and ethnic tolerance. The coexistence of Islam, Christianity, Buddhism, Judaism and traditional beliefs of nomadic peoples has formed a unique model of interfaith interaction, which remains relevant in modern conditions. The multilingualism and cultural diversity of the region are evidence of its openness to dialogue and mutual cultural enrichment.

In the post-Soviet period, the Central Asian countries had the opportunity to rethink their identity, considering the region not only as part of the former USSR, but also as an independent subject of world history and politics. This allowed us to take a fresh look at the processes of interethnic interaction, cultural development and regional integration. Modern infrastructure and transport projects, including the development of transit corridors between China, Central Asia and other regions of the world, testify to the revival of the historical role of the region as a key hub of international communications.

In the context of globalization, Central Asia continues to be a space of intersection of Islamic, Orthodox, Chinese and Western civilizations, which gives it special importance in the system of international relations. The preservation of cultural heritage, the strengthening of interstate cooperation and the development of a dialogue of civilizations are important factors in ensuring the sustainable development and security of the States of the region. Thus, the historical experience of Central Asia and its civilizational diversity are not only a valuable legacy of the past, but also an important resource for shaping a harmonious future in a changing world.

REFERENCES:

Abaev, N. V., and O. M. Homushku. 2011. Dukhovno-kul'turnye traditsii v geopoliticheskom i tsivilizatsionnom prostranstve Tsentral'noi Azii i Sayano-Altaya [Spiritual and Cultural Traditions in the Geopolitical and Civilizational Space of Central Asia and the Sayano-Altai]. Kyzyl: Tyva State University Press.

Kadyrov, T. D. 2015. Istoriya Tsentral'noi Azii [The History of Central Asia]. Osh.

Mezhdunarodnyi simpozium "Ekonomicheskii poyas Shelkovogo puti." 2014. International Symposium "Silk Road Economic Belt." June 26. Accessed [дата обращения 15.08.2024]. <http://china-uz-friendship.com/?p=2231>

Shpengler, O. 1993. Zakat Evropy: Ocherki morfologii mirovoi istorii [The Decline of Europe: Essays on the Morphology of World History]. Vol. 1. Moscow.

Stavitskii, B. Ya. 1974. Iskusstvo Srednei Azii: Drevnii period [The Art of Central Asia: The Ancient Period]. Moscow.

Sukhareva, O. A. 1976. Ocherki po istorii sredneaziatskikh gorodov [Essays on the History of Central Asian Cities]. Moscow.

XFTAP
06.81.23

Жанар Смаханова¹, Ермек Әуелбек²

¹С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университетінің аға оқытушысы

Астана, Қазақстан

e-mail: z.deil@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6187-9202>,

²Қазақ ұлттық аграрлық университеттің аға оқытушысы Алматы, Қазақстан

<https://orcid.org/0000-0001-5651-421X>

ЕЖЕЛГІ ИРРИГАЦИЯ ТАРИХЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа. Ежелгі ирригациялық, яғни жерді қолдан суландыру жүйелері адамзат өркениетінің дамуында шешуші рөл атқарғанын тарихтан білеміз. Шаруашылыққа қажет суару арналары мен тоғандарды жасау арқылы ежелгі заманда адамдар шөлейт және құрғақ далалық аймақтарды егіншілікке жарамды ете алды. Қазақстанның оңтүстік аймағы, яғни Жетісу, Сырдария алабы (қазіргі Алматы, Түркістан өңірлері) осындай ирригациялық мәдениеттің ошағы болған. Археологиялық зерттеулер нәтижесінде бұл аймақтағы көне қалалар мен қоныстардың маңынан көптеген суландыру жүйелерінің іздері табылды. Мысалы, Отырар, Сығанақ секілді ортағасырлық қалалардың маңында ежелгі каналдар мен су қоймаларының орындары анықталған. Бұл деректер ежелгі заманда оңтүстік өңірде егіншіліктің кең дамып, суару технологиялары қолданылғанын көрсетеді. Бүгінгі күні ежелгі ирригация тарихын оқыту тек өткенді тану ғана емес, оны қазіргі техникалық біліммен ұштастыру тұрғысынан да маңызды. Археологиялық деректерді инженерлік және жаратылыстану ғылымдарындағы жобалармен кіріктіре оқыту – білім алушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, тарихи мәліметтерді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Мұндай пәнаралық тәсіл арқылы студенттер ежелгі инженерлік ойдың жетістіктерімен танысып қана қоймай, оларды заманауи техника және жобалау дағдыларымен салыстыра отырып меңгереді. Бұл мақалада Қазақстанның оңтүстігіндегі ежелгі ирригациялық жүйелердің археологиялық негіздері, олардың тарихи-әлеуметтік маңызы, сондай-ақ оларды техникалық жобалармен кіріктіре оқытудың әдістемелік тәсілдері мен білім берудегі артықшылықтары талқыланады.

Түйін сөздер: ежелгі ирригация, археологиялық деректер, кіріктірілген оқыту, техникалық жобалар, суару жүйелері, Қазақстан тарихы.

Жанар Смаханова, Ермек Ауелбек

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ДРЕВНЕЙ ИСТОРИИ ИРРИГАЦИИ

Аннотация. Из истории известно, что древние ирригационные системы, то есть системы искусственного орошения, сыграли решающую роль в развитии человеческой цивилизации. Создавая оросительные каналы и водоемы, необходимые для хозяйства, люди в древности смогли превратить засушливые и пустынные степные регионы в пригодные для земледелия территории. Южный Казахстан, в частности регионы Жетысу и бассейн Сырдарьи (современные Алматинская и Туркестанская области), был одним из центров такой ирригационной культуры. В результате археологических исследований вблизи древних городов и поселений региона были обнаружены следы многочисленных систем орошения. Например, в окрестностях средневековых городов Отрар и Сыгнак были выявлены остатки древних каналов и водохранилищ. Эти данные свидетельствуют о широком развитии земледелия и использовании ирригационных технологий в южных регионах в древние времена. Сегодня изучение истории древней ирригации важно не только с точки зрения познания прошлого, но и как элемент, сочетающийся с современными техническими знаниями. Интеграция археологических данных с инженерными и естественнонаучными проектами способствует росту интереса учащихся к предмету и углубленному пониманию исторического материала. Такой междисциплинарный подход позволяет студентам не только познакомиться с достижениями древней инженерной мысли, но и сопоставить их с современными техническими и проектными навыками. В данной статье рассматриваются археологические основы древних ирригационных систем Южного Казахстана, их историко-социальное значение, а также методические подходы и преимущества интеграции этих данных с техническими проектами в образовательном процессе.

Ключевые слова: древняя ирригация, археологические данные, интегрированное обучение, технические проекты, оросительные системы, история Казахстана.

Zhanar Smakhanova, Yermek Auelbek

METHODS OF TEACHING THE HISTORY OF ANCIENT IRRIGATION

Abstract. It is well known from history that ancient irrigation systems artificial water supply methods for agriculture - played a crucial role in the development of human civilization. By constructing irrigation canals and reservoirs necessary for agriculture, people in ancient times were able

to transform arid and semi-desert regions into fertile agricultural lands. The southern regions of Kazakhstan, namely Zhetysu and the Syr Darya basin (modern-day Almaty and Turkistan regions), were major centers of such irrigation culture. Archaeological excavations have revealed traces of numerous irrigation networks near ancient cities and settlements in these areas. For instance, remains of ancient canals and water reservoirs have been discovered near medieval cities such as Otyrar and Sygnak. These findings confirm the wide development of agriculture and the use of irrigation technologies in southern Kazakhstan in antiquity. Today, teaching the history of ancient irrigation is important not only for understanding the past, but also for integrating it with modern technical education. Combining archaeological data with projects in engineering and natural sciences enhances student engagement and allows for a deeper understanding of historical content. Through such interdisciplinary approaches, students gain insights into ancient engineering achievements and develop the ability to relate them to modern technological and design skills. This article explores the archaeological foundations of ancient irrigation systems in southern Kazakhstan, their historical and social significance, as well as methodological approaches to integrating them into technical projects for educational purposes.

Keywords: *ancient irrigation, archaeological data, integrated learning, technical projects, irrigation systems, history of Kazakhstan.*

КІРІСПЕ

Оңтүстік Қазақстан аумағында ежелгі дәуірден бастап суару жүйелері пайдаланылғаны археологиялық материалдар дәлелдей түседі. Зерттеушілердің пайымдауынша, Жетісу аймағында сақ-үйсін дәуірінде (б.з.д. I мыңжылдық) суармалы егіншілік пайда болып, негізінен өзен тасқындарының суын пайдаланатын қарапайым арналар қолданылған. Яғни, ерте темір дәуірінде егіншілік су ресурстарының маусымдық қолжетімділігіне тәуелді болса, уақыт өте келе ирригация техникасы жетілдірілді. Ортағасырларда (VIII-XIV ғғ.) оңтүстік өңірде ирригациялық жүйелер дами бастады. Археологтар Суяб, Тараз, Испиджаб тәрізді қалаларда және олардың айналасындағы жерлерде тоғандар мен арықтар тармақталып, егін алқаптарын суландырғанын дәлелдеді. Сондай ежелгі ирригацияға Отырар өңірі (Отырар алқабы) мысал бола алады. Сырдарияның сол жағалауындағы Отырар оазисінде көлемді суару желісі болғаны анықталды (Андреев 2011). Археолог В.А. Грошев басқарған экспедиция Отырар маңындағы ескі егістік алқаптарды зерттеп, оларда шаршы тор көзді күріш далалары болғанын айқындады: 50×50 м жер телімдері 1,2–1,5 м енді, биіктігі 0,7 м топырақ жалдармен қоршалып, әрбір шаршыға су бөлу арналары арқылы су жіберілген (Грошев 1985).

Су бөлу жүйесі бір шаршыдан келесісіне суды рет-ретімен өткізуге мүмкіндік берген. Бұл егістік жүйесінің уақыты шамамен XIII-XIV ғасырлар деп саналады. Отырар алқабындағы негізгі арықтар мен каналдардың қызмет ету уақыты VII-XIV ғасырларды қамтығаны анықталды. Сонымен қатар, шығыс бағыттағы Талас өзені аңғарында да ірі суландыру жүйелері болған. Мысалы, Талас бойындағы Түймекент қаласының (IX-XIII ғғ.) жанынан кең басты канал табылып, оның ұзындығы 10-15 км-ге жететіні есептелді. Түймекент негізгі каналының ені 5-6 м, тармақталған арықтардың ені 2-3 м болып, ортағасырлық егіншіліктің ауқымын көрсетеді. Сол сияқты Талас өңіріндегі Бектөбе қонысында және Аққұм жерінде де XI-XII ғасырларға жататын 10-15 км ұзындықтағы канал іздері анықталған. Бұл деректер ортағасырлық Жамбыл аймағында да суландыру ісі қарқынды дамығанын көрсетсе керек (Кенжебаев 2010).

Сырдария өзенінің төменгі ағысында, Қызылорда өңірінде орналасқан Жетіасар мәдениеті суармалы егіншіліктің тағы бір ежелгі ошағы саналады. Деректер бойынша, Жетіасар мәдениетінің өкілдері Сырдария және Қуандария арналарының атырауында ірі ирригациялық желілер құрып, егіншілікпен айналысқан. Бұл аймақта археологтар ұзын арықтар мен су қоймаларының іздерін, сондай-ақ 50-ге жуық көне қорғанды қалашықтардың орындарын тапты. Суармалы егіншілік Жетіасар жұртының шаруашылық негізі болғанын осы деректер айқын көрсетеді. Ежелгі ирригацияның ең таңқаларлық үлгілерінің бірі – Сауран қаласының кәріз жүйелері. Сауран маңында жүргізілген қазба және геофизикалық зерттеулер нәтижесінде жер астымен тартылған көптеген кәріз арналары белгілі болды (Смагулов 2016). Кәріз – жер асты сулы қабаттарынан су жеткізуге арналған құдық-канал жүйесі. Сауран маңында табылған кәріз жүйелері кемінде 235 шахталық құдықтардан тұрған, жалпы ұзындығы 110 км-ден асатын тұтас желі құраған екен. Бұл – ортағасырлық кезеңде өңірде гидротехникалық білім мен құрылыс ісінің жоғары деңгейде болғанының айғағы. Кәріздердің іздері аэрофототүсірім арқылы анық көрінген, олардың бір бөлігі қалаға тіршілік нәрін жеткізсе, өзгелері егістік алқаптарды суландырған. Орта Азияның ортағасырлық суландыру тарихын зерттеген академик В.В. Бартольд еңбектерінде Мерв және Фараб (Отырар) қалаларымен қатар Сауранның жер асты кәріз жүйелері де ерекше аталып өтеді. Демек, Сауранның ирригациясы инженерлік жағынан сол дәуірдегі ең озық үлгілердің бірі болған.

Жалпы, археологиялық деректер Оңтүстік Қазақстанда ирригациялық инфрақұрылымның ерте замандардан бастап дамып, әсіресе ортағасырларда шарықтау шегіне жеткенін көрсетеді.

Оңтүстік Қазақстандағы ежелгі ирригация мәселелері отандық тарихнамада да жан-жақты қарастырылған. Атап айтқанда, академик Ә.Х. Марғұланның еңбектерінде Қазақстан аумағындағы көне отырықшы-егіншілік мәдениет пен суару жүйелерінің қалыптасуы

археологиялық және тарихи деректер негізінде талданады (Марғұлан 1979). Ғалым Жетісу мен Сырдария бойындағы ерте қоныстардың дамуын табиғи-географиялық жағдайлармен, әсіресе су ресурстарын игеру тәжірибесімен тығыз байланыста қарастырады. Сонымен қатар, К.А. Ақышев, М.Қ. Қадырбаев (Ақышев, Қадырбаев 1973), З. Самашев (Самашев 2011) сияқты археологтардың зерттеулерінде сақ, үйсін және ортағасырлық қалалық мәдениеттер аясында ирригациялық құрылыстардың рөлі айқын көрсетілген. Олардың еңбектерінде арықтар, каналдар, су бөлу тоғандары тек шаруашылық нысандары ғана емес, күрделі әлеуметтік-экономикалық жүйенің құрамдас бөлігі ретінде сипатталды. Ал С.Г. Киселев пен К.М. Байпақовтың еңбектері Отырар, Сауран, Сығанақ секілді қалалардағы суару инфрақұрылымының қала өміріндегі маңызын, оның қолөнер мен сауданың дамуына тигізген ықпалын нақты деректермен негіздейді. Бұл зерттеулер ежелгі ирригацияның Қазақстан өркениетінің дамуына қосқан үлесін ұлттық тарихнама тұрғысынан жүйелі түрде түсіндіруге мүмкіндік береді.

Суару жүйелерінің қалдықтары қазіргі кезде де көзге түседі, кей жерлерде олар кейінгі замандарда қайта пайдаланылған. Мысалы, ортағасырлық кейбір каналдар ХХ ғасырда колхоз алқаптарын суару үшін пайдаланылып, осының салдарынан көне ескерткіштердің бірқатары бұзылғаны тіркелген. Дегенмен, көпшілік жағдайда ескі арналардың іздері жер бедерінде сақталып, зерттеуге негіз болып тұр. Ежелгі ирригациялық жүйелер – халқымыздың инженерлік дарыны мен бейімделу қабілетінің археологиялық айғағы болып табылады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕМЕСІ

Ежелгі суландыру жүйелерінің тарихи маңыздылығы орасан зор. Ирригацияның дамуы осы өңірдегі отырықшы егіншілік мәдениеттің қалыптасуына және өркендеуіне негіз болды. Суармалы егіншілік арқасында малшылықпен қатар жер өңдеу кең таралып, халықтың азық-түлік қоры тұрақтанды, демек демографиялық өсім мен қала мәдениетінің өрістеуіне жол ашылды. Мысалы, Отырар оазисіндегі күріш егістіктері мен каналдар бұл аймақтың ортағасырларда Орта Азияның ауыл шаруашылық орталықтарының бірі болғанын көрсетеді. Суару жүйелері арқылы өңделген құнарлы алқаптар артып, артық өнім пайда болып, бұл өз кезегінде айырбас сауда мен Ұлы Жібек жолы бойындағы қалалардың гүлденуіне ықпал етті. Отырар, Сауран, Сығанақ сияқты қалалар дәл осындай суғармалы аймақтарда орналасып, өңірдің экономикалық және саяси орталықтарына айналғаны белгілі. Ирригациялық жүйелер әлеуметтік құрылым мен мәдениетке де әсер етті. Каналдар мен арықтарды қазу, оларды күтіп-ұстау ұжымдық еңбекті, қауымның бірлескен әрекетін талап етті. Су көздерін басқару ісі ежелгі қоғамдарда маңызды қоғамдық

қызметтердің бірі болды. Мысалы, кейбір деректер Қаңлы мемлекетінде (б.з.д. II – б.з. III ғғ.) Сырдария бойында суландыру істерін арнайы лауазымды адамдар қадағалағанын меңзейді. Ортағасырлық қала мемлекеттерінде де су жүйелерін билеу – билеуші үшін саяси бедел көзі болған. Халық арасында су иелену, су бөлу тәртібіне қатысты әдет-ғұрыптар қалыптасып, бұл нормалар заңнамалық құжаттарда көрініс тапқан (мысалы, ортағасырлық «Су тәртібі» ережелері) (Смагулов 2016). Су ресурстарының мәдени-рухани мәнін де ерекше атап өтуге болады. Орталық Азия дәстүрінде су – тіршіліктің көзі, оны қадірлеу парыз саналған. Саурандағы жер асты кәріз суларының жергілікті халық тарапынан «қасиетті» деп бағаланғаны туралы этнографиялық деректер жоғарыдағы еңбекте атап өтіледі. Жалпы, кәріз суы тек техникалық жаңалық қана емес, дала тұрғындары үшін шипалы, киелі су ретінде танылғаны жазба деректерде айтылады. Бұдан бөлек, суға қатысты көптеген наным-сенімдер (бұлақ көзін ашу рәсімдері, жауын шақыру ғұрыптары т.б.) ирригация айналасында туындаған мәдени құбылыстар болып табылады. Ирригациялық жүйелер сондай-ақ архитектура мен ландшафтты өзгертіп, жаңа мекендеу ортасын қалыптастырды – су қоймаларының айналасында бақтар өсіріліп, суландырылатын егіс алқаптары эстетикалық тұрғыда да көрік берген.

Тарихи маңызына келсек, ирригацияның арқасында Оңтүстік Қазақстан аумағы ежелден өркениет ошақтарының біріне айналды. Суғармалы егіншілік әлеуметтік стратификацияны күшейтіп, еңбек бөлінісін тереңдетті: диқандар, қолөнершілер, саудагерлер табы пайда болып, алғашқы қала қауымдары ұйымдасты. Су жүйелерін салу мен қолдау ісі мемлекеттік деңгейде мән берілетін сала болды. Мысалы, X-XII ғасырларда Қарахан мемлекеті кезінде суару құрылымдары кеңейтіліп, үлкен өзендерден тартылатын арналарды қазу ісіне билік тікелей мұрындық болып отырды деген болжам бар. Мұның барлығы су ресурстарын басқарудың мемлекет саясатының бір бөлігіне айналғанын көрсетеді.

Кейінгі замандарда, тіпті XX ғасырға дейін, бірқатар ортағасырлық арықтар мен тоғандар жергілікті шаруалар тарапынан пайдаланылды (Киселев 1998). Мысалы, Талас өңіріндегі ортағасырлық каналдардың іздері бойымен XX ғасырда колхоздық деңгейде су жүйелері жаңғыртылып, егістікке су берілгені белгілі. Әрине, мұның салдары археологиялық ескерткіштердің бұзылуына алып келсе де, бұл дерек ежелгі ирригациялық инфрақұрылымның өміршеңдігі мен тиімділігін көрсетеді. Яғни, ежелден салынған арналар ғасырлар өтсе де өз маңызын жоймай, пайдаланыста болып келегн.

Қорыта айтқанда, ежелгі ирригациялық жүйелер Оңтүстік Қазақстанның тарихи ландшафты мен мәдениетінің ажырамас бөлігі. Олар өңір-

дегі өркениеттің экономикалық негізін құрап, әлеуметтік ұйымның қалыптасуына ықпал етті. Суару жүйелерінсіз бұл аймақта ірі қалалар мен мемлекеттер пайда болмас еді, демек халқымыздың материалдық және рухани мұрасында ирригацияның алатын орны ерекше.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Ежелгі ирригация тарихын заманауи техникалық жобалармен кіріктіре оқыту – пәнаралық білім берудің тиімді бағыттарының бірі. Бұл әдістеде тарих пен археология деректері инженерия, гидрология, экология сынды салалардағы практикалық жобалармен ұштастырыла жоспарланады. Нәтижесінде, білім алушылар тарихи материалды жай тыңдап қоймай, оны іс жүзінде қолдану арқылы меңгереді. Ғылыми-педагогикалық зерттеулерде жобалық оқыту әдісі оқушылардың дайын ақпаратты жаттауынан гөрі, оны қолдану және жаңадан білім алуына баса мән беретіні атап өтіледі (Иващенко 2016). Демек, тарих сабағында жобалық тапсырмаларды қолдану білім алушының пәнді терең түсінуіне және шығармашылықпен жұмыс істеуіне ықпал етеді. Ирригация тарихын оқытуда пайдалануға болатын кіріктірілген жобалардың бірнеше түрін қарастыруға болады:

1. Инженерлік модельдеу жобалары. Студенттерге ежелгі суару жүйесінің моделін жасау тапсырмасы беріледі. Мысалы, қарапайым материалдар пайдаланып, кәріз құдығының үлгісін құрастыруға болады: жер астына көлбеу құбыр (арық) төсеп, әрбір бірнеше сантиметрде тік құдық (шахта) орнату арқылы судың жер бетіне шығу процесін көрсету. Немесе шағын құм жәшігінде су құю арқылы арық жүйесінің жұмысын модельдеу: арналар қазып, судың ағу бағытын, тарамдалуын бақылау. Мұндай тәжірибелер ежелгі инженерлердің қандай әдістер қолданғанын сезінуге мүмкіндік береді. Мысалы, Отырар алқабындағы суландыру жүйесін модельдегенде, суды бөлу тәртібін, топырақ бедерінің әсерін зерттеуге болады. Қазіргі кезде археологтар да осындай әдістерді ғылымда қолдануда: Отырар оазисіндегі көне каналдарды заманауи инструментальды түсірілімдер арқылы зерттеп, судың ағу үлгілерін қайта қалпына келтірген. Тіпті төмен биіктіктен түсірілген аэрофотосуреттерді пайдаланып, ескі арналардың бағыты мен ұзындығын анықтау жүзеге асырылуда. Білім алушылар бұл тәсілдерді шағын жобаларында қайталап, ежелгі жүйенің тиімділігін өздері есептеп көре алады.

2. Су тазарту және экология жобалары. Ежелгі заманда су сапасын жақсарту, лай мен тұздан арылту мәселелері де маңызды болған. Мысалы, Сырдария аңғарындағы кейбір қалаларда тұндырма тоғандар пайдаланылып, су сол арқылы тазартқан деген болжам бар. Осындай идеяларға сүйеніп, оқушыларға қарапайым су тазарту құрылғысын жасау жобасын ұсынуға болады. Олар құм, көмір, қиыршықтас қабаттарынан

сүзгі құрап, лай суды өткізу арқылы тазарту тәжірибесін жүргізеді. Со-сын бұл нәтижені ежелгі тәсілдермен салыстырып талдайды. Нәтиже-сінде, білім алушылар су тазартудың физикалық негіздерін түсініп қана қоймай, ежелгі қоғамдарда да су сапасына мән берілгенін аңғарады. Сонымен бірге, суды шаруашылықта тиімді пайдалану, суғару норма-ларын белгілеу секілді экологиялық сауаттылыққа байланысты мәсе-лелерді тарихи контексте қарастыруға мүмкіндік туады. Мысалы, Жетісу мен Сырдария аумағында су қорын шамадан тыс пайдалану салдары – топырақтың сорлануы, Арал маңындағы ирригация әсерінен болған экологиялық өзгерістер сияқты тақырыптарды қозғап, оларды қазіргі заман проблемаларымен байланыстырып талқылау оқушылар үшін аса қызықты болмақ.

3. Заманауи технологияларды қолдану жобалары. Бүгінгі күннің цифрлық технологияларын пайдалана отырып, ежелгі ирригацияны зерттеу жобаларын жасауға болады. Мысалы, GIS (географиялық ақпа-раттық жүйелер) негізінде көне суару жүйелерінің картасын жасау: сту-денттер археологиялық карта мәліметтерін сандық түрге көшіріп, ежелгі каналдар желісін виртуалды картаға түсіреді. Немесе тарихи деректерді пайдаланып, компьютерлік модельдеумен ежелгі егіншілік алқабын-дағы су айналымын есептеу жобасы орындалуы мүмкін. Бұған қоса, дрон арқылы жер бедерін түсіріп, көрінбей қалған арық іздерін табу, ла-зерлік сканерлеу (LiDAR) технологиясы арқылы жер асты құрылымдарын анықтау әдістерін таныстыру – тарих пен заманауи техниканың тоғысқан тұсын көрсететін тамаша мүмкіндік. Мұндай жобаларға қатысу студент-тердің зерттеушілік дағдыларын дамытып, тарихи мәліметтерді жаңаша көзқараспен талдауына жол ашады.

4. Салыстырмалы талдау жобалары. Студенттерге ежелгі иррига-ция мен қазіргі суару технологияларын салыстыру тапсырмасын беруге болады. Мысалы, көне арық пен қазіргі суару каналының құрылымын, өткізгіштік қабілетін, су шығымын салыстырып, шағын зерттеу жүргізу. Немесе кәріз жүйесін қазіргі жер асты су құбырларымен салыстыру: біріншісінің жер бедеріне, экологияға әсері мен екіншісінің тиімділігін талдау. Осындай жобалар арқылы студенттер тарихи технологиялар-дың кей артықшылықтарын (мысалы, кәріздердің энергетикалық тәуел-сіз, экологиялық таза әдіс болуы) және қазіргі жүйелердің жетістіктерін (насосы станциялар, бетон каналдар және т.б.) түсінеді. Тіпті шетелдік тәжірибелерді де қосуға болады: мысалы, Иорданиядағы ежелгі Наба-тей патшалығының суару жүйелері қазіргі су тапшылығы проблемала-рын шешуде зерттеліп жатқаны хабарлануда. Бұл дерек студенттерге өткен тәжірибенің бүгінгі күнге пайдалы болуы мүмкін екенін көрсетеді. Сол сияқты Қазақстанда да кәріз технологиясын қайта жаңғырту мүм-кіндігі жөнінде ғылыми ұсыныстар бар екенін айтуға болады (кейбір ға-лымдар шөлейт аудандарда энергиясыз жұмыс істейтін кәріздерді қал-

пына келтіру тиімді боларын айтады).

Жобалық жұмыстарды орындау барысында тарих пәнінің мұғалімі мен техника пәндерінің (физика, география, технология негіздері) оқытушыларының ынтымақтастығы өте маңызды. Пәнаралық жоспар құрып, ортақ жобаны бірге жүргізу – кіріктіре оқытудың негізгі шарты. Мысалы, тарихшы студенттерге Отырардың ирригация тарихын түсіндірсе, география пәнінің оқытушысы су арналарының жер бедеріне байланысын қарастырады, ал физик не инженер су ағымының жылдамдығы, гидростатика заңдарын түсіндіреді. Нәтижесінде, білім алушылар бір тақырыпты әр қырынан меңгеріп, тұтас картина қалыптастырады.

Мұндай кіріктірілген әдістеме оқытушыдан шығармашылық пен дайындықты талап еткенімен, оның тиімділігі жоғары. Оқушылар жобаны қорғау, презентация жасау арқылы коммуникациялық дағдыларын дамытады, командамен жұмыс істеп үйренеді. Ең бастысы – олар өткен дәуірдің инженерлік жетістіктерін өз қолымен жасап көріп, «тірі» тарихты сезінеді. Тарихи дерек пен ғылыми экспериментті ұштастыру арқылы білім алушылардың танымы кеңейіп, сабақты қабылдауы жақсарады. Жобалар соңында алынған өнім (макет, карта, есеп нәтижелері) оқушылардың еңбегінің нақты көрінісі болғандықтан, оларға өз білімінің нәтижесін көру қанағатын сыйлайды. Бұл өз кезегінде оқу уәждемесін көтеруге ықпал етеді.

Археологиялық материалдарды заманауи техникалық жобалармен кіріктіре оқыту білім беру жүйесіне бірқатар маңызды жаңалықтар мен артықшылықтар әкеледі. Ең әуелі, мұндай пәнаралық оқыту оқушылардың қызығушылығын арттырады. Дәстүрлі лекция немесе оқулық мазмұны көбіне теориялық болып қалса, жобалық-тәжірибелік жұмыс оқушыны белсенді қатысуға тартады. Ол тарихты «құрғақ» дерек ретінде емес, өз қолымен зерттейтін нысан ретінде қабылдайды. Нәтижесінде, сабаққа ынта-жігері өсіп, білімді тереңірек меңгеруге жағдай туады.

Екіншіден, кіріктірілген әдіс құзыреттіліктерді дамытуға зор ықпал етеді. Студент тек тарихи мағлұмат алып қоймай, сол мағлұматты пайдалана отырып жаңа өнім не шешім шығарады. Бұл – қазіргі заман білім беруінің басты талабы. Зерттеушілер техникалық мамандықтарда тарихты оқытуда дәстүр мен жаңашылдықты үйлестіріп, құзыреттілікке негізделген әдістерді қолдану керектігін негіздеуде

Демек, кіріктірілген оқыту – дәл осындай талаптарға сай инновациялық әдіс. Ол білім алушының сыни ойлау, талдау, мәселелерді шешу қабілеттерін дамытады. Мысалы, ежелгі ирригацияға қатысты жобаны орындау барысында студент проблема қойып (қалай су жеткізілді, қандай қиындықтар болған), оған жауап іздеуді үйренеді. Түрлі пәндік білімді біріктіру арқылы кешенді шешім табуға тырысады. Бұның өзі шынайы өмірдегі көпсалалы мәселелерді шешуге дайындайды.

Үшіншіден, мұндай пәнаралық тәсіл арқылы ғылыми зерттеу мен оқу процесі интеграцияланады. Археологиялық жаңалықтар дереу оқу материалына айналып, студенттер сол жаңалықтарды талқылап, практикалық сынақтар арқылы тексеріп көреді. Мысалы, Саурандағы кәріз жүйелері жақында кешенді зерттеліп жатса, тарих сабақтарында сол зерттеулердің нәтижесін пайдаланып, шағын тәжірибелер жасауға болады. Бұл оқытуды заман талабына сай ең өзекті ғылыми мәліметтермен қамтуға мүмкіндік береді (Нуриахметова 2014).

Төртіншіден, кіріктірілген оқыту гуманитарлық және техникалық мәдениеттерді жақындастырады. Көп жағдайда тарих және техникалық пәндер арасында алшақтық бар, оқушылар оларды екі бөлек әлем деп қабылдайды. Ал шын мәнінде, технологияның дамуы – тарихтың бір бөлігі, ал тарихты зерттеу көп жағдайда ғылыми тәсілді қажет етеді. Біздің қарастырып отырған ирригация тақырыбы соның дәлелі. Оқушылар ежелгі технологиялармен таныса отырып, өз халқының инженерлік ой-өресіне құрметпен қарай бастайды. Сондай-ақ қазіргі техникалық жетістіктердің де түп-тамыры тереңде жатқанын түсінеді. Бұл тарихқа деген қызығушылықты арттырып қана қоймай, ұлттық мұра мен заманауи прогресті байланыстыра ойлана алатын ұрпақ тәрбиелеуге септігін тигізеді.

Бесіншіден, интеграцияланған әдіс оқу нәтижелерінің тұрақтылығын күшейтеді. Оқушылар өз қолымен жасап көрген тәжірибе, өз бетімен шешкен тапсырма олардың жадында ұзақ сақталады. Мысалы, гидротехникалық модель құрып көрген оқушы теориялық мәліметті жылдам ұмытып қалмайды, себебі ол білім тәжірибемен бекітілген. Бұл – білімнің беріктігін қамтамасыз ететін маңызды фактор.

Мұндай оқыту әдістемесі – білім берудегі инновациялық ізденістердің бір көрінісі. Ол дәстүрлі сабақ беруден өзгеше, жаңа формат. Дегенмен, оның тиімділігі тәжірибе жүзінде расталуда. Жобалық технологиялар әлемдік білім беру жүйесінде кең таралған, әсіресе STEM (Science, Technology, Engineering, Math) деп аталатын ғылыми-техникалық бағыттағы оқытуда табысты қолданылып жүр. Біздің жағдайда да тарихты STEM элементтерімен байланыстыру – тарихи білім берудің сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушыларды ХХІ ғасыр дағдыларымен қаруландырады, яғни тек пәндік білім емес, қарым-қатынас, ынтымақтастық, шығармашылық қабілеттерін де дамытады. Сол арқылы мектеп түлектері не жоғары оқу орнының жас мамандары еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, жан-жақты тұлға болып қалыптасуына алғышарт жасалады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Ежелгі ирригация тарихын археологиялық және техникалық тұрғыдан кіріктіре оқыту – білім беру процесіндегі пайдалы жаңалықтардың бірі. Қазақстанның оңтүстік өңіріндегі суландыру жүйелерінің бай мұрасы тек өткеннің куәгері ғана емес, бүгінгі ұрпақ үшін үлгі болатын инженерлік тәжірибе қоры. Археология бізге ата-бабаларымыздың қоршаған ортаға бейімделіп, жаңалықтар енгізгенін көрсетсе, сол деректерді қазіргі білім беру мазмұнына шығармашылықпен енгізу – ұстаздар міндеті. Кіріктірілген оқыту арқылы тарих пәні өміршеңдікке ие болады: ежелгі арналар мен құдықтар жайындағы мағлұматтар лабораториялық тәжірибе, жобалық жұмыс түрінде жандана түседі.

Мақалада талданғандай, Отырар мен Сауран секілді орталықтардың ирригациялық жүйелері студенттерге тарихи фактілермен қатар ғылым мен технология сабақтарын өткізуге таптырмас негіз бола алады. Пәнаралық әдіс оқушылардың таным көкжиегін кеңейтеді, тарихи танымды тереңдетеді әрі техникалық сауаттылығын арттырады. Мұның білім беру жүйесіне берері – ұлттық тарихқа қызығушылығы зор, ғылыми көзқарасы қалыптасқан, жаңалыққа құштар ұрпақ.

Сонымен қатар, ежелгі ирригацияны оқыту арқылы су ресурстарын қадірлеу, табиғатқа ұқыптылықпен қарау идеялары да жас буынның санасына сіңірілмек. Өйткені өткеннің тәжірибесі – қазіргі заманның сабақтары. Суару тарихын зерттей отырып, оқушылар су проблемасының уақыт өлшеміндегі маңызын түсінеді, бүгінгі экологиялық мәселелерге тарихи тұрғыдан қарай алады.

Қорыта айтқанда, археологиялық деректер мен заманауи техникалық жобаларды ықпалдастыра оқыту – білім берудегі озық әдістердің бірі ретінде қарастырылуға лайық. Ол Қазақстанның білім беру кеңістігінде де инновациялық бағыттардың біріне айналып, жаңа оқу бағдарламаларында өз орнын табады деп үміттенеміз. Ежелгі ирригация тарихын оқыту әдістемесін жетілдіру арқылы біз бір жағынан төл тарихымыздың маңызды бетін жаңаша оқысақ, екінші жағынан жас ұрпаққа заман талабына сай білім мен тәрбие берудің жаңа мүмкіндіктерін ашамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

Андреев, Б. И. 2011. Средневековая археология Центральной Азии. Москва. С. 315–323.

Ақышев, К. А., и М. Қ. Қадырбаев. 1973. Культура саков и усуней долины Или. Алма-Ата: Наука.

Грошев, В. А. 1985. Ирригация Южного Казахстана в средние века. Алма-Ата: Наука.

Иващенко, Г. 2016. Проектная технология на уроках истории.

Кенжебаев, К. К. 2010. Ежелгі Қазақстанның мәдениеті. Алматы. 32 б.

Киселев, С. Г. 1998. Древняя история Казахстана. Алматы. 250 с.

Марғұлан, Ә. Х. 1979. Беғазы-Дәндібай мәдениеті. Алматы: Ғылым.

Нуриахметова, Ф. М., и В. Г. Холоднов. 2014. «Новые методы преподавания истории в техническом вузе». Казанский педагогический журнал.

Самашев, З. Қ. 2011. Қазақстан археологиясы: зерттеулер мен нәтижелер. Алматы: Ғылым.

Смагулов, Б. Б. 2016. «Итоги археологических исследований средневекового городища Сауран в 2004–2009 годах». Международный журнал Евразийских исследований.

REFERENCES:

Andreev, B. I. 2011. Srednevekovaja arheologija Central'noj Azii [Medieval Archaeology of Central Asia]. Moskva. S. 315–323.

Akyshev, K. A., i M. Q. Qadyrbaev. 1973. Kul'tura sakov i usunej doliny Ili [Culture of the Saks and Usuns of the Ili Valley]. Alma-Ata: Nauka.

Groshev, V. A. 1985. Irrigacija Juzhnogo Kazahstana v srednie veka [Irrigation of Southern Kazakhstan in the Middle Ages]. Alma-Ata: Nauka.

Ivashhenko, G. 2016. Proektnaja tehnologija na urokah istorii [Project technology in history lessons].

Kenzhebaev, K. K. 2010. Ezhelgi Qazaqstannuñ medenieti [Culture of ancient Kazakhstan]. Almaty. 32 b.

Kiselev, S. G. 1998. Drevnjaja istorija Kazahstana [Ancient history of Kazakhstan]. Almaty. 250 s.

Marǵulan, Ä. H. 1979. Beǵazy-Dändibaj medenieti [Begazy-Dandybay culture]. Almaty: Fylym.

Nuriahmetova, F. M., i V. G. Holodnov. 2014. «Novye metody prepodavanija istorii v tehničeskom vuze [New methods of teaching history at a technical university]». Kazanskij pedagogičeskij zhurnal.

Samashev, Z. Q. 2011. Qazaqstan arheologijasy: zertteuler men netizheler [Archeology of Kazakhstan: research and results]. Almaty: Fylym.

Smagulov, B. B. 2016. «Itogi arheologičeskix issledovanij srednevekovogo gorodishha Sauran v 2004–2009 godah [The results of archaeological research of the medieval settlement of Sauran in 2004-2009]». Mezhdunarodnyj zhurnal Evrazijskix issledovanij.

IRSTI
03.20.00.

Baurzhan Sheriyazdanov

*Leading researcher at the Institute of State History
Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan,
Astana, Kazakhstan
e-mail: b.sher54@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-6574-1016>*

THE MAIN TRENDS OF REGIONAL AND CIVIL COMMUNITY (IDENTITY) IN THE POST-SOVIET STATES OF CENTRAL ASIA

Abstract. The article analyzes the conceptual models and processes of formation of regional and civic identity in the post-Soviet countries of Central Asia. The historical and political prerequisites, institutional and socio-cultural factors influencing the formation and development of a regional and civic community are considered. Special attention is paid to the interaction of socio-economic, ethnic and civic identity models, the role of state and civil society institutions. A comparative analysis of the approaches of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan and Turkmenistan to the formation of a unified regional and civic identity has been carried out.

Keywords: regional and civic identity, Central Asia, summit, post-Soviet space, civil society, national policy, integration.

Бауржан Шериязданов

ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ПОСТКЕҢЕСТІК МЕМЛЕКЕТТЕРІНДЕ- ГІ ӨҢІРЛІК ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМДАСТЫҚТЫҢ (БІРЕГЕЙ- ЛІКТІҢ) НЕГІЗГІ ТРЕНДТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада Орталық Азияның посткеңестік елдерінде аймақтық және азаматтық бірегейлікті қалыптастырудың тұжырымдамалық модельдері мен процестері талданады. Аймақтық және азаматтық қоғамдастықтың қалыптасуы және қалыптасуына әсер ететін тарихи-саяси алғышарттар, институционалдық және әлеуметтік-мәдени факторлар қарастырылады. Бірегейліктің әлеуметтік-экономикалық, этникалық және азаматтық модельдерінің өзара іс-қимылына, қоғамның мемлекеттік және азаматтық институттарының рөліне ерекше назар аударылады. Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Түрікменстанның

бірыңғай өңірлік және азаматтық бірегейлікті қалыптастыру тәсілдеріне салыстырмалы талдау жүргізілді.

Түйін сөздер: аймақтық және азаматтық бірегейлік, Орталық Азия, саммит, посткеңестік кеңістік, азаматтық қоғам, ұлттық саясат, интеграция.

Бауржан Шериязданов

ОСНОВНЫЕ ТРЕНДЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ И ГРАЖДАНСКОЙ ОБЩНОСТИ (ИДЕНТИЧНОСТИ) В ПОСТСОВЕТСКИХ ГОСУДАРСТВАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация. В статье анализируются концептуальные модели и процессы формирования региональной и гражданской идентичности в постсоветских странах Центральной Азии. Рассматриваются историко-политические предпосылки, институциональные и социокультурные факторы, влияющие на формирование и становление региональной и гражданской общности. Особое внимание уделено взаимодействию социально-экономических, этнических и гражданских моделей идентичности, роли государственных и гражданских институтов общества. Проведён сравнительный анализ подходов Казахстана, Кыргызстана, Узбекистана, Таджикистана и Туркменистана к формированию единой региональной и гражданской идентичности.

Ключевые слова: региональная и гражданская идентичность, Центральная Азия, саммит, постсоветское пространство, гражданское общество, национальная политика, интеграция.

INTRODUCTION

The collapse of the Soviet Union in 1991 was a key turning point for the Central Asian states of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan, and Turkmenistan. The countries and peoples of Central Asia, possessing a unique historical and cultural heritage and an important geopolitical position, are moving on the threshold of a new stage of regional development that requires rethinking common values and strengthening internal cohesion.

Central Asia has historically been distinguished by its ethnocultural diversity and complex social and economic structure. The Soviet policy of national demarcation in the 1920s contributed to the institutionalization of ethnic differences, but at the same time created the prerequisites for the emergence of nation-states. After 1991, each country in the region went its own way in building a civil nation. Despite the common Soviet roots, the degree of political liberalization, economic development, and ethnic consolidation varies, which determines the difference in identity models (Tasbolatova and

Sarkytkan 2025). The newly independent states faced the task of forming not only political sovereignty, but also a new form of community of citizens - a civic identity based on belonging to a state rather than an ethnic group. In the context of polyethnicity, cultural diversity and differences in the level of political modernization, the formation of civic identity has become a complex but vital process. In the scientific literature, this process is considered as part of a broader nation-building project aimed at consolidating society and strengthening the legitimacy of government (Anderson 2006, 2).

RESEARCH METHODS

This study employs a qualitative and interdisciplinary approach to examine the formation of civic and regional identity in the five Central Asian countries: Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan, and Turkmenistan. A comparative method is used to analyze differences and similarities in national and civic identity across these states, incorporating demographic data, ethnic composition, and state policies. The historical-contextual method traces identity formation from the pre-Soviet and Soviet periods to post-independence developments, highlighting the influence of historical memory and cultural heritage. Documentary and discourse analysis is applied to official statements, policy documents, media content, and political speeches to assess how governments construct national and regional narratives. Sociopolitical and cultural analysis examines the role of language, religion, traditions, education, and civic institutions in shaping identity. Secondary statistical data on population, economic indicators, and regional cooperation provide quantitative support for comparative observations. Finally, an interdisciplinary synthesis integrates political, socio-cultural, economic, and geopolitical factors, offering a comprehensive understanding of the dynamics of civic and regional identity in Central Asia.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF CIVIC IDENTITY

The concept of civic identity in modern political science is based on the ideas of a civic nation as a community of equal citizens united not by origin, but by rights, duties and common values (Drobizheva 2019). Yu. Habermas considers a civic nation as a «constitutional patriotic community» based on adherence to democratic principles (Buluktaev 2012). Unlike the ethnic model of a nation, the civic model focuses on the political and legal unity of citizens, regardless of their ethnic and cultural differences.

Post—Soviet countries, including the Central Asian states, are characterized by a combination of both ethnic and civil models. On the one hand, the historical memory and language of the majority form the core of national identity, on the other hand, states strive to construct an inclusive

civic community that ensures the loyalty (equality) of all population groups (Nazarbayev 2017).

THE MAIN PART

Against the background of growing challenges, from global geopolitical instability and economic fragmentation to threats related to climate change, the formation of a common regional identity uniting the peoples of the five Central Asian countries is becoming one of the key tasks of our time.

What is behind the concept of «regional identity»? The media, covering the visits of the leaders of the countries of the region, usually emphasize the common history, culture and spiritual origins of the peoples of Central Asia. That's fair enough: Although the titular nations – Turkmen, Uzbeks, Kazakhs, Kyrgyz, and Tajiks – and the indigenous peoples have their own culture, traditions, and linguistic characteristics, they share a whole range of common characteristics.

Regional identity is formed under the influence of many factors:

- long-term cohabitation in the same civilizational space;
- historical events that have influenced all the peoples of the region;
- similar natural and climatic conditions that determine lifestyle and economic patterns;
- the interpenetration of cultures, traditions, moral values and norms of behavior, etc.

However, a full-fledged regional identity arises when people recognize themselves as part of a single community. Such a sense of regional belonging can become an important resource for jointly overcoming global challenges and promoting integration in the region.

Central Asia has been a crossroads of trade routes and cultural influences for centuries. In ancient times and the Middle Ages, there were large states here – Margush, Sogd, Bactria, Khorezm, the Kushan Kingdom, etc., adjacent to numerous khanates, each of which had unique cultural features. In addition, the famous «Silk Road» passed through Central Asia. In socio-economic terms, the region was mainly agrarian, and during the years of Soviet construction it was specialized in accordance with the peculiarities of development and mineral reserves, as well as human resources. In the context of civic identity, the region's presence in the Russian Empire and then in the USSR had a significant impact. This period formed a multi-layered identity combining local traditions with elements of Russian and Soviet culture. Russian has become the language of international communication and has left its mark in the educational and cultural spheres. Islam has a great influence on regional identity, as it unites peoples according to a single

religious belief – Sunni Islam. Moreover, high religiosity in Central Asian states has occupied an important place as a unifying factor since the 12th century.

In Soviet times, a policy of cultural unification was pursued, but regional peculiarities remained. During the years of independence, the Central Asian countries began to actively revive their historical symbols and traditions, strengthening their national identity. Thus, the historical context remains the most important basis for the formation of a common regional identity, along with the modern challenges of globalization and integration.

In Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Tajikistan, civic identity is formed in the context of post-Soviet heritage, strong ethno-cultural and clan identity, as well as the active role of the state in shaping the national idea. In each State, there is a different degree of dependence of civil identity on national, religious and local affiliation.

- *Uzbekistan*: Civic identity largely coincides with ethnic identity, where Uzbek identity is dominant. The state actively forms a national idea based on the historical past, culture and Islamic values. According to the census data: Uzbeks make up approximately 84.4% of the population.

- *Kyrgyzstan*: Civic identity has a more multifaceted character, where ethnocultural (Kyrgyz) and regional (influence of clans and genuses) components play an important role. There is an attempt in the country to form a common civil identity based on democratic values and common state interests. According to the census data: Kyrgyz — 77.8%. • Uzbeks — 14.2% (Anderson 2006, 2).

- *Turkmenistan*: Civic identity is largely identified with ethnic identity, where Turkmen identity is dominant. The State strives to form a national idea based on national culture, history and religion, where the ideology of «eternal Turkmenistan» plays a central role. • Turkmen make up 86.7% of the population.

- *Tajikistan*: Civic identity largely coincides with ethnic identity, where Tajik identity is dominant. The state strives to form a national idea based on national culture, history and religion, where the idea of the «founder» of the Tajik nation plays a central role. • Tajiks — 86.1% according to the data (national majority group). • Uzbeks — 11.3%.

The general comparative analysis of the Central Asian countries is as follows:

Kazakhstan

Kazakhstan is one of the most successful models of combining ethnic and civic identity. The concept of the «Kazakh Nation», proclaimed in the 2010s, is aimed at forming a common citizenship of all ethnic groups. The Institute of the Assembly of the People of Kazakhstan has become a key mechanism for ethno-confessional harmony (Marat 2012). Public policy is

based on the principle of «unity in diversity», and civic identity is based on the ideas of patriotism, tolerance, and loyalty to the state.

Kyrgyzstan

Unlike its neighbors, Kyrgyzstan develops its civic identity through democratic mechanisms and institutions of civil society. After 2010, under the conditions of the parliamentary form of government, the role of civic participation and local communities has increased. There is a higher degree of dependence of civic identity on ethnocultural and regional identity (Laruelle 2012).

Uzbekistan

Uzbekistan is dominated by the «Uzbek nation» model with an emphasis on historical and cultural heritage. However, in recent years, there has been a gradual transition to a more civil rhetoric. The reforms of President Sh. Mirziyoyev include the idea of a «New Uzbekistan», where the emphasis is on civic cohesion, modernization and human rights (Juraev 2020).

Tadjikistan

In Tajikistan, civic identity largely coincides with ethnic and national identity, where Tajik identity plays a dominant role. After the civil war (1992-1997), the state identity was formed around the idea of national unity and stability. Here, civic identity is closely linked to state-patriotic values and the role of the leader of the nation (Roy 2007).

Turkmenistan

Turkmenistan is characterized by the dominance of the ethno-national model of identity, where the key element is the cult of the national leader and the ideology of neutrality. Civic identity is formal in nature and is not supported by broad civic participation (Cummings 2010).

In the Central Asian states, the leading role in the construction of civic identity is played by the education system, symbols, language policy and official ideology. At the same time, the formation of a genuine civic community requires not only state propaganda, but also the real participation of citizens through the development of civil society institutions, freedom of speech and the inclusiveness of the political process (Smith 1994).

In Kazakhstan and Kyrgyzstan, there is a gradual expansion of public discussions about civic identity, while in Uzbekistan, Tajikistan and Turkmenistan, this process is still mainly initiated from above.

THE RESULTS OF THE STUDY

The improvement in intra-regional cooperation, which has been observed since 2016, became semi-institutional in 2018 with the launch of Consultative Meetings of the Heads of State of the region, and has a positive impact

on all Central Asian countries. It was this circumstance that influenced the formation of an intraregional «airbag», and since 2018 has pushed large and medium-sized factors to recognize Central Asia as a single region, i.e. led to external regionalization, and today the C5+1 format exists in more than 10 countries and regions. Thus, if the current positive trend of regional cooperation in Central Asia continues for 10 years, then there is a high probability of even greater and more serious cooperation in this region. To be fair, it should be noted that it is the cultural and humanitarian factor, unlike the political and economic, transit, transport, and water-climate factors, that is the weak link that generates significant risks and challenges for the integration of Central Asian countries (Rizoen). In recent years, some academic and research institutions and individual researchers in the information space of Central Asia have been systematically updating the concept of «regional identity» or «Central Asian identity». Back in the early 90s, at the suggestion of the first President of Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, the concept of «Central Asia» was introduced instead of the definition of «Central Asia and Kazakhstan», which was used to designate the region in Soviet times. In this paper, by Central Asia we mean five countries, since other definitions include different countries in this region. Thus, according to the UNESCO definition, Mongolia, western China, northern India, northern Pakistan, Afghanistan, northeastern Iran, regions of Asian Russia and five former Soviet republics of Central Asia belong to Central Asia.

After the launch of Consultative Meetings of Heads of State of the C5+1 region, the use of the definition of «regional identity»/ «Central Asian identity» has become widespread and is very often found in speeches by politicians, researchers, journalists, etc. Observing how the concept of «Central Asian identity» is used, it should be emphasized that this definition includes or implies different meanings that contradict this very idea, which focuses on the official country discourse or the goal that they want to achieve in the foreseeable future.

The cultural and humanitarian factor is one of the important elements of the formation of a common space, which can eventually lead to closer cooperation, i.e. integration of states. The importance of this factor, and indeed of regional integration itself, lies in the fact that it is primarily aimed at improving people's lives, improving their well-being, creating a comfortable environment and opportunities for joint development. Since the ultimate beneficiaries of integration in Central Asia are people living in the countries of the region, this factor needs to be given special attention. Thus, it is from this starting point that the cultural and humanitarian factor in the regional cooperation of the Central Asian countries should be considered.

The culture of the peoples of Central Asia is determined not only by material, but also by spiritual values, and these primarily include language,

history, religion, art, traditions, customs, science, mythology, etc. Through their representation, a cultural code is formed/displayed, which is an essential element of existing identities. In turn, identity is subject to constant changes, as it is modified with the process of transformation of socio-political relations and the expansion of the country's political and economic potential.

Today, Islam is a unifying element for all the peoples of the Central Asian countries, as a significant part of the population professes this religion. The Central Asian states have a common history, which has been interpreted in different ways under the conditions of state independence. Central Asia is also united by cuisine, where some varieties of dishes are found among all peoples. The countries of the region also share traditions, especially family ones, where honoring parents and the older generation is the norm of behavior. As for the language, with the exception of Tajikistan, all other countries are Turkic-speaking.

In the first years after the collapse of the USSR, the high level and severity of the economic interdependence of the former Soviet republics raised the question of ways to change it at the level of individual republics. In a sense, the development of Central Asia as a macroregion has receded into the background. This was facilitated by a number of factors that reduced the conflict between the Central Asian states in the post-imperial period and pushed the Central Asian countries towards intra-regional integration:

- geographical factor although the economies of the Central Asian countries were not complementary, but competitive (the countries of the region entered the world market with a similar set of natural resources), nevertheless, there is an exchange of resources within the region. Moreover, the dependence of the Central Asian countries on each other's resources has increased significantly every year. This is due, on the one hand, to the collapse of the all - Union economy, and, on the other, to the slow and difficult entry of Central Asian countries into the world market;

- The legacy of the former Soviet economic complex - economic ties, common communications, transport arteries, a common energy system, gas and oil pipelines still firmly connect the countries of Central Asia;

- demographic factor - the Central Asian countries do not yet have a single labor market. This is hindered by the registration authority, as well as imperfect migration legislation in Central Asian countries. However, migration flows reflect certain trends in the formation of the labor market within the region;

- the confessional factor is the spread of Sunni Islam of the Hanafi Madhhab in Central Asia;

- the civilizational factor - the coexistence of agriculture and animal

husbandry has always been the norm in Central Asia. The modern revival of old economic and political regions, where traditional cultural and economic forms are being restored, in a certain sense stabilizes the situation in Central Asia and mitigates existing contradictions (Anderson 2006, 2);

- the national factor - all Central Asian countries have a multinational population with a significant proportion of diasporas and representatives of titular nations from neighboring countries;

- the military factor - all Central Asian countries are in the process of forming their armies and military-industrial infrastructure.

The population of Central Asian countries is small, with an average density of 18.47 persons/km². The level of economic development is average; the market potential is low. The population of the city is 34.915 million people; the level of urbanization is 48.16%. The GDP is 277.420 billion US dollars, and the GDP per capita is 3,826.45 US dollars. Among the countries of the region, Kazakhstan is the largest country by area, occupying 68.09% of the region's territory. Uzbekistan is the most populous country in terms of population (Tasbolatova and Sarkytkan 2025).

Currently, integration issues are exclusively technical and economic in nature. But none of these regional problems can be solved without the participation of all Central Asian States and Kazakhstan. If a major political and economic problem is not solved and another one arises, therefore, coordinated coordination of socio-economic development models of all countries in the region will be required in the future. Now, when new principles of interaction are being developed, it is necessary to integrate development models and link them. The main thing is to create an equal economy. The success of integration is guaranteed if the right regional development strategy is developed. The integration of Central Asia is necessary to maintain stability and peace in the region, ensure national security, and enhance its role in solving its problems and on the world stage. On this issue, at the initiative of the Kazakh and Uzbek governments as major economies in the region, not a little has been done and is being done.

What are the main ways to balance and form a Central Asian regional identity or a single market?

First, Central Asia is turning from a set of separate economies into a single regional market, where countries complement and strengthen each other, as well as create joint competencies.

The recent meeting of the presidents of Kazakhstan and Uzbekistan in Tashkent, following which the parties agreed to expand cooperation in trade, industry, logistics and energy, as well as increase mutual trade turnover to \$ 10 billion by 2030, showed that the region is moving beyond bilateral contacts and is gradually forming a common economic contour. Against

this background, the idea of Made in Central Asia is more clearly evident – an approach in which development is built not individually, but through the complementarity of economies.

The architecture of the regional economy may consist of:

Kazakhstan – the financial and infrastructural center of the region: banks, stock exchange infrastructure, transit, industry, logistics.

Uzbekistan is the largest and fastest growing market, a driver of consumption and private business.

Kyrgyzstan is a flexible service and resource module: IT, services, labor, and water resources.

Tajikistan is a supplier of hydropower and human resources.

Turkmenistan is the gas base of the region, the mainstay of the energy balance.

As we can see, nothing prevents the Central Asian countries from working as a connected economic system now. All elements mutually support each other: resources from Tajikistan and Turkmenistan go to Uzbekistan and Kazakhstan, goods from Kazakhstan and Uzbekistan go to Kyrgyzstan and Tajikistan, and transit corridors connect the entire region with China, the Caucasus and Europe.

A separate role here is played by the developed banking system of Kazakhstan, the presence of public institutions and major players, such as the Halyk Bank listed on the stock exchange, which simplifies the movement of capital within the region (Rizoen). The role of Kazakhstan is its share in the total foreign trade turnover is growing every year. This is confirmed by the facts: for example: The total trade turnover of Kazakhstan with Central Asia according to the data Exclusive.kz During the period January–August 2025, trade with Central Asian countries reached USD 5.4 billion, which is a historical record (Zhaik.su 2025).

Compared to the same period in 2024, this is an increase of 14.8%. At the same time, as Kursiv media notes, Uzbekistan and Kyrgyzstan were the main drivers of growth — they account for more than 80% of Kazakhstan's trade with Central Asia (Kursiv Media Kazakhstan 2025). According to Eurasia 24, the share of Central Asian countries in Kazakhstan's trade increased from 2.7% in 2012 to about 6% in 2025 (Eurasia24 2025). Kazakhstan's exports to Central Asian countries in 2025 show significant growth compared to last year, especially to Uzbekistan and Kyrgyzstan. This indicates an intention or success in strengthening trade relations with these partners.

Given the changes in the geopolitical orientation and tension in recent years, summits between major powers and regional associations have intensified in search of new opportunities where there is mutual interest: large countries need resources and markets, Central Asia and Kazakhstan

need new technologies, investments, digitalization and the introduction of AI.

In the context of global challenges, the interest of major players in Central Asia and Kazakhstan is increasing. These are the United States, the European Union, China, the Russian Federation, and other states seeking to expand their partnership with the region based on the principles of sustainable development, interconnectedness, and investment attractiveness. For the Central Asian countries and Kazakhstan, the 5+1 summits provide a unique opportunity to bring cooperation to a new level, attract investment and technology, and strengthen their position on the world stage.

Being simultaneously located between such major powers as the Russian Federation and China, the United States and the European Union, they strive to become a global player, and they are interested in Central Asia and Kazakhstan maintaining their current status quo, remaining detached, not seeking to join any of the «centers of power». Naturally, the best strategy in this regard for the world's leading countries is to offer their investment projects, trade cooperation, and their own political guarantees. This is due to the fact that the Central Asian countries and Kazakhstan have a similar position regarding all these geopolitical differences: all countries in the region advocate reducing escalation and diplomatic ways to resolve conflicts between states. There is a valid reason for this: Central Asia, located inside the continent, landlocked, but bordering two geopolitical giants at once and having very close trade, economic and political ties with the EU and the United States, is definitely not interested in becoming an arena of confrontation between these major players. Therefore, it is in their common interests to make every effort to maintain this delicate balance of multi-vector not only state, but also regional policy.

Analyzing the main international responses and assessments to the C5+1 summit, we can single out individual ones. For example, according to Reuters, the United States views the region as strategically important in terms of rare earth metals, energy, and logistics. According to The Diplomat, Washington sees this summit as an opportunity to «diversify» access to energy and minerals and strengthen its economic presence in the region — not through a military form of influence, but through investments and infrastructure. National media, for example, Orda.kz emphasizes the pragmatism of the United States: the visit of the Central Asian leaders is a response to the growing power of Russia and China in the region, and an attempt by the United States to take a more active role in the fight for supply chains. Analysts note that one of the key outcomes of the summit was the signing of memorandums of cooperation in the field of rare earth metals, uranium, tungsten and copper.

The National Interest writes that these resources are especially important for the United States in the context of green transformation and technology — and Central Asia can provide an alternative to dependence on China.

Analyzing the balance of the multi-vector policy of the Central Asian states and Kazakhstan, it is noted that the multi-vector nature of Kazakhstan (and other countries in the region) remains their main strategic advantage: they can conduct a dialogue simultaneously with the United States, Moscow and Beijing (The National Interest 2025).

Today, there are a number of conditions without which it is difficult to form an effective Central Asian regional identity (of course, if necessary). This requires the political will and maturity of statesmen and the peoples themselves for peaceful and civilized coexistence and co-development in Central Asia, and finding a balance between these phenomena:

First, there is a balance between the importance of regional integration and building national statehood. The analysis and assessment of the problem show that the search for a model of balance between regional integration, on the one hand, and the strengthening of national statehood, on the other, requires the modification of country discourses or the creation of a certain image of a particular country through language, including political, economic and cultural discourses that interact with each other and broadcast narratives through various media channels such as media, culture, or other platforms. Only time will tell how much the states of the region are ready for this. The reason for the search for such a balance is that over the past four decades, country discourses and created narratives have been based on ethnonationalism and aimed at an internal audience. Therefore, it is necessary to find a balance between regional and country agendas in this area.

Secondly, there is a balance between scientific facts and constructed elements of national identity. In recent years, the region has been gripped by debates about who owns certain material legacies, world-famous scientists and thinkers, etc. This is a sensitive topic that affects several levels and primarily concerns the cultural and civilizational heritage of the region in the humanitarian sphere. The discussion focuses on the thesis that the history of the region has been rewritten to fit the existing reality, and individuals, material and spiritual heritage, and individual historical events have been «appropriated». Such discussions are observed in certain Facebook groups, where moderators and participants, using the style of primitive nationalism, incite hatred and hostility towards their neighbors. Regardless of attempts to appropriate the historical past and publish books and other works for these purposes, it is impossible to rewrite world historical science. Therefore, in order to support the processes of regional cooperation, it is

necessary to create Central Asian forums and discussion platforms for the gradual resolution of existing issues. These are issues of historical facts and myth-making, to reduce the degree of conflicts and battles between individual historians, in general, in the historiography of the countries of the region. The main tools of this approach should be: close collaborative and interdisciplinary scientific research, public discussions of their results with the expert community, representatives of culture, art and the public, media coverage of the whole process and, as a result, the publication of books and other materials. In general, professional historians should be involved in discussing history.

In summary, it can be noted that in all Central Asian states there are similar conditions and problems: the continuing influence of states on all aspects of society and the economy, strong traditions of authoritarianism, lack of experience and traditions of national statehood, weakness of the national elite, rapid and contradictory stratification of society.

What are the key problems and prospects for the development of regional identity:

- The Central Asian Union does not exist as a full-fledged organization, instead, for a political dialogue between the countries of the region (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan and Azerbaijan), there is a format of the «Consultative Meeting of the Heads of State of Central Asia», which is held regularly. The lack of legal formalization of the Central Asian states as a regional union with all packages of agreed documents hinders the effectiveness of the association;

- weak legal institutions and low level of civic engagement of the local population, with the exception of Kyrgyzstan and Kazakhstan;

- Uneven economic, social and regional development;

- dependence on foreign policy influences (Russia, China, the Islamic world).

The prospects for civic consolidation in the region are linked to the development of education, media literacy, digital technologies, social mobility and youth involvement in interstate public initiatives.

CONCLUSION

The formation of a regional and civic community in Central Asian countries is a complex and multidimensional process that depends on historical traditions, ethno-cultural structure, and political dynamics. Despite the differences in models, the general trend of the region is to find a balance between regional, ethnic, and civic components of identity.

The success of this process is largely determined by the ability of States

to combine patriotism with inclusivity, tradition with modernization, and stimulate citizen participation in public life. In the future, it is the development of civic awareness that will become a key factor in the sustainability and integration of societies in Central Asia and Kazakhstan.

What strengthens regional identity?

- Revival and development of cultural heritage – support of traditional crafts, art, folklore and simultaneous cultural rapprochement of different parts of the region.

- The development of tourism as a tool for intercultural dialogue and acquaintance with the traditions of neighboring countries.

- Educational initiatives that include the study of the history, geography, culture and languages of the region.

- Economic convergence – coordinated unification of rules, removal of barriers to trade and investment, adaptation of business to the peculiarities of different parts of the region.

- Interethnic dialogue and participation in international initiatives aimed at the development of Central Asia and Kazakhstan.

The formation of regional identity is a dynamic and continuous process that requires consideration of both historical roots and current socio-economic and geopolitical realities of our time.

The mass media play a key role in shaping and strengthening regional identity, primarily through creating an objective image of Central Asia, forming an image of it through news, reports, documentaries and other unifying formats. In the internal information market of Central Asia, it is important, by positively highlighting local achievements and events, to form a sense of belonging and a sense of community of their lives with the fate of the region among the population of the region.

The scientific and expert community also plays an important role in shaping regional identity. Thus, deeper scientific research by scientists and experts on the historical, cultural and social aspects of the region will help to better understand its features, and based on them, develop educational programs, as well as recommendations on the preservation and development of identity. Public discussions and conferences organized by the scientific and expert community also contribute to the dissemination of knowledge about the region. For the effective formation of regional identity, it is necessary to interact with the media and the scientific community, organize joint projects and events aimed at popularizing regional culture and history.

Central Asia is a special region where there are many ethnic groups, each of which contributes to the overall cultural mosaic and to the formation of regional identity. The observed process of strengthening the identity of

Central Asia reflects the efforts of the five States of the region – Turkmenistan, Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan, aimed at creating a single civilizational space based on respect for diversity, historical memory and common goals for the prosperity of our peoples. Without taking into account the above, discussions on updating the «Central Asian identity» will remain a futile idea peddled by those who, in fact or unknowingly, oppose regional integration in Central Asia.

It is now very important to progressively develop bilateral relations in Central Asia and maintain the current pace of regional cooperation. There are more important issues on the regional agenda that require urgent action. These include expanding the region’s transport potential and creating new transit corridors; finding ways to mitigate the effects of climate change and ensure access to water resources for all countries; ensuring security and joint approaches by the countries of the region to strengthen stability. In general, it is necessary to create new successful cases of both bilateral and regional cooperation for the peaceful and sustainable development of Central Asia.

In the long term, the creation of a full-fledged union of Central Asian states and Kazakhstan, based on the EU prototype, will lead to the prosperity of the region and, most importantly, will have a positive impact on improving the well-being of ordinary citizens, the formation of socio-cultural, civic and regional identity.

The article was prepared within the framework of the scientific program of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan on the topic: BR28713029 “Study of the social role of folk art in the formation of modern national identity: modification and reconstruction of spiritual culture”.

REFERENCES:

Anderson, Benedict. 2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Buluktaev, Yu. O. 2012. "Problems of Regional Identity in Central Asia (Part 2)." Accessed November 10, 2025. <https://cc-sauran.kz/rubriki/politika/15-problemy-regionalnoy-identichnosti-v-centralnoy-azii-chast-2.html>.

Cummings, Sally N. 2010. *Power and Change in Central Asia*. London: Routledge.

Drobizheva, Leokadiya M. 2019. *Civil and Ethnic Identity: Trends and Problems*. Moscow: Institute of Sociology, Russian Academy of Sciences.

Juraev, Sanjar. 2020. "Nation-Building in Uzbekistan: Challenges and Prospects." *Central Asian Affairs* 7 (2).

Laruelle, Marlène. 2012. *Understanding Central Asia: Politics and Societies in the Post-Soviet Era*. London: Routledge.

Marat, Erica. 2016. *The State-Crime Nexus in Central Asia: State Weakness, Organized Crime and Corruption*. London: Routledge.

Nazarbayev, Nursultan A. 2017. *A Look into the Future: Modernization of Public Consciousness*. Astana.

Roy, Olivier. 2007. *The New Central Asia: The Creation of Nations*. London: I.B. Tauris.

Rizoen, Sherali. n.d. "Central Asian Identity: Risks and Opportunities." Accessed November 10, 2025. <https://cronos.asia/centralnaya-aziya/centralnoaziatskaya-identichnost-riski-i-vozmozhnosti>.

Smith, Anthony D. 1994. *National Identity*. Moscow: Progress Publishers.

Tasbolatova, A., and S. Sarkytkan. 2025. "Integration Processes in Central Asia." *Innovative Science*, no. 4-1: 225. Accessed November 10, 2025. <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsionnye-protsessy-v-tsentralnoy-azii>.

"The National Interest." 2025. *Politics*. Accessed November 10, 2025. <https://nationalinterest.org/topics/politics>.

"Eurasia24.media." 2025. Accessed November 10, 2025. <https://eurasia24.media/>.

"Kursiv Media Kazakhstan." 2025. Accessed November 10, 2025. <https://kz.kursiv.media/>.

"ZHAIK.SU." 2025. *V mire*. Accessed November 10, 2025. <https://zhaik.su/v-mire>.

XFTAP
05.11.27

Меруерт Тулебаева¹, Нұрай Әділхан^{2*}

*¹Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Саясаттану кафедрасының доценті, с.ғ.к., ғылыми жетекші
Астана, Қазақстан
e-mail: tulebayeva_mk@enu.kz
<https://orcid.org/0000-0001-8449-333X>*

*^{2*}Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Саясаттану кафедрасының 2 курс магистранты
Астана, Қазақстан
e-mail: nurayadilkhan@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0007-0890-7941>*

ҚР ІШКІ КӨШІ-ҚОН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Ішкі көші-қон мәселесі Қазақстандағы аймақаралық теңсіздік, урбанизация және әлеуметтік-экономикалық даму мәселесін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Халықтың ел ішінде қандай бағытта және не себепті қозғалып жатқанын және қай өңірлер тұрғындарды көбірек тартып жатқандығы жайында зерделеу-өзекті мәселе. Қазақстанда ішкі көші-қон негізінен ауылдық жерлерден қалаларға бағытталады: Алматы, Астана және Шымкент сияқты ірі мегаполистер тіпті тартылыс орталықтарына айналған. Зерттеу барысында халықтың көшуіне ықпал ететін негізгі факторлар ретінде экономикалық мүмкіндіктерге қол жеткізу, жоғары білім алу, өмір сапасын арттыру және балаларға жақсы болашақ қамтамасыз ету қажеттіліктері анықталды. Сонымен қатар, ішкі миграцияның аймақтық құрылымға әсері мен оның әлеуметтік салдары басты назарға алынды. Бұл қорытындылар мемлекеттік саясатты тиімді жоспарлау және өңірлік даму стратегияларын жетілдіру үшін маңызды екендігі белгілі.

Түйін сөздер: көші-қон, мақсатты топ, урбанизация, тартылыс күштер, бағыт, демографиялық өзгеріс, талдау.

Меруерт Тулебаева, Нұрай Адилхан

ОСОБЕННОСТИ ВНУТРЕННЕЙ МИГРАЦИИ В РК

Аннотация. Внутренняя миграция позволяет глубже понять проблемы межрегионального неравенства, урбанизации и социально-эконо-

мического развития в Казахстане. В этом контексте актуальным становится анализ направлений внутреннего передвижения населения и тех самых регионов, которые оказываются наиболее привлекательными и удобными для всех мигрантов. Внутренняя миграция в стране в основном направлена из сельской местности в города, особенно в такие крупные мегаполисы, как например Алматы, Астана и Шымкент. В данной аннотации рассматриваются причины и направления внутренних миграционных потоков. В ходе исследования установлено, что основными и важными факторами переселения являются стремление к экономическим возможностям, получения высшего образования, повышение качества жизни в целом, обеспечение будущего для детей. Кроме этого, внимание уделено влиянию внутренней миграции на региональную структуру и ее социальным последствиям. Полученные выводы могут быть полезны при разработке государственной политики и совершенствовании стратегий регионального развития.

Ключевые слова: миграция, целевая группа, урбанизация, силы притяжения, направления, демографические изменения, анализирование.

Meruert Tulebayeva, Nuray Adilkhan

PECULIARITIES OF INTERNAL MIGRATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. Internal migration provides deeper insight into the issues of interregional inequality, urbanization, and socio-economic development in Kazakhstan. In this context, analyzing the directions of internal population movement and identifying regions that attract the most migrants becomes highly relevant. Internal migration in the country is predominantly directed from rural areas to cities at all, especially to major urban centers such as Almaty, Astana and Shymkent. This annotation examines the reasons and routes of internal migration flows. The study revealed that the main drivers of migration include the pursuit of economic opportunities, access to higher education, improved living conditions and the desire to ensure a better future for children. Additionally, the impact of internal migration on regional structure and its social consequences is considered. The findings can be useful for shaping public policy and enhancing regional development strategies.

Keywords: migration, pull factors, direction, target group, urbanization, demographic changes, analysis.

КІРІСПЕ

Адамдардың тұрғылықты орнын ұзақ немесе қысқа уақыт мерзіміне ауыстыру мақсатымен шекара арқылы бір территориядан екінші бір территорияға қоныс аудару процесі халықтың көші қоны (лат. migration-орын ауыстыру) деп анықтама береміз. Ғалымдар көші-қон қозғалысы анықтамасында қоныстанудың сипатын беретін халықтың барлық территориялық қоныс аударуының жиынтығын қарастырып келеді. Демографтардың айтуынша, қоғамдық құбылыс ретінде бұл түсініктің үш негізгі параметрлері бар. Біріншісі, индивидтің өзінің тұратын координатын ауыстыруы, яғни көп жағдайда мобильділік факторының көрсеткіші. Екінші бір түрі, индивидтің өзінің материалдың әлеуметтік жағдайын жақсартуға ұмтылысы. Бұны біз тұтынушылық фактор деп атаймыз. Ал үшіншіден, жаңа жерде индивидтің орнығуы процесі және ол жерді өзінің «екінші Отаны» деп санай бастауы. Бұл «тұрақтылық» факторыне жатады екен. Бұл мақаланың мақсаты – ел ішінде халықтың қоныс аударуына әсер ететін әлеуметтік-экономикалық, демографиялық және экологиялық факторларды талдау. Сонымен қатар, ішкі көші-қонның аймақтық дамуға тигізетін ықпалына баға беру.

Ішкі көші-қонды зерттеу елдегі процестер мен құрылымдық өзгерістерді, жалпы кеңістікті түсінуге және түсіндіруге мүмкіндік береді. Ол әдетте дәстүрлі түрде урбанизация контекстінде қарастырылады: қалалардағы құрылымдық өзгерістер оларды ауылдық өңірлерден келген мигранттар үшін тартымды орындарға айналдырады. Алайда, мемлекеттік басқару, көптеген қаржылық қызметтер, сауда және өнеркәсіп секторларының бір қалада, көбіне ел астанасында шоғырлануы «қалалық үстемдік» әсерінің пайда болуына алып келеді.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕМЕСІ

Зерттеу барысында бірнеше кешенді әдіс қолданылды. Ең алдымен, ресми статистикалық мәліметтерге сүйене отырып, көші-қонның сандық көрсеткіштері талданды. Бұл әдістің көмегімен халықтың бір аймақтан келесі бір аймаққа көші қарқынын, негізгі бағыттары мен көлемі анықталды. Сонымен қатар, аймақтар арасындағы демографиялық өзгерістер салыстырмалы түрде зерттеліп, көші-қон үдерісіне әсер ететін негізгі факторлар жұмыссыздық, әлеуметтік инфрақұрылым, білім беру және денсаулық сақтау қызметінің қолжетімділігі сияқты көрсеткіштер есепке алынды. Зерттеу барысында ерекше назар теорияларға негізделу әдісіне аударылды. Атап айтқанда, Э.Рейвенштейннің көші-қон заңдылықтары, «итеру және кері тарту» (push and pull) теориясы, сондай-ақ урбанизация мен аймақтық дамуға байланысты қазіргі әлеуметтік-эко-

номикалық теорияларды негізге алды. Бұл теориялар көші-қон үдерісін тек сандық жағынан ғана емес, терең әлеуметтік және экономикалық байланыстар тұрғысынан түсіндіруге мүмкіндік береді.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Ғылыми ортада халық көші-қоны ұғымына қатысты көптеген анықтамалар бар. Т.И.Заславская халық миграциясын тұрғын үй орнын ауыстыру процесі ретінде сипаттайды, яғни бір елді мекеннен екінші біріне көшу. Бұл анықтамада жұмыстың орналасқан жері, не болмаса факторы ескерілмейді. Г.С.Вечкановтың анықтамасында бұл ерекшелік толық ескерілген. Ол миграцияны тұрғын үй орнын және еңбек орнын ерікті түрде ауыстыру ретінде қарастырады, бұл жеке, ұжымдық және қоғамдық мүдделермен үйлеседі. Дегенмен, бұл анықтама бізге толық емес деп көрінеді, себебі онда миграциямен байланысты адамдардың этикалық және мәдени құндылықтарының өзгеруі ескерілмеген. Жоғарыда аталған факторларды А.С.Ахиезер өз жұмыстарында баяндаған. Оның анықтамасына сәйкес, халық миграциясы-бұл өмір салтының немесе ісәрекет түрінің маңызды өзгерістерін білдіретін, тұрғын үй мен еңбек орнын уақытша немесе тұрақты ауыстырумен, сонымен қатар күшпен қоныс аударумен байланысты халықтың құндылықтарын сипаттайтын әрекеттер жиынтығы (Садовская 2023).

Ғылыми әдебиеттерде көші-қон тұрғысынан бір жердің тартымдылығын бағалуға қатысты екі түрлі тәсілді атай аламыз. Олар болжамға негізделген (assumption-based) және мәлімдемелерге негізделген (statement-based) тәсілдер (Карачурина, Мкртчян 2023). Бірінші жағдайда, адамдардың белгілі бір аумақтарға қоныс аудару шешіміне әсер ететін объективті себептер жанама түрде, яғни болжам ретінде айқындалады. Аталған макро тәсіл логикалық және қарапайым болып көрінгенмен, оның өз шектеулері бар, сондықтан көші-қон тартымдылығымен байланысты болжамдарды тұжырымдауға өте мұқият қарау қажет. Ал екінші бір жағдайда зерттеуші тұрғындардың өмір сүру орнын таңдаудағы жеке, субъективті артықшылықтарымен жұмыс істейді. Мұндай микро тәсіл агрегатталған мәліметтер деңгейінде талдауды талап етеді.

Сыртқы көші-қоннан айырмашылығы, ішкі көші-қон мемлекеттік шекараны кесіп өтімен байланысты емес, алайда оның аймақтардағы әлеуметтік-экономикалық жағдайға әсері айтарлықтай. Қазақстан-халқы сирек орналасан Орталық Азиядағы ең ірі мемлекет, сол себепті қазіргі таңда адам ресурстарын тиімді орналастыру мәселесі аса өзекті болып танылуда.

Қоныс аудару көші-қон деп танылуы үшін мына екі ең негізгі шарт орындалуы қажет:

1. Халық әртүрлі елді мекендер арасынжа орын ауыстыруы қажет
2. Бұл орын ауыстыру тұрақты тұратын жерін ауыстырумен қатар жүруі қажет (Голдин 2024).

Әдетте, көші-қон ағындары азырақ дамыған елдер мен аймақтардан әлеуметтік-экономикалық жағдайы жақсырақ, жалақысы жоғары елдер мен өңірлерге бағытталады (Деловарова 2011). Шамамен алғанда, әлем халқының жыл сайын 2-3%-ы міндетті түрде белгілі бір көші-қон түріне қатысады екен. Көші-қон мәні жағынан халықтың құрылымын өзгеріске ұшырататын аса маңызды факторлардың бірі. Әсіресе, мигранттар қоныс аударған ээне көшіп кеткен аймақтарда бұл тенденция қатты байқалады. Көші-қондық үдерістер кеңістікте әркелкі таралған. Бұл белгілі бір аумақта шоғырланған халықтың жиынтығын назарға алу қажеттілігіне міндеттейді. Үдерістер өз болмысында бірнеше факторларды қамтиды: келу, кету, қоныс аудару (Нурпеисов, Седлов 2025).

Қазақстан Республикасындағы көші-қон үдерістері елдің әлеуметтік-экономикалық ландшафтының қалыптасуында шешуші рөл атқарады. Жедел урбанизация, аумақтық адмудың теңсіздігі және демографиялық өзгерістер жағдайында ішкі көші-қон еңбек ресурстары мен халықты кеңістікте қайта бөлу тетіктерінің бірі болмақ. Макроэкономикалық көрсеткіштердің тұрақтылығына қарамастан, көші-қон ағындары әлі де ассиметриялы күйінде қалып отыр, бұл аймақтық жоспарлаудың қолданыстағы тәсілдерін жан-жақты талдауды және қайта қарауды қажет етеді. Жалпы алғанда, халық миграциясының процесі келесі кезеңдерден тұрады:

1. Дайындық кезеңі-миграцияның өзі
2. Жаңа өмір сүру жағдайына бейімделу кезеңі

Алғашқы кезеңде халықтың аумақтық мобильдігінің қалыптасу процесі орын алатындығын көре аламыз. Екінші кезеңде-халықтың қоныс аудару процесі, оның барысындағы бейімделу жүзеге асады (Асхат, Айтімбет 2025). Қоныс аударушыларға (мигранттарға) тән үш бейімделу түрі бар:

1. Әлеуметтік-демографиялық ортаға бейімделу
2. Үлкен қалаларға қоныс аударуда қажетті бейімделу
3. Табиғи-климаттық және географиялық жағдайларға бейімделу.

Осылайша, халық қозғалысының түрлерін қарастыра отырып, миграцияның келесу ерекшеліктерін ажыратамыз. Біріншіден, миграция-бұл халықтың аумақтық қозғалысы. Екіншіден, миграциялық процестер халықтың сандық және сапалақы сипаттамаларына әсер етеді.

Посткеңестік кезеңде өңіраралық көші-қон ағындарының қарқындылығының артуын зертетушілер түрлі факторлармен түсіндіреді. Мысалы, экономикалық, саяси, не болмаса әлеуметтік және т.б. Көші-қон себептері жөніндегі ең кең таралған түсініктердің бірі-экономикалық фактор. Ол дегеніміз жұмыс іздеу, өмір сүрі деңгейін арттыруға ұмтылу. Дегенмен, бұл маңызды болғанымен, жалғыз себеп емес. Көші қон туралы шешім қабылдау кезінде итермелеуші және тартушы факторлар да шешуші рөл ақарады. Алайда, бұл факторлардың көпшілігі де әлеуметтік-экономикалық сипатқа ие (Каримова 2025).

1-кесте. «Ішкі көші-қон бойынша статистикалық бюллетеньдер».

№	Миграция себебі	Түсіндірме	Үлесі
1.	Экономикалық себептер	Жұмыс табу, жоғары жалақы, кәсіпкерлік мүмкіндіктері	45%
2.	Әлеуметтік инфрақұрылым	Білім, денсаулық сақтау, балабақшаға қолжетімділік	25%
3.	Отбасылық жағдайлар	Туыстарымен бірігу, некеге тұру, ажырасу	12%
4.	Тұрғын үй мәселесі	Қолжетімді баспана, жалға алу бағасы	10%
5.	Экологиялық себептер	Ауаның ластануы, су тапшылығы, техногендік қауіптер	5%
6.	Басқа себептер	Зейнеткерлік, оқу, жеке таңдаулар	3%

Дереккөз: <https://stat.gov.kz>

Қазақстандықтарды көшуге итермелейтін себептердің қатарында-тарихи отанына оралу, сондай-ақ білім алу мен одан әрі жұмысқа орналасу қажеттілігі бару Ел ішіндегі көші-қонның басты себептері әлеуметтік-экономикалық жағдайлармен тығыз байланысты. Сарапшылардың пікірінше, адамдар жақсы өмір сүру жағдайларын іздеп, туған ауылдарын тастап кетуде. Сонда да, соңғы жылдарда ішкі көші-қон ағындары да тұрақталды. Жыл асынан бері ішкі көші-қонға 160 мыңнан астам адам қатысқан. Мегаполистер ішкі мигранттар үшін тартылыс орталығы болып қала беруде. Ішкі көші-қон ағындарының 40%-ы осы қалаларға тиесілі екен (Жампеисов 2022).

Екінші бағыт-бизнес-иммиграция аясында елдің инвестициялық тартымдылығын арттыру бойынша шаралар қабылдау. А5 санатындағы-инвесторлап салық төлеуші ретінде тіркелуге рұқсат алу талабынан босатылды. Жыл басынан бері осындай инвесторлық визалар 76 шетел азаматына берілді. Сондай-ақ, әлеуетті инвесторлар үшін шетелдегі мекемелрге жеке сәйкестендіру нөмірі (ЖСН) мен ЭЦҚ-ны «бір өтініш» қағидаты бойынша алу рәсімі жеңілдетілді. Сонымен қатар, бизнес-инвесторларға арналған инвестициялық виза шегін төмендету жоспарлануда.

Үшінші бағыт-Қазақстанға білікті шетелдік мамандарды тарту. Ағымдағы жылдың 1 шілдесінен бастап орталық және жергілікті атқарушы органдармен бірлесіп, сұранысқа ие мамандықтар тізімі аясында нақты жұмыстар басталды.

Төртінші бағыт- этникалық көші-қон. Қазақстанның шетелдегі елшіліктері этникалық қазақтардың өтініштерін 1 шілдеден бастап «бір терезе» қағидаты бойынша қарай бастады. Қандастардықоныстандырудың жаңа алгоритмі төрт түрлі санат бойынша жүзеге асқан болатын. Олар:

1. Жұмыс күші жетіспейтін аймақтардағы жұмыс берушілердің сұранысы бойынша қажетті кәсіп иелерін тарту.

2. Егер қандастардың ата-анасы немесе балалары бұрын келген болса, азаматтық алып, белгілі бір кәсіппен айналысса, олар отбасымен қайта қосылу мақсатында сол өңірге көшіп келе алады.

3. Өңірлер өз аумағында даму әлеуеті бар елді мекендерді анықтап, демографиялық өсімді күшейту мақсатында қандастарды шақыра алады.

4. Үкімет айқындаған өңірлерге қоныстандыру үшін жолдамалар беру.

Бесінші бағыт-шетелде жұмыс істеу барысындағы қазақстандықтардың еңбек құқықтарын қорғау мәселесі. ҚР Сыртқы істер министрлігінің деректеріне сәйкес, бірінші тоқсанның қорытындысында 194 мыңнан астам Қазақстан азаматы қазіргі таңда шетелде еңбек етіп жүр.

Биыл «Серпін», «Ауыл аманаты», «Ауыл – ел бесігі», «Дипломмен ауылға» бағдарламаларын іске асыру нәтижесінде 33 мыңнан астам адам мемлекеттік қолдау шараларын алады (БҰҰ Даму бағдарламасы 2023)

Алтыншы бағыт-босқындармен жұмыс. БҰҰ Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы комиссары басқармасының Орталық Азиядағы өңірлік өкілдігімен бірлесіп, олардың әлеуметтік құқықтарын қамтамасыз ету, жұмысқа орналастыру, медициналық және әлеуметтік көмек көрсету шаралары пысықталды (Исаев 2015).

Қазақстандағы миграцияның ерекшеліктеріне келер болсақ, соңғы онжылдықтарда көші-қон үдерістері Қазақстан Республикасының демографиялық және әлеуметтік дамуына елеулі ықпал етіп келеді. Бұл құбылыс ел ішіндегі өзгерістермен қатар, сырқы саяси, экономикалық және этномәдени факторлармен тығыз байланысты. Әсіресе 2023 жыл айрықша болды: елімізде оң көші-қон сальдосы тіркелді. Бұл соңғы он жыл ішіндегі алғашқы жағдай. Қазақстанға келгендер саны – 25 399 адам, ал кеткендер саны – 16 055 адам, яғни көші-қон есебінен +9 344 адамға өсім болды. Бұл Қазақстанның көші-қондағы мәртебесінің өз-

геріп келе жатқанын, яғни елдің көшіп келушілер үшін тартымды бағытқа айналып отырғанын көрсетеді .

Қазақстан үшін негізгі сыртқы көші-қон ағыны ТМД елдерімен байланысты. Бұл тарихи-мәдени, тілдік және экономикалық байланыстармен түсіндіріледі. Келушілердің 86,3%-ы және кетушілердің 77,3%-ы дәл осы кеңістіктен. Мұндай көрсеткіштер өңіраралық көші-қон белсенділігінің жоғары екенін білдіреді және мәдени тұрғыдан жақын елдермен көші-қон үдерістері анағұрлым жеңіл өтетінін көрсетеді. Қазақстандағы көші-қон құрылымында этникалық фактор маңызды рөл атқарады. 2023 жылы келгендердің 36,4%-ын қазақтар құрады (2022 жылы- 47,8%). Сонымен қатар, орыс ұлты -33,6%, өзбектер - 3,9%, украиндар -3,2% болды (). Бұл тарихи отанына оралған қазақтардың саны біртіндеп азайып келе жатқанын, яғни репатриация үдерісінің баяулап жатқанын көрсетеді. 2024 жылы елге тұрақты тұру үшін келгендер саны шамамен 29 282 адам, ал елден кеткендер - 12 732 адам, нәтижесінде сыртқы миграция бойынша +16 550 адам позитивті баланс қалыптасқан. Бұл көрсеткіш негізінен урбанизация үдерісіне байланысты. Астана (73 238 адам), Алматы (36 061 адам) және Шымкент (9 361 адам) - көшіп келушілердің басты бағыттары. Бұл – ірі қалаларда экономикалық мүмкіндіктердің, жұмыс орындарының және әлеуметтік игіліктердің шоғырлануы нәтижесі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстандағы ішкі көші-қон- бұл күрделі әрі көпқабатты құбылыс. Ол ел жетістіктері мен қазіргі сын-қатерлерін қатар бейнеуде. Бұл жай ғана халықтың тұрғылықты орнын ауыстыруы емес- бұл азаматтардың ұмытылстарының көрінісі. Кез-келген мемлекеттің тұрақты дамуының бірден бір кепілі-көші-қон саясатын тұрақты басқару. Себебі, адамдарды жәй ғана көшіру жеткіліксіз, ең бастысы-оларды тыңдай білу: олардың тарихын, қажеттіліктерін, армандарын ескеру өте маңызды. Тек сонда ғана әр адам өз арнын таба алған Қазақстанды құруға болады.

Соңғы жылдардағы көші-қон көрсеткіштері Қазақстанның жаңа сапалық кезеңіне аяқ басқанының айқын көрінісі болып келеді. Бұл бұрын болмаған тың құбылыс- бұған дейін қазақстан мигрант «шығаратын» ел қатарында болса, енді мигрант тартатын ел сипатындамыз. Оның үстіне, халық Алматы, Астана, Шымкент сияқты мегаполистерге ғана емес, аймақтық орталықтарға да біршама көше бастады (мысалы, Түркістан немесе Қонаев). Бұл қала агломерацияларының өсуіне алып келуде.

2023-2025 жылдары Қазақстан Республикасында көші-қон саласында бірқатар маңызды өзгерістер орын алып, елдің демографиялық дамуына және еңбек нарығының қайта қалыптасуына әсер ететін

жаңа тенденциялар қалыптасты. Соңғы үш жылда еліміз миграциялық тұрғыдан тұрақты, тіпті оң динамикасы бар мемлекетке айналудамыз. Қазақстанға келетін мигранттардың басым бөлігі ТМД елдерінен келеді. Бұл аймақ мемлекетімен тарихи, тілдік және мәдени жақындықтың болуы миграциялық ағымдардың табиғи қалыптасуына ықпал етеді. Ал ішкі көші-қон көлемі болса едәуір өсіп келуде (Кожаметов, Асанбаев 2010). 2023-2027 жылдарға арналған Миграциялық саясат тұжырымдамасының қабылдануы, сондай-ақ 2025 жылы көші-қон және демографиялық саясаттың жаңа стратегиялық құжатын әзірлеп бастауы-елдің бұл саланы жүйелі түрде дамытуға мүдделі екенін көрсетеді. Мемлекет көші-қон процестерін реттеу, мигранттардың құқықтарын қорғау, еңбек нарығының қажеттіліктерін өтеу, ұлттық қауіпсіздік пен әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету бағытында жаңа тетіктер енгізуде. Миграцияның көлемі артқан сайын Қазақстан ұлттық қауіпсіздік тұрғысынан да бақылауды күшейтті. Мигранттарды тіркеу, көші-қон ағымдарын мониторингтеу, еңбек рұқсаттарын беру жүйесін жетілдіу сияқты шаралар қабылданып жатыр. Ал ТМД елдерімен тығыс байланыс миграциялық процестердің табиғи әрі тұрақты болуына жағдай жасайды, бұл Қазақстанның «аймақтық миграциялық хаб» ретіндегі рөлін күшейтеді.

Ел көші-қон саласында тек кадр ресурстарының көзі ғана емес, тартымды реципиент ретінде де қалыптаса бастады. Бұл- әсіресе білікті мамандар мен этникалық қазақтардың келуімен байқалады. Сонымен қатар, ішкі көші-қонның белсенділігі аймақтар арасындағы даму деңгейіндегі теңсіздікті көрсетеді. Негізгі үрдістер ретінде: ТМД елдерімен ықпалдасу, урбанизация, адами капиталдың өсуі және этникалық репатриация атап өтіледі. Қазақстан үшін өзекті міндет -демографиялық, экономикалық және мәдени аспектілерді ескере отырып, теңгерімді көші-қон саясатын қалыптастыру.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

Асхат Г, Айтімбет Л, 2025. Migration trends of Kazakhstan.

БҰҰ Даму бағдарламасы, 2023. Дереккөз: <https://www.undp.org/kazakhstan> (қаралған уақыты: 20.10.25)

Голдин И, 2024. The shortest history of migration, University of Oxford.

Деловарова, 2011. Миграционные процессы в современных международных отношениях и проблемы региональной безопасности в ЦА, Алматы.

Жампеисов, Д, 2022. Халықтың көші-қоны тұрпаттамасының өзекті мәселелері, Астана.

Исаев Қ, 2015. Миграция как способ формирования меняющейся евразийской идентичности: социальное и правовое измерения, Астана.

Каримова З. 2025. 20 ғасыр басынан ортасына дейін Қытайдан Қазақстанға қоныстанған миграциялық қозғалыстар, Алматы.

Карачурина Л, Мкртчян Н, 2023. Дальность миграции населения с учётом демографических характеристик мигрантов, Россия.

Нурпеисов С., Седлов А 2025. Қазіргі әлемдегі көші-қон үрдістері: факторлар мен салдарды талдау, Алматы.

Садовская Е, 2023. 1970–2005 жж. Кезеңіндегі Қазақстандағы көші-қон процестері, Алматы.

https://eec.eaeunion.org/comission/departement/migration/statistical_data.php (қаралған уақыты: 20.10.25)

<https://stat.gov.kz> (қаралған уақыты: 18.10.25)

<https://stat.gov.kz/ru/industries/socialstatistics/demography/publications/158501/> (қаралған уақыты: 27.09.25)

<https://taldau.stat.gov.kz/ru/NewIndex/GetIndex/703870?keyword=> (қаралған уақыты: 20.10.25)

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mvdakmola/activities/14766?lan=ru&parentId=53> (қаралған уақыты: 18.10.25)

REFERENCES:

Askhat G, Aitimbet L 2025. Migration Trends of Kazakhstan.

BÚÚ Damu Bagdarlamasy, 2023 [UN Development programme] Derekkoz: <https://www.undp.org/kazakhstan> (accessed: 20.10.25)

Goldin I, 2024. The Shortest History of Migration, University of Oxford.

Delovarova, 2011. Migratsionnye protsessy v sovremennykh mezhdunarodnykh otnosheniiax i problemy regional'noi bezopasnosti v

TsA [Migration processes in modern international relations and the issues of regional security in CA] Almaty.

Zhampeisov D, 2022. Khalyqtyñ köshi-qony turpattamasynyñ özekti mäseleleri [Current issues of population Migration patterns] Astana.

Isaev K, 2015. Migratsiia kak sposob formirovaniia meniaiushcheisia evraziiskoi identichnosti: sotsial'noe i pravovoe izmereniia [Migrations as a means of shapeing the changing Eurasian Identity: Social and Legal dismensions] Astana.

Karachurina L, N.V. Mkrtchian, 2023. Dal'nost' migratsii naseleniia s uchetom demograficheskikh kharakteristik migrantov [Migration distance considering migrants' demographic characteristics] Rossiia

Z. Karimova, 2025. 20 ghasyr basynan ortasyna deiin Qytaidan Qazaqstanğa qonystanğan migratsiialyq qozğalystar [Migration movements from China to Kazakhstan from the Early the Mid-20th century] Almaty.

Nurpeisov S, Sedlov A, 2025. Qazirgi älemdegi köshi-qon ürdisteri: faktorlar men saldardy taldau [Migration trends in the Modern World: Analysis of factors and consequences] Almaty.

Sadovskaia E, 2023. 1970–2005 zhzh. Kezeñindegi Qazaqstandagy köshi-qon protsesteri [Migration processes In Kazakhstan during the period 1970-2005] Almaty.

https://eec.eaeunion.org/comission/department/migration/statistical_data.php (accessed: 20.10.25)

<https://stat.gov.kz> (accessed: 18.10.25)

<https://stat.gov.kz/ru/industries/socialstatistics/demography/publications/158501/> (accessed: 27.09.25)

<https://taldau.stat.gov.kz/ru/NewIndex/GetIndex/703870?keyword=> (accessed: 20.10.25)

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mvdakmola/activities/14766?lan=ru&parentId=53> (accessed: 18.10.25)

FTAХР
11.15.23

Нұржан Болатұлы¹, Данагуль Копежанова²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультетінің докторанты, әлеуметтік ғылымдар магистрі,
Астана, Қазақстан
e-mail: bolatuly_n_4@enu.kz
<https://orcid.org/0009-0009-0340-5971>

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультетінің доценті, PhD,
Астана, Қазақстан
e-mail: kopezhanova_dye@enu.kz
<https://orcid.org/0000-0003-2830-114X>

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ САЯСИ ТРАНСПАРЕНТТІЛІК: ТАРИХИ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ КОНТЕКСТ

Аңдатпа. Мақалада Орталық Азия елдеріндегі саяси транспаренттіліктің тарихи қалыптасуы мен қазіргі кезеңдегі дамуы жан-жақты қарастырылады. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін аймақ мемлекеттері тәуелсіздік алып, жаңа саяси институттар мен басқару жүйелерін қалыптастыру жолында күрделі кезеңдерден өтті. Осы процесте ашықтық пен есеп берушілік қағидаттарын енгізу саяси тұрақтылықты қамтамасыз етудің және демократиялық институттарды нығайтудың маңызды шарты ретінде айқындалды.

Зерттеудің басты мақсаты – Орталық Азия елдеріндегі саяси транспаренттіліктің эволюциясын тарихи тұрғыда саралап, оның заманауи саяси процестерге ықпалын анықтау. Мақалада Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Түрікменстандағы саяси реформалар, ақпараттық ашықтық деңгейі, азаматтық қоғамның рөлі мен цифрландыру үдерістерінің әсері салыстырмалы түрде талданады. Автор аймақ елдеріндегі транспаренттілік деңгейінің саяси мәдениет, тарихи тәжірибе және билік құрылымдарының ерекшеліктеріне тәуелді екенін атап өтеді.

Мақалада Орталық Азиядағы транспаренттілікті арттырудың негізгі бағыттары мен әлеуетті сын-қатерлері айқындалады. Авторлар қазіргі таңда цифрлық технологиялар мен жасанды интеллекттің енгізілуі мемлекеттік басқаруда ашықтықты арттырудың жаңа мүмкіндіктерін ашатынын көрсетеді. Сонымен қатар, Қ. Тоқаевтың бастамасымен жүргізіліп

жатқан «Әділетті Қазақстан» тұжырымдамасы аясындағы саяси жаңғыру үдерістері аймақ елдері үшін үлгі боларлық бағыт ретінде талданады.

Түйін сөздер: Орталық Азия, саяси транспаренттілік, демократия, цифрландыру, жасанды интеллект, мемлекеттік басқару, азаматтық қоғам.

Нуржан Болатулы, Данагуль Копежанова

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И СОВРЕМЕННЫЙ КОНТЕКСТ

Аннотация. В статье рассматривается процесс формирования и развития политической транспарентности в странах Центральной Азии в исторической и современно-политической перспективе. После распада Советского Союза государства региона прошли сложный путь становления политических институтов и систем управления. Внедрение принципов открытости и подотчётности стало важным условием обеспечения политической стабильности и укрепления демократических институтов.

Основная цель исследования — провести исторический анализ эволюции политической транспарентности в странах Центральной Азии и определить её влияние на современные политические процессы. В статье на сравнительной основе анализируются реформы, уровень информационной открытости, роль гражданского общества и влияние процессов цифровизации в Казахстане, Кыргызстане, Узбекистане, Таджикистане и Туркменистане. Автор подчёркивает, что уровень транспарентности в регионе во многом зависит от политической культуры, исторического опыта и особенностей властных структур каждой страны.

В результате исследования выделены ключевые направления и потенциальные вызовы в деле повышения транспарентности в Центральной Азии. Авторы отмечают, что внедрение цифровых технологий и искусственного интеллекта открывает новые возможности для повышения открытости государственного управления. В статье также рассматриваются политические реформы в рамках концепции «Справедливый Казахстан», инициированной президентом К. Токаевым, как возможный пример для других стран региона.

Ключевые слова: Центральная Азия, политическая транспарентность, демократия, цифровизация, искусственный интеллект, государственное управление, гражданское общество.

Nurzhan Bolatuly, Danagul Kopezhanova

POLITICAL TRANSPARENCY IN CENTRAL ASIA: HISTORICAL ANALYSIS AND CONTEMPORARY CONTEXT

Abstract. This article explores the historical formation and contemporary development of political transparency in the countries of Central Asia. After the collapse of the Soviet Union, the states of the region went through a complex process of building political institutions and governance systems. The introduction of openness and accountability principles became a crucial condition for ensuring political stability and strengthening democratic institutions.

The main objective of the research is to analyze the historical evolution of political transparency in Central Asia and to identify its impact on current political processes. The article provides a comparative analysis of reforms, levels of informational openness, the role of civil society, and the influence of digitalization processes in Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan, and Turkmenistan. The author emphasizes that the level of transparency in the region largely depends on political culture, historical experience, and the structure of power relations in each state.

As a result, the study identifies the main directions and potential challenges for improving transparency in Central Asia. The authors highlight that the introduction of digital technologies and artificial intelligence opens new opportunities for greater openness in public administration. The political reforms initiated by President Kassym-Jomart Tokayev within the framework of the «Fair Kazakhstan» concept are analyzed as an example of progressive transformation for the region.

Keywords: *Central Asia, political transparency, democracy, digitalization, artificial intelligence, Public Administration, civil society.*

КІРІСПЕ

Орталық Азия елдерінің тәуелсіздік алғаннан кейінгі саяси даму жолы аймақтық және жаһандық зерттеулердің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. 1991 жылы Кеңес Одағының ыдырауы нәтижесінде бұл өңір жаңа тарихи бетбұрысқа қадам басты. Кеңестік басқару жүйесінен кейінгі кезеңде Орталық Азия елдері өздерінің ұлттық мемлекеттерін құрумен қатар, саяси институттар мен басқару құрылымдарын қалыптастыруға бағытталған күрделі және көпқырлы реформалар жүргізді. Осы тарихи кезеңде транспаренттілік, яғни билік пен қоғам арасындағы өзара ашықтық пен сенімді нығайту ұғымы аймақ елдерінің саяси тұрақтылығы мен дамуындағы шешуші факторлардың бірі ретінде көрініс тапты.

Саяси транспаренттілік – бұл мемлекеттік биліктің шешім қабылдау үдерістерінің ашық болуы, қоғамның ақпаратқа қолжетімділігін қамтамасыз ету, есеп берушілік пен қоғамдық бақылаудың тиімді жүйесін орнату дегенді білдіреді. Бұл ұғым демократиялық басқарудың негізгі қағидаларының бірі болып табылады және қазіргі заманғы мемлекеттік саясаттың сапасын айқындайтын индикатор ретінде қарастырылады. Транспаренттілік деңгейі жоғары болған сайын, азаматтардың билікке деген сенімі артады, сыбайлас жемқорлық қаупі азаяды және саяси жүйенің тұрақтылығы күшейеді. Осы тұрғыдан алғанда, Орталық Азия мемлекеттерінің әрқайсысында транспаренттілік саясатының тарихи қалыптасуы мен оны іске асыру тетіктері өзіндік ерекшелікке ие.

Қазақстан тәуелсіздік жылдарында біртіндеп саяси реформалар жүргізу арқылы мемлекеттік басқарудың ашықтығын арттыруға бағытталған институционалдық қадамдар жасады. Ақпаратқа қол жеткізу туралы заңның қабылдануы, «Ашық үкімет» тұжырымдамасының енгізілуі және цифрландыру саясаты билік пен қоғам арасындағы өзара сенімді нығайтуға мүмкіндік берді. Қырғызстанда азаматтық қоғамның белсенділігі мен БАҚ еркіндігі транспаренттілікті арттырудың негізгі факторларының бірі ретінде көрінді. Өзбекстан соңғы жылдары жаңа президенттік реформалар нәтижесінде билік құрылымдарын ашық етуге және сыбайлас жемқорлықпен күресті күшейтуге бағытталған шараларды қолға алды. Ал Тәжікстан мен Түрікменстанда бұл үдерістер баяу жүріп келе жатқаны байқалады, себебі саяси жүйенің орталықтандырылған сипаты мен ақпараттық шектеулер әлі де басым.

Орталық Азиядағы саяси транспаренттіліктің тарихи контекстін зерттеу аймақ елдерінің демократиялық эволюциясын, басқару мәдениетін және саяси институттардың даму логикасын түсінуге мүмкіндік береді. Кеңестік кезеңнен кейінгі өтпелі дәуірде бұл елдер алдында тұрған басты міндет – билік пен қоғам арасындағы жаңа әлеуметтік келісім моделін қалыптастыру болды. Осы тұрғыдан алғанда, транспаренттілік қағидаты тек саяси құрал ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік сенімділік пен ұлттық бірлікті нығайтудың маңызды элементіне айналды.

Қазіргі таңда жаһандану және цифрлық технологиялар дәуірінде саяси транспаренттіліктің жаңа формалары пайда болуда. Электрондық үкімет, ашық деректер платформалары, цифрлық есептілік жүйелері мен жасанды интеллект негізіндегі басқару шешімдері мемлекеттік биліктің тиімділігін арттырумен қатар, қоғамның қатысу деңгейін кеңейтіп отыр. Қазақстанда К. Тоқаевтың бастамасымен жүзеге асып жатқан «Әділетті Қазақстан» тұжырымдамасы осы жаңа кезеңнің айқын көрінісі болып табылады. Бұл тұжырымдама әділеттілік, ашықтық, демократия және цифрландыру қағидаларына сүйене отырып, басқару мәдениетінің жаңа стандарттарын енгізуге бағытталған.

Сонымен қатар, Орталық Азиядағы саяси транспаренттілік мәселесі тек ішкі саяси факторлармен шектелмейді. Аймақ елдерінің геосаяси жағдайы, халықаралық ұйымдармен ынтымақтастығы және шетелдік инвестициялар тарту қажеттілігі де бұл бағыттағы саясатқа әсер етеді. Инвестициялық сенімділік пен сыртқы имидждің қалыптасуында мемлекеттік ашықтықтың деңгейі шешуші рөл атқарады. Осы себепті транспаренттілік бүгінде ұлттық қауіпсіздік пен тұрақтылықтың құрамдас бөлігіне айналып отыр.

Мақаланың өзектілігі – Орталық Азия елдерінің тарихи тәжірибесіне сүйене отырып, қазіргі кезеңдегі саяси транспаренттіліктің даму үрдістерін, ерекшеліктерін және болашақ бағыттарын анықтау. Зерттеу барысында тарихи-салыстырмалы әдіс, институционалдық және жүйелік талдау тәсілдері қолданылып, әрбір мемлекеттің саяси реформаларының ерекшеліктері мен қоғамдық қатысу деңгейі кешенді түрде қарастырылады.

Осылайша, бұл зерттеу аймақтың саяси даму логикасын түсінуге, саяси транспаренттілікті арттыруға бағытталған стратегиялық шешімдердің тиімділігін бағалауға және Орталық Азиядағы демократиялық трансформацияның жалпы бағытын анықтауға үлес қосады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Бұл зерттеу жұмысы саяси ғылымдағы тарихи-салыстырмалы және институционалдық талдау әдістеріне негізделеді. Орталық Азия елдеріндегі саяси транспаренттіліктің қалыптасуы мен дамуын зерттеу барысында кеңестік кезеңнен кейінгі өтпелі қоғамдардағы саяси жүйелердің трансформациясы тарихи контекстте қарастырылды. Тарихи әдіс арқылы әр елдің тәуелсіздік алғаннан кейінгі реформалар бағыты, билік құрылымдарының эволюциясы және ақпараттық ашықтық саясатының қалыптасу кезеңдері жүйелі түрде талданды. Бұл тәсіл зерттеуге уақыттық сабақтастықты енгізіп, аймақ елдерінің саяси тәжірибелерін салыстыра зерделеуге мүмкіндік берді.

Салыстырмалы талдау әдісі (comparative analysis) зерттеудің негізгі логикалық тірегі ретінде пайдаланылды. Осы әдіс арқылы Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Түрікменстандағы саяси транспаренттілік деңгейлері мен реформалардың мазмұны өзара салыстырылды. Әр мемлекеттің ашықтық саясатына әсер ететін ішкі факторлар (саяси мәдениет, азаматтық қоғамның белсенділігі, ақпараттық саясат) мен сыртқы факторлар (аймақтық ынтымақтастық, халықаралық ұйымдардың ықпалы, инвестициялық тартымдылық) кешенді түрде қарастырылды. Бұл салыстырмалы әдіс зерттеудің объективтілігін артты-

рып, әр елдің саяси даму логикасын контекстуалды тұрғыдан түсіндіруге мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, зерттеу барысында жүйелік және сапалық талдау (systemic and qualitative analysis) тәсілдері қолданылды. Жүйелік әдіс арқылы саяси транспаренттілік құбылысы мемлекет, қоғам және ақпараттық орта арасындағы өзара байланыс жүйесі ретінде қарастырылды. Ал сапалық талдау мемлекеттік бағдарламалар, ресми құжаттар, президенттік жолдаулар, сараптамалық есептер және халықаралық индекстер (мысалы, Transparency International, Freedom House, UNDP Governance Indicators) деректерін талдау арқылы жүзеге асырылды. Осы әдістемелік тәсілдердің үйлесімді қолданылуы зерттеу нәтижелерінің ғылыми негізділігін қамтамасыз етіп, Орталық Азия елдеріндегі саяси транспаренттілік үрдістерін кешенді тұрғыдан сипаттауға мүмкіндік берді.

ТАЛҚЫЛАУ

1. Тарихи эволюция және саяси транспаренттіліктің қалыптасу алғышарттары. Орталық Азия елдеріндегі саяси транспаренттіліктің қалыптасуы тәуелсіздік алған 1990-жылдардың басынан бастау алады. Кеңестік жүйе ыдырағаннан кейін бұл мемлекеттер саяси және экономикалық реформаларды бір мезетте жүргізуге мәжбүр болды. Осы тарихи кезеңде билік жүйелерін қайта құрумен қатар, қоғам мен үкімет арасындағы қатынастың жаңа моделі ізделді. Саяси транспаренттілік ұғымы бастапқыда «демократиялық жаңғырудың» құрамдас бөлігі ретінде қабылданды, бірақ оның нақты тетіктерін жүзеге асыру әр елде әртүрлі деңгейде жүрді.

1990-жылдардың ортасына қарай Орталық Азия мемлекеттерінде саяси транспаренттілік ұғымы мемлекеттік басқару мәдениетінің маңызды элементіне айнала бастады. Алайда бұл үдеріс аймақ елдерінде біркелкі жүрмеді. Қазақстанда экономикалық тұрақтандыру мен саяси модернизация қатар өрбіді, бұл жағдай ақпараттық ашықтыққа, мемлекеттік институттардың есептілігіне және БАҚ-тың даму еркіндігіне белгілі бір дәрежеде жол ашты. Өзбекстан, Тәжікстан мен Түрікменстанда, керісінше, саяси жүйенің орталықтандырылған сипаты ұзақ уақыт бойы транспаренттік тетіктердің дамуын тежеп отырды. Қырғызстанда көппартиялылық пен азаматтық қоғамның белсенділігі ертерек қалыптасқанымен, саяси тұрақсыздық транспаренттік реформалардың жүйелілігіне кері әсерін тигізді.

2000-жылдардан бастап аймақтағы елдер халықаралық ұйымдармен, әсіресе БҰҰ, Дүниежүзілік банк және ЕҚЫҰ сияқты институттармен серіктестікті кеңейтіп, мемлекеттік саясатта «ашық үкімет», «ақпаратқа қолжетімділік» және «электронды басқару» сияқты ұғымдарды

енгізе бастады. Бұл кезеңде саяси транспаренттілік тек жариялылық немесе есептілік ұғымдарымен шектелмей, қоғамның сенімін арттыру мен сыбайлас жемқорлықты азайтудың басты шарты ретінде қарастырыла бастады. Нәтижесінде аймақ елдерінде ақпараттық технологиялар мен цифрландыру үдерістерінің дамуы билік пен азаматтық қоғам арасындағы өзара қатынасты жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік берді (Kudaibergenova 2020, 501-б). Төмендегі кестеде Орталық Азия елдеріндегі транспаренттіліктің тарихи кезеңдері мен негізгі сипаттары көрсетілген:

1-кесте – Орталық Азия елдеріндегі саяси транспаренттіліктің тарихи кезеңдері

Кезеңдері	Уақыты	Негізгі сипаттамалары	Ерекше мысалдар
I кезең – Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары.	1991–2000 жж.	Мемлекеттік институттардың қалыптасуы, конституциялық құрылымның бекітілуі, биліктің орталықтануы.	Қазақстанда жаңа Конституция (1995), Өзбекстанда президенттік басқару моделі.
II кезең – Институционалдық жаңғыру.	2000–2010 жж.	Саяси партиялардың құрылуы, БАҚ рөлінің артуы, алғашқы ашықтық бастамалары	Қырғызстанда 2005 жылғы «Қызғалдақ революциясы».
III кезең – Ақпараттық қоғам мен цифрландыру дәуірі.	2010–2020 жж.	Электрондық үкіметтің дамуы, ашық деректер порталының іске қосылуы, халықаралық рейтингтерге қосылу	Қазақстанда «Ашық үкімет» платформасы (2013), Өзбекстанда «e-gov» жүйесі.
IV кезең – Жаңа саяси реформалар және әділеттілік тұжырымдамасы.	2020 ж. –бүгінге дейін.	Жаңа конституциялық реформалар, азаматтық қатысу тетіктерінің кеңеюі, жасанды интеллект пен big data қолдану.	Қазақстанда «Әділетті Қазақстан» реформалары, Өзбекстанда 2023 ж. Конституциясы.

Бұл кезеңдік жіктеу көрсеткендей, аймақ елдеріндегі саяси транспаренттіліктің дамуы біркелкі емес сипатта болды. Қазақстан мен Қырғызстанда, Өзбекстанда ашықтықтың институционалдық негіздері ертерек қалыптасса, Түрікменстан мен Тәжікстанда бұл үрдіс әлі де баяу жүріп келеді. Дегенмен, соңғы онжылдықта барлық елдерде электрондық басқару мен цифрландыру саясаты транспаренттілікті арттырудың негізгі құралына айналды.

2. Қазіргі тенденциялар және салыстырмалы талдау. Қазіргі кезеңде Орталық Азия елдерінің саяси транспаренттілігін салыстырмалы

түрде талдау олардың демократиялық даму деңгейін, биліктің есептілігі мен қоғамның ақпаратқа қолжетімділігін айқындайды.

Халықаралық ұйымдардың деректері (Transparency International, Freedom House, UNDP) көрсеткендей, соңғы бес жылда Қазақстан мен Өзбекстан ашықтық көрсеткіштері бойынша аймақта көш бастап отыр. Қырғызстанда да азаматтық белсенділік жоғары болғанымен, саяси тұрақсыздық ашықтықтың тиімділігін төмендетеді. Ал Тәжікстан мен Түрікменстанда ақпараттық шектеулер мен орталықтандырылған билік жүйесі транспаренттілікті шектейді. Соңғы жылдары аймақтағы саяси транспаренттілік үрдістеріне цифрландыру, жасанды интеллектті енгізу және мемлекеттік қызметтердің электронды форматқа көшуі айтарлықтай әсер етті (Davletbayeva, Z., Bekish, U., Zagrebin, A., Kusherbayev, A., 2025, 112-б).

Қазақстанда «Ашық Үкімет» платформасы мен «eGov.kz» жүйесінің дамуы мемлекеттік шешімдердің жариялылығын арттырып, азаматтардың өтініштері мен шағымдарын онлайн бақылау мүмкіндігін кеңейтті. Өзбекстанда да соңғы реформалар нәтижесінде қоғамдық кеңестер мен қоғамдық бақылау институттары белсенді жұмыс істей бастады. Қырғызстанда әлеуметтік желілер мен тәуелсіз ақпараттық ресурстар биліктің шешімдеріне қоғам тарапынан бақылауды күшейтті. Алайда Тәжікстан мен Түрікменстанда интернет бостандығы мен ақпаратқа қолжетімділік шектеулі күйінде қалып отыр. Бұл жағдай аймақ елдерінің саяси ашықтық индексындағы айырмашылықтарды айқын көрсетеді және болашақта транспаренттілік саясатының бағыттарын айқындауда маңызды факторға айналуға.

2-кесте – Орталық Азия елдеріндегі саяси транспаренттіліктің салыстырмалы көрсеткіштері (2024 жылғы деректер)

Орталық Азия мемлекеттері	Transparency International индексі (0–100)	Freedom House ұпайы (0–100)	Электрондық үкімет даму индексі (EGDI, БҰҰ)	Азаматтық қоғам белсенділігі (сапалық баға)
Қазақстан	39	46	0.73	Орташа деңгей – белсенді ҮЕҰ, онлайн-петициялар дамып келеді.
Қырғызстан	35	39	0.68	Жоғары белсенділік, бірақ саяси тұрақсыздық байқалады.
Өзбекстан	33	29	0.71	Реформалар кезеңінде, ашықтық артып келеді.

Тәжікстан	25	20	0.59	Төмен белсенділік, ақпаратқа қолжетімділік шектеулі.
Түрікменстан	18	8	0.55	Жабық саяси жүйе, қоғам қатысуы шектеулі.

Бұл мәліметтерден көрініп тұрғандай, аймақ елдерінің транспаренттілік деңгейі айқын айырмашылықтарға ие. Қазақстан цифрландыру мен құқықтық реформаларды үйлестіре отырып, мемлекеттік есептілікті арттыруға бағытталған жүйелі саясат жүргізуде. Өзбекстан соңғы жылдары саяси реформалар арқылы халықаралық ашықтық рейтингтерінде өз орнын жақсартып келеді. Қырғызстанда ашықтық деңгейі жоғары болғанымен, саяси тұрақсыздық пен жиі ауысатын үкіметтер оның тұрақтылығын төмендетеді. Ал Тәжікстан мен Түрікменстанда орталықтандырылған билік құрылымы мен БАҚ-тың шектеулі еркіндігі ақпараттық ашықтықты тежейді.

3. Аймақтық ерекшеліктер мен болашақ бағыттар. Орталық Азиядағы саяси транспаренттіліктің дамуына әсер ететін маңызды факторлардың бірі — саяси мәдениет пен тарихи тәжірибенің айырмашылығы. Кеңестік мұрадан қалған бюрократиялық құрылымдар мен саяси шешім қабылдау мәдениеті көптеген жағдайда билік органдарының ашықтық деңгейін төмендетеді. Дегенмен, соңғы онжылдықта аймақта демократиялық басқару мәдениеті біртіндеп қалыптасып келеді.

Қазақстанда «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы, цифрлық мемлекеттік қызметтер, және ашық бюджет жобалары халықтың билікке сенімін арттыруда маңызды рөл атқаруда. Бұл бағыттағы реформалар тек ішкі тұрақтылықты нығайтып қана қоймай, сонымен қатар халықаралық деңгейде елдің саяси беделін арттыруға мүмкіндік береді (Тоқаев Қ-Ж. К. 2022).

Болашақта Орталық Азияда транспаренттілікті күшейтудің негізгі бағыттары мыналар болуы мүмкін:

Цифрлық үкімет пен жасанды интеллектті қолдану арқылы есептілік пен ашықтықты арттыру;

Азаматтық қоғам мен тәуелсіз БАҚ-тың институционалдық рөлін күшейту;

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы дербес агенттіктердің тиімділігін арттыру;

Мемлекеттік шешім қабылдау үдерісіне қоғамды кеңінен тарту;

Аймақтық деңгейде «Орталық Азия ашықтық платформасын» құру.

Жаһандану дәуірінде саяси транспаренттілік ұғымы ұлттық мүддемен қатар халықаралық имидждің де негізгі элементіне айналып отыр.

Ашықтық пен әділеттілік қағидаларына сүйенген басқару жүйесі аймақ елдеріне ұзақ мерзімді тұрақтылық пен даму әлеуетін қамтамасыз етеді. Осы тұрғыдан алғанда, Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстан» саяси бағыты — аймақтық үлгі ретінде қарастырылуға лайық тәжірибе.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Зерттеу барысында Орталық Азия мемлекеттерінің саяси транспаренттілігіне қатысты халықаралық рейтингтер, мемлекеттік саясат құжаттары және қоғамдық пікір сауалнамалары егжей-тегжейлі талданды. Алынған деректер көрсеткендей, соңғы онжылдықта аймақта ашықтық деңгейі баяу, бірақ тұрақты түрде өсіп келеді. Бұл үрдіске ең алдымен цифрландыру, мемлекеттік басқарудағы реформа және азаматтық қоғам институттарының күшеюі әсер етуде. Сонымен қатар, аймақ елдерінің тарихи тәжірибесі мен саяси мәдениеті де транспаренттілікке деген көзқарасты айқындайды.

Зерттеу барысында Transparency International ұйымының 2018–2024 жылдар аралығындағы Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі (CPI), Freedom House демократиялық даму рейтингі және UNDP Governance Indicators деректері пайдаланылды. Талдау нәтижесі бойынша Қазақстан мен Өзбекстанда соңғы жылдары едәуір оң серпіліс байқалады, ал Қырғызстанда тұрақсыздық көрсеткіштерге әсер етсе де, азаматтық қоғам белсенділігі жоғары деңгейде сақталған. Тәжікстан мен Түрікменстанда бұл көрсеткіштер салыстырмалы түрде төмен деңгейде қалып отыр (Kurmanov B. 2021).

1-диаграмма. Орталық Азия елдерінің саяси транспаренттілік индексі (2018–2024).
(Дерек көзі: Transparency International, 2024 жыл)

Жоғарыдағы деректер аймақ елдеріндегі саяси транспаренттіліктің біртіндеп жақсарып келе жатқанын айқын көрсетеді. Әсіресе Қазақстан мен Өзбекстанда соңғы бес жыл ішінде индекстің 10-нан астам пунктке өсуі мемлекеттік басқарудағы реформалардың тиімділігін білдіреді. Қазақстан жағдайында «Ашық бюджеттер», «Электронды үкімет» және мемлекеттік қызмет көрсету порталдарының дамуы шешім қабылдау процесін ашық етуге елеулі үлес қосты.

Өзбекстанда президент Ш. Мирзиёевтің бастамасымен жүргізілген әкімшілік реформа қоғам мен билік арасындағы диалогты жандандырып, БАҚ еркіндігін кеңейтті.

Қырғызстанда ашықтық деңгейі салыстырмалы түрде жоғары болғанымен, жиі ауысатын үкіметтер мен саяси дағдарыстар транспаренттіліктің тұрақтылығына теріс әсер етуде. Ал Тәжікстан мен Түрікменстанда ақпараттық саясаттың шектеулілігі, интернет цензурасы және тәуелсіз БАҚ-тың жетіспеушілігі билік пен қоғам арасындағы сенімге нұқсан келтіруде. Бұл факторлар аймақтағы елдердің даму қарқынына айтарлықтай ықпал етеді.

Дегенмен, аймақ елдерінің саяси транспаренттілігін арттыру тек техникалық немесе институционалдық мәселе емес — бұл ең алдымен саяси мәдениеттің қалыптасу деңгейімен және қоғамның ақпараттық сауаттылығымен тығыз байланысты. Егер қоғам билік институттарының қызметін бақылау мен талдау мәдениетін дамытпаса, ең озық цифрлық құралдар да өз нәтижесін толық бере алмайды. Сондықтан Орталық Азия мемлекеттері үшін транспаренттілікті қамтамасыз етудің басты тетігі — халықтың ақпараттық мәдениетін арттыру, азаматтық бастамаларды қолдау және мемлекеттік органдардың жауапкершілік деңгейін арттыру болып табылады. Бұл бағыттағы табысты тәжірибелер Қазақстан мен Қырғызстанда байқалуда, мұнда қоғамдық ұйымдар мен сарапшылар билік шешімдеріне қатысты баламалы пікір айтып, ашық диалог алаңдарын қалыптастыруда (Turdiev B. 2024, 29-б).

Сонымен қатар, аймақтың сыртқы серіктестерімен қарым-қатынасы да транспаренттілік көрсеткіштеріне тікелей әсер етуде. Еуропалық Одақ, БҰҰ және Дүниежүзілік банк секілді халықаралық ұйымдар аймақ елдеріне институционалдық ашықтық пен сыбайлас жемқорлықпен күрес саласында техникалық және қаржылық қолдау көрсетуде. Мұндай ынтымақтастық мемлекеттік басқарудағы стандарттардың жақсаруына, есептілік жүйесінің нығаюына ықпал етеді. Алайда аймақ елдерінің көпшілігінде бұл реформалар жиі декларативті сипатта қалып, іс жүзіндегі өзгерістер баяу жүреді. Сондықтан болашақта транспаренттілікті арттыру үшін саяси ерік-жігерді күшейту, институционалдық бақылау тетіктерін нақты іске қосу және қоғамның билікке деген сенімін арттыру шешуші мәнге ие болмақ (World Bank. 2022).

3-кесте. Орталық Азия елдерінің транспаренттілік көрсеткіштеріне әсер ететін негізгі факторлар

Факторлар	Қазақстан	Өзбекстан	Қырғызстан	Тәжікстан	Түрікменстан
Цифрландыру деңгейі	Жоғары	Орташа	Орташа	Төмен	Төмен
Азаматтық қоғам белсенділігі	Орташа	Орташа	Жоғары	Төмен	Өте төмен
БАҚ еркіндігі	Орташа	Орташа	Жоғары	Төмен	Өте төмен
Мемлекеттік есептілік	Жоғары	Орташа	Орташа	Төмен	Төмен
Халықаралық ынтымақтастық	Жоғары	Жоғары	Орташа	Төмен	Өте төмен

Кестедегі мәліметтерге сәйкес, транспаренттілікті арттыруда ең басты рөл атқаратын факторлар — цифрландыру, азаматтық қоғам белсенділігі және мемлекеттік есептіліктің жоғарылауы болып табылады. Қазақстан мен Өзбекстанда бұл бағыттарда нақты мемлекеттік бағдарламалар қабылданып, нәтижесінде халықтың ақпаратқа қолжетімділігі артып келеді. Қырғызстанда азаматтық қоғамның сергектігі байқалғанымен, мемлекеттік аппараттың әлсіздігі мен жиі болатын саяси өзгерістер реформалардың тиімді жүзеге асуына кедергі келтіреді.

Сонымен бірге, транспаренттілікті қамтамасыз етудің табыстылығы аймақ елдерінің билік пен қоғам арасындағы өзара сенім деңгейіне де тәуелді. Егер мемлекеттік институттар азаматтардың пікірін ескеріп, шешім қабылдау процесіне қоғамды тартса, реформалардың нәтижелілігі әлдеқайда жоғары болмақ. Бұл тұрғыда Қазақстанда қоғамдық кеңестер мен онлайн-петиция тетіктері тиімді жұмыс істей бастады, ал Өзбекстанда «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы азаматтық диалог мәдениетін нығайтуға мүмкіндік берді. Алайда кейбір елдерде бюрократиялық тосқауылдар мен саяси орталықтандыру тенденциясы ашықтыққа шектеу қойып отыр. Сондықтан транспаренттілікті жүйелі түрде дамыту үшін аймақ елдеріне институционалдық тұрақтылық пен азаматтардың қатысу әлеуетін қатар күшейту қажет (Transparency International, 2024).

2-диаграмма. 2018–2024 жылдар аралығындағы саяси транспаренттіліктің өсу қарқыны (%).

(Дерек көзі: Freedom House, Transparency International, 2024 ж.)

Бұл диаграмма саяси транспаренттіліктің динамикалық сипатын бейнелейді. Кестеден байқағанымыздай, Қазақстан мен Өзбекстанда 2018–2024 жылдар аралығында айтарлықтай оң өсу байқалады. Қазақстанда бұл нәтижелерге ең алдымен «Ашық үкімет» тұжырымдамасы мен «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасының жүйелі іске асырылуы әсер етті. Мемлекеттік органдардың есептілігін арттыру, бюджеттік ашықтық және мемлекеттік қызметшілердің этикалық стандарттарын қатаңдату азаматтардың сенімін күшейтті.

Өзбекстанда соңғы жылдары жүргізілген әкімшілік және құқықтық реформалар, сондай-ақ қоғамдық бақылау механизмдерінің енгізілуі ақпаратқа қолжетімділік деңгейін арттырды. Бұл елде БАҚ саласындағы либерализация, интернет кеңістігінің ашықтығы және мемлекеттік құрылымдардағы кадрлық жаңару процесі транспаренттілік деңгейін көтерудің негізгі факторы болды (Нұрпейісов А., Жунусова Д. 2023, 52-б.)

Қырғызстанда жағдай күрделі — мұнда азаматтық белсенділік жоғары болғанымен, билік құрылымдарындағы тұрақсыздық пен институционалдық әлсіздік транспаренттік процестердің нәтижелілігін төмендетеді.

Тәжікстан мен Түрікменстанда болса, мемлекеттік саясаттың жабық сипаты, ақпараттық кеңістіктің шектеулілігі және тәуелсіз БАҚ-тың аздығы ашықтықты арттыруға мүмкіндік бермей отыр (OECD 2017-2024).

Салыстырмалы талдау және негізгі қорытындылар

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Орталық Азиядағы саяси транспаренттіліктің дамуы біртекті емес сипатқа ие. Төмендегі негізгі аралық үш қорытындыны атап өтуге болады:

1. Аймақтық айырмашылықтар айқын. Қазақстан мен Өзбекстанда реформалардың жүйелілігі мен саяси модернизацияның нәтижесінде транспаренттілік деңгейі тұрақты өсіп келеді. Ал Қырғызстанда белсенді азаматтық қоғам болғанымен, институционалдық тұрақсыздық кедергі келтіреді.

2. Транспаренттілікті арттыруда цифрландыру шешуші рөл атқарады. Электронды үкімет, деректердің ашық базасы және жасанды интеллектке негізделген аналитикалық платформалар биліктің есептілігін арттырады. Бұл бағытта Қазақстан мен Өзбекстан аймақтағы жетекші елдерге айналуға.

3. Сенім факторы — ең әлсіз буын. Көптеген елдерде халықтың билікке деген сенімі жеткілікті деңгейде қалыптаспаған. Бұл транспаренттілік тетіктерінің толық жұмыс істеуіне кедергі жасайды.

4-кесте. Орталық Азия елдерінің транспаренттілік саясатының басым бағыттары

Ел	Нақты бастама / бағдарлама (ресми атауы)	Негізгі мақсаты (қысқаша)	Ескерту (дереккөзі)
Қазақстан	«Ашық үкімет» (Open Government) және «Цифрлық Қазақстан» бағдарламалары.	Мемлекеттік басқарудың ашықтығын арттыру, электрондық қызметтерді дамыту, бюджеттік және әкімшілік есептілікті күшейту.	Ресми және ЭЫДҰ шолулары растайды.
Өзбекстан	«Интерактивті мемлекеттік қызметтердің бірыңғай порталы» (my.gov.uz); «Іс-Қимыл Стратегиясы» (2017-2021); «Цифрлық Өзбекстан – 2030».	Электронды үкіметті дамыту, ашық деректер, әкімшілік реформалар арқылы мемлекеттік қызметтің қолжетімділігі мен есептілігін арттыру.	Ұлттық порталдар мен ресми стратегиялар көрсетеді.
Қырғызстан	Ашық деректер порталы (data.gov.kg), мемлекет-қызметтер порталы және OGP (Open Government Partnership) бастамалары.	Ашық деректерді жариялау, парламенттік ашықтық және электронды қызметтер арқылы транспаренттілікті күшейту.	OGP мүшелігі және ашық деректер порталы туралы ресми ақпарат бар.

Тәжікстан	«E-government» концепциясы және мемлекеттік электрондық қызметтер бағдарламалары.	Мемлекеттік органдардың автоматтандырылуы, мемлекеттік қызметтерді цифрландыру және ішкі есептілікті арттыру.	E-government құжаты мен мемлекеттік бағдарламалар туралы ресми деректер бар.
Түрікменстан	Электрондық мемлекеттік қызметтер порталы (e.gov.tm) және цифрлық экономика жобалары.	Мемлекеттік қызметтерді электрондау, шектеулі ашықтық арқылы басқару тиімділігін арттыру.	Ресми порталдар бар, бірақ ақпараттық ашықтық деңгейі төмен.

Кестеде көрсетілгендей, Орталық Азия елдерінің әрқайсысы саяси транспаренттілікті арттыру бағытында өзіндік тәсіл қолдануда. Қазақстанда «Ашық үкімет» пен «Цифрлық Қазақстан» бағдарламалары институционалдық деңгейде ашықтық мәдениетін қалыптастырды. Бұл бастамалар мемлекеттік шешім қабылдау процесін қоғаммен байланыстыра отырып, есептілік пен сенімді арттыруға бағытталған.

Өзбекстан соңғы жылдары ауқымды әкімшілік және цифрлық реформаларды іске асырып, «Digital Uzbekistan — 2030» бағдарламасы арқылы мемлекеттік қызметтердің ашықтығын жүйелі түрде дамытып келеді. Бұл қадамдар елдің халықаралық имиджін жақсартып, қоғам мен билік арасындағы өзара сенімді нығайтты.

Қырғызстанда азаматтық қоғамның белсенділігі жоғары болғанымен, транспаренттілік саясаты саяси тұрақсыздық пен жиі болатын үкіметтік өзгерістер салдарынан баяу дамуда. OGP (Open Government Partnership) шеңберіндегі міндеттемелерді толық орындамау елдің ашықтық көрсеткіштеріне кері әсер етті.

Тәжікстан мен Түрікменстанда цифрландырудың жекелеген жобалары бар болғанымен, ақпаратқа қолжетімділік пен БАҚ еркіндігі шектеулі күйінде қалып отыр. Бұл елдерде транспаренттілік көбіне техникалық сипаттағы электронды қызметтермен шектеледі және азаматтық бақылау механизмдері жеткілікті дамымаған.

Жалпы алғанда, Орталық Азиядағы саяси транспаренттілік процесі эволюциялық сипатқа ие. Әр мемлекет өзінің ішкі саяси жүйесіне және басқару моделіне сай реформалар жүргізуде. Алайда аймақтық интеграция мен тәжірибе алмасу механизмдері күшейсе, транспаренттілік деңгейі де жоғарылай түсері сөзсіз. Осылайша, Орталық Азия елдеріндегі саяси транспаренттіліктің даму бағыттары бір жағынан ұқсас үрдістерге ие болғанымен, әр мемлекеттің ішкі саяси мәдениеті мен институттық әлеуетіне байланысты айырмашылықтар айқын байқалады. Қазақстан мен Өзбекстанда цифрландыру мен мемлекеттік есептілікті арттыру

нақты нәтижелер беріп отыр, ал Қырғызстан тәжірибесі азаматтық белсенділік пен институционалдық тұрақтылықтың тепе-теңдігін сақтаудың маңызын көрсетеді. Тәжікстан мен Түрікменстан үшін транспаренттілік саласында басты сын — ақпараттық ашықтық пен қоғамдық бақылау деңгейін арттыру қажеттігі болып отыр. Сондықтан болашақта аймақтық деңгейде ортақ стандарттар мен тәжірибе алмасу алаңдарын қалыптастыру Орталық Азияның саяси жүйелерін демократияландыру мен ашық басқаруға қарай жетелей түсер еді (Davletbayeva, Z., Bekish, U., Zagrebin, A., Kusherbayev, A. 2025, 109-б.).

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта келе, Орталық Азиядағы саяси транспаренттіліктің қалыптасуы мен эволюциясы аймақ елдерінің тәуелсіздік жылдарындағы саяси, әлеуметтік және институционалдық дамуымен тығыз байланысты. XX ғасырдың соңындағы посткеңестік кезең бұл елдер үшін түбегейлі өзгерістер дәуірі болды: орталықтандырылған басқарудан ашық және есепті мемлекеттік жүйеге өту қажеттілігі туындады. Осы үдеріс барысында әр мемлекет өз тарихи ерекшелігі мен ұлттық саяси дәстүріне сай жол таңдады. Соның нәтижесінде саяси транспаренттіліктің деңгейі мен қарқыны елдер арасында әркелкі қалыптасты.

Қазақстан мен Өзбекстан соңғы жылдары бұл бағытта айтарлықтай серпіліс жасаған мемлекеттер қатарында. Қазақстанда Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен жүргізіліп жатқан саяси және институционалдық реформалар «Әділетті Қазақстан» тұжырымдамасы аясында жаңа сапалық деңгейге көтерілді. Бұл реформалардың басты мақсаты – әділдік пен транспаренттілікті мемлекеттік басқарудың өзегіне айналдыру. Цифрландыру, мемлекеттік қызметтің есептілігі, азаматтардың шешім қабылдау процесіне қатысу мүмкіндіктері сияқты факторлар осы жаңа саяси мәдениеттің тірек элементтері болып отыр.

Өзбекстан да соңғы жеті жылда реформалар арқылы аймақтағы саяси ашықтықтың жаңа моделін қалыптастыра бастады. Елде «Digital Uzbekistan – 2030» стратегиясы мен әкімшілік реформалар нәтижесінде билік пен қоғам арасындағы байланыс нығайды, мемлекеттік органдардың есептілігі артты. Бұл тәжірибе аймақтық ынтымақтастық пен тәжірибе алмасу үшін маңызды үлгі болып табылады.

Сонымен бірге, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстанның жағдайы Орталық Азиядағы саяси тұрақтылық пен транспаренттілік арасындағы нәзік тепе-теңдіктің маңыздылығын көрсетеді. Қырғызстандағы азаматтық белсенділіктің жоғары болуы – демократиялық серпілістің айғағы, алайда саяси тұрақсыздық пен жиі үкімет ауысуы ұзақ мерзімді

тұрақтылыққа кедергі келтіруде. Тәжікстан мен Түрікменстанда ақпараттық саясаттың шектеулі болуы мен БАҚ еркіндігінің төмен деңгейі саяси транспаренттіліктің даму қарқынын баяулатып отыр. Аймақтық деңгейде цифрландыру, ақпараттық ашықтық және институционалдық есептілік бағыттарын үйлестіру – Орталық Азияның болашақ дамуының негізгі векторларының бірі болуы тиіс. Бұл үдерістерге халықаралық серіктестік пен инвестициялар тарту да маңызды рөл атқарады, себебі шетелдік капитал мен технологиялар аймақтағы ашық экономикалық және саяси жүйенің нығаюына ықпал етеді.

Қазақстан тәжірибесі көрсеткендей, «орта держава» ретінде өзінің аймақтық беделін күшейту мен тұрақтылықты сақтау саяси реформалармен, әділеттілік қағидаттарымен және қоғамдық келісіммен тығыз байланысты. Президент Қ. Тоқаевтың саяси реформалары – билік пен қоғам арасындағы сенімді нығайтудың, институционалдық жауапкершілікті арттырудың нақты жолы. Бұл бағытта демократияландыру мен транспаренттілік елдің халықаралық аренадағы бәсекеге қабілеттілігін арттыратын басты факторлар болып қала береді.

Болашақта Орталық Азия елдері бір-бірінің тәжірибесінен үйреніп, аймақтық ашықтықтың ортақ стандарттарын қалыптастыра алса, бұл тек саяси жүйелердің тиімділігін емес, сонымен қатар аймақтың экономикалық және гуманитарлық әлеуетін де арттыра түседі. Ашық, әділетті және цифрлық басқару мәдениеті – қазіргі заман талабы ғана емес, болашақ тұрақтылық пен дамудың кепілі. Саяси транспаренттілік – демократияландырудың айнасы, ал әділеттілік пен есептілік – заманауи мемлекеттің сенімді тірегі. Сол себепті Қазақстан бастаған реформалар бағыты бүкіл аймақ үшін үлгі бола алады. Әділеттілік, транспаренттілік және тұрақтылық қағидаттарына сүйенген саяси модель Орталық Азияны XXI ғасырда нағыз ашық, сенімді және серіктестікке негізделген өңірге айналдыра алады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Asian Development Bank (ADB). (2021). Strengthening Governance and Transparency for Sustainable Growth in Central Asia. Manila: ADB Publications.

Davletbayeva, Z., Bekish, U., Zagrebin, A. & Kusherbayev, A. (2025). A Competency Model of Inclusive Governance: A Human-Centered Approach to Civil Service in Kazakhstan. *Journal of Central Asian Studies*, 23(3), 105-120.

ESCAP (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific). (2023). E-Government Survey: Digital Transformation for Sustainable Development in Central Asia. UN Publications.

Khalilova, N. (2023). Open Data as a Driver for Green Investment in Uzbekistan: A Legal and Policy Perspective on the Global Right to Information Rating Index. Nordic Press.

Kudaibergenova, D. T. (2020). The Politics of Affect in Kazakhstan: Imagining the Nation through Transparency and Reforms. *Central Asian Survey*, 39(4), 499–517.

Kurmanov, B. (2021). Open Government in Central Asia. (PhD dissertation). Nazarbayev University, Graduate School of Public Policy.

Lee, H.-S., Chernikov, S. U., & Nagy, S. (2022). Motivations and Locational Factors of FDI in CIS Countries: Empirical Evidence from South Korean FDI in Kazakhstan, Russia, and Uzbekistan.

Lee-Jones, K. (2021). Regional Overview of Corruption and Anti-Corruption in Central Asia. Transparency International Helpdesk Report.

Ministry of Digital Development, Innovations and Aerospace Industry of the Republic of Kazakhstan. (2024). Digital Kazakhstan 2030: Progress and Challenges Report. Astana.

Нұрпейісов А., Жунусова Д. (2023). Қоғамдық кеңестердің ашықтығы мен тиімділігі: Қазақстан тәжірибесі. *Қоғам және Дәуір*, №3, 44–56.

OECD (2017). Towards an Open Government in Kazakhstan. OECD Public Governance Reviews.

OECD (2020). Transparent and Inclusive Stakeholder Participation through Public Councils in Kazakhstan. OECD Public Governance Reviews.

OECD (2024). Public Governance Reviews: Uzbekistan: Towards a More Modern, Effective and Strategic Public Administration. OECD Publishing, Paris.

OECD (2025). Public Governance Scan of Kazakhstan: Toward a More Agile, Responsive and Effective Public Administration. OECD Publishing.

Serikzhanova, A., Nurtazina, R., Serikzhanova, I., Bukharbay, B. & Taitorina, B. (2024). Evolving Political Cultures in Kazakhstan, Uzbekistan,

and Kyrgyzstan: Trends and New Paradigms. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 11(2).

Тоқаев Қ-Ж. К., (2022). Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы. Астана: Президент архиві баспасы.

Transparency International. (2024). *Corruption Perceptions Index 2024: Central Asia Regional Overview*. Berlin: Transparency International.

Turdiev, B. (2024). Enhancing Environmental Transparency in Uzbekistan: Legal Perspectives from the Aarhus Convention Framework. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 6(11), 27-34.

United Nations Development Programme (UNDP). (2023). *Digital Governance and Transparency in Central Asia: Regional Trends Report*. UNDP Regional Hub in Istanbul.

World Bank. (2022). *Open Data Readiness Assessment for the Republic of Kazakhstan*. Washington, DC: The World Bank.

REFERENCES

Asian Development Bank (ADB). (2021). *Strengthening Governance and Transparency for Sustainable Growth in Central Asia*. Manila: ADB Publications.

Davletbayeva, Z., Bekish, U., Zagrebin, A. & Kuserbayev, A. (2025). A Competency Model of Inclusive Governance: A Human-Centered Approach to Civil Service in Kazakhstan. *Journal of Central Asian Studies*, 23(3), 105-120.

ESCAP (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific). (2023). *E-Government Survey: Digital Transformation for Sustainable Development in Central Asia*. UN Publications.

Khalilova, N. (2023). *Open Data as a Driver for Green Investment in Uzbekistan: A Legal and Policy Perspective on the Global Right to Information Rating Index*. Nordic Press.

Kudaibergenova, D. T. (2020). *The Politics of Affect in Kazakhstan: Imagining the Nation through Transparency and Reforms*. *Central Asian Survey*, 39(4), 499–517.

Kurmanov, B. (2021). *Open Government in Central Asia*. (PhD dissertation). Nazarbayev University, Graduate School of Public Policy.

Lee, H.-S., Chernikov, S. U., & Nagy, S. (2022). Motivations and Locational Factors of FDI in CIS Countries: Empirical Evidence from South Korean FDI in Kazakhstan, Russia, and Uzbekistan.

Lee-Jones, K. (2021). *Regional Overview of Corruption and Anti-Corruption in Central Asia*. Transparency International Helpdesk Report.

Ministry of Digital Development, Innovations and Aerospace Industry of the Republic of Kazakhstan. (2024). Digital Kazakhstan 2030: Progress and Challenges Report. Astana.

Nurpeisov, A. & Zhunusova, D. (2023). Қоғамдық кеңестердің ашықтығы мен тиімділігі: Қазақстан тәжірибесі [Transparency and effectiveness of public councils: experience of Kazakhstan]. Қоғам және Дәуір, №3, 44–56.

OECD (2017). Towards an Open Government in Kazakhstan. OECD Public Governance Reviews.

OECD (2020). Transparent and Inclusive Stakeholder Participation through Public Councils in Kazakhstan. OECD Public Governance Reviews.

OECD (2024). Public Governance Reviews: Uzbekistan: Towards a More Modern, Effective and Strategic Public Administration. OECD Publishing, Paris.

OECD (2025). Public Governance Scan of Kazakhstan: Toward a More Agile, Responsive and Effective Public Administration. OECD Publishing.

Serikzhanova, A., Nurtazina, R., Serikzhanova, I., Bukharbay, B. & Taitorina, B. (2024). Evolving Political Cultures in Kazakhstan, Uzbekistan, and Kyrgyzstan: Trends and New Paradigms. Journal of Ethnic and Cultural Studies, 11(2).

Tokayev, K. K. (2022). Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы [New Kazakhstan: the path of renewal and modernization]. Astana: Prezident arhivi baspasy.

Transparency International. (2024). Corruption Perceptions Index 2024: Central Asia Regional Overview. Berlin: Transparency International.

Turdiev, B. (2024). Enhancing Environmental Transparency in Uzbekistan: Legal Perspectives from the Aarhus Convention Framework. The American Journal of Political Science Law and Criminology, 6(11), 27-34.

United Nations Development Programme (UNDP). (2023). Digital Governance and Transparency in Central Asia: Regional Trends Report. UNDP Regional Hub in Istanbul.

World Bank. (2022). Open Data Readiness Assessment for the Republic of Kazakhstan. Washington, DC: The World Bank.

МРНТИ
11.25.91

Светлана Утебалиева¹, Мадина Джанталеева²

¹Ст, гр. ДМЕ-41, «Международные отношения»
(профиль «Геополитические процессы и глобализация»)
ФГБОУ ВО «Астраханский государственный университет им. В.Н. Татищева»,
Астрахань, Россия
e-mail: ssvweta@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0007-1395-5745>

²Канд. полит.н., доцент кафедры востоковедения и политических наук,
ФГБОУ ВО «Астраханский государственный университет им. В.Н. Татищева»
Астрахань, Россия
email: lady.jantaleewa@yandex.ru
<https://orcid.org/0000-0001-7696-3311>

КУЛЬТУРНЫЕ БРЕНДЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ КАК ИНСТРУМЕНТ МЯГКОЙ СИЛЫ (НА ПРИМЕРЕ УЗБЕКСКОГО ШЕЛКА, КАЗАХСКИХ ОРНАМЕНТОВ и юрт)

Аннотация. В статье анализируются культурные бренды как стратегический инструмент мягкой силы в современной международной политике. Исследуется процесс трансформации аутентичных культурных символов в эффективные политические ресурсы, позволяющие государствам формировать привлекательный образ и укреплять диалог. На основе сравнительного анализа выявляются механизмы влияния культурных брендов на международное восприятие стран Центральной Азии. Особое внимание уделяется узбекскому шелку, казахским орнаментам и юрте как ключевым элементам культурной дипломатии региона. Результаты исследования демонстрируют эффективность использования культурных брендов в качестве инструмента мягкой силы и определяют перспективные направления их развития.

Ключевые слова: мягкая сила, культурная дипломатия, Центральная Азия, культурные бренды.

СВЕТЛАНА УТЕБАЛИЕВА, МАДИНА ДЖАНТАЛЕЕВА **ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ МӘДЕНИ БРЕНДТЕРІ ЖҰМСАҚ КҮШ** **РЕТІНДЕ (ӨЗБЕК ЖІБЕГІ, ҚАЗАҚ ОЮ-ӨРНЕКТЕРІ ЖӘНЕ КИІЗ** **ҮЙ МЫСАЛЫНДА)**

Аңдатпа. Мақалада заманауи халықаралық саясаттағы жұмсақ күш құралы ретіндегі мәдени брендтер талданады. Аутентикалық мәдени белгілерді мемлекеттерге тартымды бейне қалыптастыруға және диалогты нығайтуға мүмкіндік беретін тиімді саяси ресурстарға айналу үдерісі зерттеледі. Орталық Азия елдерінің халықаралық қабылдауына мәдени брендтердің әсер ету механизмдері салыстырмалы талдау негізінде анықталады. Аймақтың мәдени дипломатиясының негізгі элементтері ретінде өзбек жібегіне, қазақ ою-өрнектеріне және киіз үйге ерекше назар аударылады. Зерттеу нәтижелері мәдени брендтерді жұмсақ күш ретінде пайдаланудың тиімділігін көрсетеді және оларды дамытудың перспективалық бағыттарын анықтайды.

Түйін сөздер: жұмсақ күш, мәдени дипломатия, Орталық Азия, мәдени брендтер.

Svetlana Utebaliyeva, Madina Zhantaleeva **CULTURAL BRANDS OF CENTRAL ASIA AS A SOFT POWER** **TOOL (CASE STUDY OF UZBEK SILK, KAZAKH ORNAMENTS AND** **YURTS)**

Abstract. The article analyzes cultural brands as a strategic tool of soft power in modern international politics. The process of transformation of authentic cultural symbols into effective political resources that allow states to form an attractive image and strengthen dialogue is investigated. Based on comparative analysis, the mechanisms of the influence of cultural brands on the international perception of Central Asian countries are identified. Special attention is paid to Uzbek silk, Kazakh ornaments and yurts as key elements of the region's cultural diplomacy. The research results demonstrate the effectiveness of using cultural brands as a soft power tool and identify promising directions for their development.

Keywords: soft power, cultural diplomacy, Central Asia, cultural brands.

ВВЕДЕНИЕ

Теоретические основы мягкой силы. Классическая теория мягкой силы, сформулированная американским политологом Джозефом Наем, определяет ее как «способность добиваться желаемого через

привлекательность, а не через принуждение или оплату» (Nye 2004). В условиях глобализации и информационной открытости «жесткая сила» (hard power), основанная на военном и экономическом принуждении, зачастую уступает в эффективности «мягкой силе» (soft power), предполагающей добровольное притяжение и убеждение. Создавая привлекательный образ, государство может повышать вероятность того, что другие страны будут поддерживать его внешнеполитические цели, разделяя его ценности и стремясь подражать его примеру (Goloney 2023).

Структурно ресурсы мягкой силы принято разделять на три ключевых компонента:

1. Культура (в той части, в которой она оказывается привлекательной для других).

2. Политические ценности (когда им следуют как внутри страны, так и за ее пределами).

3. Внешняя политика (когда она воспринимается как легитимная и обладающая моральным авторитетом).

Именно культурная составляющая, являясь наиболее аполитичной и, как следствие, наименее конфликтогенной, зачастую становится отправной точкой для выстраивания стратегии мягкой силы. Однако сама по себе культура является слишком широким понятием. Эффективное использование ее потенциала требует операционализации, то есть выделения конкретных, узнаваемых и эмоционально заряженных символов – культурных брендов (Baykurt and de Grazia 2021).

Культурный бренд – это устойчивый образ, ассоциирующийся с определенной страной или народом, несущий в себе концентрированное сообщение о его истории, ценностях, эстетике и идентичности. Такие бренды, будучи носителями «культурного кода», обладают значительным символическим капиталом. Встраиваясь в глобальные культурные потоки через выставки, фестивали, моду, дизайн и туризм, они становятся проводниками мягкой силы, формируя положительные ассоциации и сокращая дистанцию между народами (Al-Tamimi, Amin, and Zarrinabadi 2023). Как показывает в своем исследовании Марлен Ляруэль, в Центральной Азии именно государство выступает главным архитектором национального бренда, целенаправленно используя исторические нарративы и культурное наследие для продвижения образа уникальных и суверенных наций на мировой арене (Laruelle 2021).

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Для изучения роли культурных брендов как инструмента мягкой силы используются различные исследовательские подходы. В частности,

сравнительный кейс-стади, семиотический и контент-анализ культурных артефактов, а также анализ документов и институциональных стратегий. Перечисленные методы применяются и для анализа конкретных практик культурной дипломатии стран Центральной Азии, таких как продвижение узбекского шелка или казахского орнамента. (Kuzembayev et al., 2024; «Узбекистан: сила культуры», 2023). Основу методологии составляет сравнительный кейс-стади стратегий продвижения культурных брендов Казахстана и Узбекистана. Данный метод позволяет выявить общие закономерности и национальные особенности использования таких брендов, как узбекский шелк (икат) и казахский орнамент (өрнек), в качестве инструментов мягкой силы.

Ключевым методом для декодирования содержания этих брендов выступает семиотический (знаковый) анализ. Он применяется для исследования материальных артефактов (тканей, орнаментов) как носителей культурных кодов и смыслов. В работе этот метод используется для интерпретации узбекского иката как сложного культурного текста, воплощающего синтез цивилизаций, и казахского орнамента как системы символов, отражающей мировоззрение кочевой культуры (Kuzembayev et al., 2024).

Для изучения институциональной и стратегической основы продвижения брендов применяется анализ документов. Этот метод позволяет исследовать государственные инициативы и нормативные акты (например, Указ Президента Республики Узбекистан «Об организации деятельности Фонда развития культуры и искусства» 2017 г.), что демонстрирует целенаправленную политику государства по интеграции культурного наследия в национальную стратегию. Как отмечает М. Ляруэль, в Центральной Азии государство является главным архитектором национального бренда (Laruelle, 2021).

Кроме того, используется анализ конкретных практик и каналов культурной дипломатии. Метод фокусируется на изучении реальных механизмов продвижения: организации международных выставок (например, в Лувре или Эрмитаже), участия в глобальных культурных событиях (установка юрты в штаб-квартире ООН по случаю Наурыза, сотрудничества с мировыми домами моды и развития туристических кластеров вокруг ремесленных центров. Эти практики, формирующие положительные ассоциации и эмоциональную связь, непосредственно обеспечивают воздействие мягкой силы. («Наурыз отметили в штаб-квартире ООН», «Узбекские национальные мотивы на мировых подиумах», 2017)

Механизмы воздействия культурных брендов на восприятие стран Центральной Азии. Страны Центральной Азии, обладая бога-

тейшим культурным наследием Великого Шелкового пути, имеют в своем арсенале мощные культурные бренды, которые все активнее вовлекаются во внешнеполитическую деятельность.

К примеру, узбекский шелк, и, в частности, техника «икат» («абр-банд»), представляет собой не просто ткань, а сложный культурный текст. Вобравший в себя многовековые традиции зороастрийской символики, исламской геометрии и природных мотивов, он является материальным воплощением истории Узбекистана как перекрестка цивилизаций. Шелк ассоциируется с роскошью, экзотикой и высоким искусством. Демонстрируя свои шелковые изделия на международных выставках (например, в Лувре или Эрмитаже) и модных показах, Узбекистан апеллирует не к современным политическим достижениям, а к своему неоспоримому историческому и культурному вкладу, что придает его образу глубину и авторитет («Узбекистан: сила культуры» 2023).

Бренд «узбекский шелк» является ядром для развития нишевого туризма и ремесленных кластеров. Посещая Маргиланские мастерские, иностранные туристы не просто покупают сувенир, а погружаются в аутентичный опыт, создавая прочную эмоциональную связь со страной и ее народом. Этот опыт, транслируясь через социальные сети и личные коммуникации, становится мощным каналом неформальной дипломатии.

Создание фонда о развитии культуры и искусства при Министерстве культуры Республики Узбекистан свидетельствует о системном подходе, направленном на интеграцию данного бренда в национальную стратегию мягкой силы («Об организации деятельности» 2017). Узбекская кухня также стала брендом, как отмечает Марлен Ляруэль в своей работе, который работает как внутри страны, где ее богатый символический фон (семья, общность, гостеприимство) позволяет ей легко становиться предметом гордости, так и на международной арене, о чем свидетельствуют, к примеру, сети узбекских ресторанов по всей России (Laruelle 2021).

В свою очередь, казахская культура, основанная на тысячелетних традициях кочевничества, предлагает другой, но не менее эффективный набор культурных брендов. Орнамент («өрнек»), юрта («киіз үй») и ковер являются неотъемлемыми элементами национальной идентичности.

Казахский орнамент – это не просто украшение, а целая система сакральных символов, передающих миропонимание кочевников. Как отмечают С.Б. Кузембаев и его соавторы, традиционный казахский орнамент представляет собой сложную систему знаков и символов, отражающую мировоззрение, религиозные верования и эстетические иде-

алы кочевой цивилизации. Каждый элемент – «қошқар мүйіз» (бараний рог), «үшқұрт» (треугольник) – несет в себе архетипическое значение, связанное с плодородием, защитой, единством. Используя эти орнаменты в оформлении дипломатических представительств, на официальных мероприятиях и в сувенирной продукции, Казахстан ведет безмолвный, но убедительный диалог, рассказывая миру о своей уникальной философии (Kuzembayev et al. 2024).

Ключевым фактором успеха является способность вписать традиционный бренд в современный глобальный контекст. Ярким примером является юрта, установленная в штаб-квартире ООН в Нью-Йорке, посвященная празднованию Наурыза 2023 года, или использование национальных орнаментов в коллекциях казахстанских дизайнеров, участвующих в международных неделях моды. Это показывает не застывшую «музейную» культуру, а живой, развивающийся организм, открытый для диалога (Наурыз 2024).

Юрта, как символ гостеприимства, домашнего очага и единения с природой, вызывает положительные эмоции. Формируя ассоциативную связь «Казахстан = гостеприимство», данный бренд снижает уровень недоверия и создает благоприятный психологический фон для любых форм взаимодействия – от туризма до бизнеса и политики. Одним из символов, отражающих дух и традиции государства, стал шоколад «Казахстанский» - продукт, ассоциирующийся не только с особым вкусом, но и с культурной идентичностью. Его узнаваемая голубая упаковка цвета государственного флага делает его узнаваемым брендом. Рецепт этого шоколада был разработан на кондитерской фабрике «Рахат» еще в 1970-х годах по советским ГОСТам, что подчеркивает его глубокие исторические корни и преемственность качества (Alzhanova, Vorbassova, and Rysbekova 2015).

Объединяющим механизмом для всех перечисленных брендов является их способность создавать позитивный нарратив, обходя острые политические углы. Обсуждение красоты узбекского шелка или философии казахского орнамента является безопасной и конструктивной площадкой для установления первоначального контакта и доверия (Lysenko 2025).

Перспективы развития культурных брендов как инструмента мягкой силы. Перспективы развития данного направления связаны с грамотной интеграцией традиционного наследия в современные глобальные тренды. Среди ключевых направлений можно выделить создание высококачественных 3D-архивов музейных коллекций, виртуальных туров по мастерским и интерактивных платформ для изучения орнаментов, позволит масштабировать воздействие, выходя на

глобальную аудиторию. Также стратегическое партнерство с мировыми домами моды (как это уже делает Узбекистан с Dries Van Noten), дизайнерами интерьеров и производителями предметов роскоши для создания совместных продуктов («Узбекские национальные мотивы» 2017). Это не только приносит экономическую выгоду, но и значительно повышает престиж бренда. А также включение модулей об искусстве и ремеслах Центральной Азии в учебные программы зарубежных университетов и арт-школ. Готовя специалистов, глубоко понимающих культурный контекст региона, страны формируют лояльную международную экспертную среду.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведенный анализ, основанный на методологии сравнительного кейс-стади, семиотического и контент-анализа, позволяет сделать вывод о системном характере использования культурных брендов в государственной стратегии. Исследование показало, что в Узбекистане и Казахстане происходит целенаправленное и институционально оформленное включение элементов материального наследия в дипломатическую практику. Создание специализированных фондов, интеграция брендов в визуальную политику дипломатических миссий и поддержка международных выставок свидетельствуют о переходе от стихийного культурного обмена к управляемой модели «мягкой силы».

Основным механизмом воздействия выявленных культурных брендов является их способность функционировать как сложные семиотические системы. Узбекский икат и казахский орнамент выступают не просто украшениями, а текстами, транслирующими глубинные исторические нарративы и ценностные коды (Kuzembayev et al., 2024). Этот символический капитал, апеллирующий к авторитету древних цивилизаций, становится основой для формирования привлекательного имиджа, лишённого прямой политической ангажированности. Ключевым фактором эффективности является адаптация этих традиционных символов к современным глобальным контекстам, таким как мировая мода, дизайн и цифровые медиа, что позволяет говорить с международной аудиторией на актуальном языке.

Таким образом, проведенный анализ позволяет заключить, что культурные бренды являются реальным и эффективным инструментом внешней политики Казахстана и Узбекистана. Такие культурные бренды, как узбекский шелк, казахские орнаменты, юрта, выполняя роль «культурных посланцев», обладают значительным потенциалом мягкой силы. Действуя через механизмы исторического престижа, символической

коммуникации и эмоционального вовлечения, они способствуют формированию привлекательного образа Центральной Азии в мире. Эти бренды позволяют говорить на универсальном языке красоты и традиции, закладывая фундамент доверия для решения более сложных политических и экономических вопросов.

Успех этой стратегии будет напрямую зависеть от способности сохранить аутентичность культурных символов, избегая их избыточной коммерциализации и политизации. В конечном счете, мягкая сила исходит не от самого факта продвижения бренда, а от подлинной, живой и развивающейся культуры, которую этот бренд представляет.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

Al-Tamimi, N., A. Amin, and N. Zarrinabadi. 2023. *Qatar's Nation Branding and Soft Power: Exploring the Effects on National Identity and International Stance*. Cham: Springer.

Baykurt, Betül, and Victoria de Grazia. 2021. *Soft-Power Internationalism: Competing for Cultural Influence in the 21st-Century Global Order*. New York: Columbia University Press. Accessed November 3, 2025. <https://cup.columbia.edu/book/soft-power-internationalism/9780231195454/>.

Голиней, В. А. 2023. «Концептуальное переосмысление „мягкой силы“: отечественный и латиноамериканский взгляд». *Век глобализации*, № 2 (46). Accessed November 4, 2025. <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnoe-pereosmyslenie-myagkoy-sily-otechestvennyy-i-latinoamerikanskiy-vzglyad>.

Kuzembayev, S., S. Kaposhko, and V. Berezyuk. 2024. “Traditional Kazakh Ornament in the Light of the Laws of Symmetry (on Modelling Visual Images).” *ПРАЕНМА: Journal of Visual Semiotics*, № 1: 44–61. Accessed November 5, 2025. <https://journals.rcsi.science/2312-7899/article/view/270010>.

Laruelle, Marlène. 2021. *Central Peripheries: Nationhood in Central Asia*. London: UCL Press.

Лысенко, О. 2025. «Сладкий бренд страны: история самого знаменитого шоколада Казахстана». *Liter.kz*, 3 июня. Accessed November 6, 2025. <https://liter.kz/sladdkii-brend-strany-1748934184/>.

Nye, Joseph S., Jr. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

Nurlykhan, A., K. Borbassova, and Sh. Rysbekova. 2015. “A Semiotic Analysis of the Yurt, Clothing, and Food Eating Habits in Kazakh Traditional Cultures.” *The International Journal of Critical Cultural Studies* 14 (1). Accessed November 4, 2025. https://www.researchgate.net/publication/304936016_A_Semiotic_Analysis_of_the_Yurt_Clothing_and_Food_Eating_Habits_in_Kazakh_Traditional_Cultures.

«Наурыз отметили в штаб-квартире ООН». 2024. Министерство иностранных дел Республики Казахстан, 25 марта. Accessed November 4, 2025. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/region-news/details/12806?lang=ru>.

«Об организации деятельности Фонда развития культуры и искусства при Кабинете Министров Республики Узбекистан». 2017. Портал национальной правовой информации Республики Узбекистан, 1 ноября. Accessed November 3, 2025. <https://lex.uz/docs/3402882>.

«Узбекские национальные мотивы на мировых подиумах». 2017. На-

циональное информационное агентство Узбекистана, 7 июля. Accessed November 4, 2025. <https://itm.uz/ru/uzbekskie-nacionalnye-motivy-na-mirovux-podiumax/>.

«Узбекистан: сила культуры и дипломатии в построении нового глобального имиджа». 2023. Национальное информационное агентство Узбекистана, 6 октября. Accessed November 4, 2025. https://uza.uz/ru/posts/uzbekistan-sila-kultury-i-diplomatii-v-postroenii-novogo-globalnogo-imidzha_749712.

REFERENCES:

Al-Tamimi, N., A. Amin, and N. Zarrinabadi. 2023. *Qatar's Nation Branding and Soft Power: Exploring the Effects on National Identity and International Stance*. Cham: Springer.

Baykurt, Betül, and Victoria de Grazia. 2021. *Soft-Power Internationalism: Competing for Cultural Influence in the 21st-Century Global Order*. New York: Columbia University Press. Accessed November 3, 2025. <https://cup.columbia.edu/book/soft-power-internationalism/9780231195454/>.

Golinej, V. A. 2023. «Konceptual'noe pereosmyslenie „mjagkoj sily“: otechestvennyj i latinoamerikanskiy vzglyad [Conceptual rethinking of “soft power”: a Domestic and Latin American perspective]». *Vek globalizacii*, № 2 (46). Accessed November 4, 2025. <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnoe-pereosmyslenie-myagkoy-sily-otechestvennyy-i-latinoamerikanskiy-vzglyad>.

Kuzembayev, S., S. Kaposhko, and V. Berezyuk. 2024. “Traditional Kazakh Ornament in the Light of the Laws of Symmetry (on Modelling Visual Images).” *PRAENMA: Journal of Visual Semiotics*, № 1: 44–61. Accessed November 5, 2025. <https://journals.rcsi.science/2312-7899/article/view/270010>.

Laruelle, Marlène. 2021. *Central Peripheries: Nationhood in Central Asia*. London: UCL Press.

Lysenko, O. 2025. «Sladkij brend strany: istorija samogo znamenitogo shokolada Kazahstana [The country's sweet brand: the history of Kazakhstan's most famous chocolate]». *Liter.kz*, 3 iyunja. Accessed November 6, 2025. <https://liter.kz/sladkii-brend-strany-1748934184/>.

Nye, Joseph S., Jr. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

Nurlykhan, A., K. Borbassova, and Sh. Rysbekova. 2015. “A Semiotic Analysis of the Yurt, Clothing, and Food Eating Habits in Kazakh Traditional Cultures.” *The International Journal of Critical Cultural Studies*

14 (1). Accessed November 4, 2025. https://www.researchgate.net/publication/304936016_A_Semiotic_Analysis_of_the_Yurt_Clothing_and_Food_Eating_Habits_in_Kazakh_Traditional_Cultures.

«Nauryz otmetili v shtab-kvartire OON [Nauryz was celebrated at the UN headquarters]». 2024. Ministerstvo inostrannyh del Respubliki Kazahstan, 25 marta. Accessed November 4, 2025. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/region-news/details/12806?lang=ru>.

«Ob organizacii dejatel'nosti Fonda razvitija kul'tury i iskusstva pri Kabinete Ministrov Respubliki Uzbekistan [On the organization of the activities of the Foundation for the Development of Culture and Art under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan]». 2017. Portal nacional'noj pravovoj informacii Respubliki Uzbekistan, 1 nojabrja. Accessed November 3, 2025. <https://lex.uz/docs/3402882>.

«Uzbekskie nacional'nye motivy na mirovyh podiumah [Uzbek national motifs on world catwalks]». 2017. Nacional'noe informacionnoe agentstvo Uzbekistana, 7 ijulja. Accessed November 4, 2025. <https://itm.uz/ru/uzbekskie-nacionalnye-motivy-na-mirovyx-podiumax/>.

«Uzbekistan: sila kul'tury i diplomatii v postroenii novogo global'nogo imidzha [Uzbekistan: the power of culture and diplomacy in building a new global image]». 2023. Nacional'noe informacionnoe agentstvo Uzbekistana, 6 oktjabrja. Accessed November 4, 2025. https://uza.uz/ru/posts/uzbekistan-sila-kul'tury-i-diplomatii-v-postroenii-novogo-globalnogo-imidzha_749712.

IRSTI
03.20

Meruert Tulebayeva¹, Kaster Kopeyev^{2*}

*1 Associate professor, Department of Political science,
L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan.
e-mail: tulebayeva_mk@enu.kz
<https://orcid.org/0000-0001-8449-333X>*

*²2nd year master`s student of the department of Political Science,
L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan.
e-mail: qkmarinadec@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-6523-8353>*

MODERN STATE OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of local self-government (LSG) reforms in Kazakhstan from 2018 to 2023, framed as a transition to the «Hearing State» concept. The authors examine three key areas of modernization: fiscal decentralization (introduction of the Level 4 budget), direct elections of rural Akims, and the transition to a majoritarian electoral system for maslikhats. Based on an analysis of electoral statistics, fiscal data, and the sociological portrait of deputies of the VIII convocation, an “institutional trap” is identified: despite procedural democratization, local bodies remain factually dependent on the executive vertical through mechanisms of the «budgetary leash» and «dual subordination». Particular attention is paid to the emergence of surrogate governance mechanisms, such as the «memorandum economy», «digital populism», and the use of traditional institutions (Asar, Zhylu) to compensate for the deficit of state resources. The conclusion posits the hybrid nature of the current LSG model and the need for deeper structural reforms to achieve genuine autonomy.

Keywords: *Local self-government, Hearing State, election of Akims, maslikhats, Level 4 budget, fiscal decentralization, institutional trap, civic participation, memorandum economy.*

МЕРУЕРТ ТУЛЕБАЕВА, ҚАСТЕР КӨПЕЕВ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа. Мақалада «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасына көшу ретінде белгіленген, 2018-2023 жылдар аралығындағы Қазақстандағы жергілікті өзін-өзі басқару (ЖӨБ) реформаларына кешенді талдау ұсынылған. Авторлар жаңғыртудың үш негізгі бағытын қарастырады: фискалдық орталықсыздандыру (4-деңгейлі бюджетті енгізу), ауыл әкімдерін тікелей сайлау және мәслихаттарды сайлаудың мажоритарлық жүйесіне көшу. Электоралдық статистиканы, фискалдық деректерді және VIII шақырылым депутаттарының әлеуметтік портретін талдау негізінде «институционалдық тұзақ» анықталды: рәсімдік демократияландыруға қарамастан, «бюджеттік ине» және «қос бағыныштылық» механизмдері арқылы жергілікті органдардың атқарушы билікке іс жүзіндегі тәуелділігі сақталуда. Мемлекеттік ресурстардың тапшылығын өтеу үшін «меморандум экономикасы», «цифрлық популизм» және дәстүрлі институттарды (асар, жылу) пайдалану сияқты суррогат басқару механизмдерінің пайда болуына ерекше назар аударылады. ЖӨБ-тің қазіргі моделінің гибриді сипаты және шынайы автономияға қол жеткізу үшін құрылымдық реформаларды тереңдету қажеттілігі туралы қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: Жергілікті өзін-өзі басқару, халық үніне құлақ асатын мемлекет, әкімдерді сайлау, мәслихаттар, 4-деңгейлі бюджет, фискалдық орталықсыздандыру, институционалдық тұзақ, азаматтық қатысу, меморандум экономикасы.

Меруерт Тулебаева, Кастер Копеев

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье представлен комплексный анализ реформ местного самоуправления (МСУ) в Казахстане в период с 2018 по 2023 годы, позиционируемых как переход к концепции «Слышащего государства». Авторы рассматривают три ключевых направления модернизации: фискальную децентрализацию (внедрение бюджета 4-го уровня), прямые выборы сельских акимов и переход к мажоритарной системе выборов в маслихаты. На основе анализа электоральной статистики, фискальных данных и социологического портрета депутатов VIII созыва выявляется «институциональная ловушка»: несмотря на процедурную

демократизацию, сохраняется фактическая зависимость местных органов от исполнительной вертикали через механизмы «бюджетной иглы» и «двойного подчинения». Особое внимание уделяется возникновению суррогатных механизмов управления, таких как «экономика меморандумов», «цифровой популизм» и использование традиционных институтов (асар, жылу) для компенсации дефицита государственных ресурсов. Делается вывод о гибридном характере текущей модели МСУ и необходимости углубления структурных реформ для достижения реальной автономии.

Ключевые слова: Местное самоуправление, слышащее государство, выборы акимов, маслихаты, бюджет 4-го уровня, фискальная децентрализация, институциональная ловушка, гражданское участие, экономика меморандумов.

INTRODUCTION

Local self-government is widely recognized in political theory not merely as an administrative subdivision of the state, but as the foundational locus of democracy - the specific level where the abstract social contract transforms into tangible public goods. The principle of subsidiarity, which dictates that administrative tasks should be handled by the most local competent authority, is often cited as a prerequisite for state legitimacy in the modern era. As Alexis de Tocqueville famously argued, while municipal institutions constitute the strength of free nations, «a nation may establish a system of free government, but without the spirit of municipal institutions it cannot have the spirit of liberty» (de Tocqueville A. 1835). In this view, the existence of autonomous local bodies is not just a matter of managerial efficiency, but a critical component of the state's «constitutive» legitimacy. Without functioning feedback loops at the local level, the state risks becoming an «empty shell», possessing sovereignty de jure but lacking the organic connection to its citizenry required for effective governance de facto.

In the context of the Republic of Kazakhstan, the evolution of local self-government (LSG) has been historically characterized by a tension between the imperative of centralized control - necessary for maintaining stability in a vast, unitary state - and the growing demand for modernization and civic participation. Since gaining independence, the architecture of power has been rigorously vertical, with local executives serving primarily as agents of the center rather than representatives of the local community. However, the discourse shifted significantly with the proclamation of the «Hearing State» concept by President Kassym-Jomart Tokayev, which positioned political modernization and the democratization of local governance as central pillars of the «New Kazakhstan».

This paper presents a comprehensive analysis of the legislative and electoral reforms undertaken between 2018 and 2023, which were politically framed as a decisive departure from the centralized model. These reforms included three critical structural changes:

- fiscal decentralization - the introduction of the «Level 4 Budget» (2018–2020), theoretically empowering rural districts to manage their own tax revenues;

- electoral accountability - the introduction of direct elections for rural Akims (2021), aimed at transforming the executive from an appointee into an elected representative;

- representative reform - the transition to a fully majoritarian electoral system (single-member districts) for district and city maslikhats (2023), designed to dismantle party monopolies and encourage independent civic activism.

Despite the declared intent to foster competition and autonomy, a detailed examination of the implementation reveals a persistent «institutional trap». Theory suggests that institutions are resilient; simply changing the rules of selection (elections) does not automatically alter the rules of behavior (patronage). This study argues that while the procedures of local governance have been democratized, the substance of power relations remains structurally subordinate to the executive vertical.

Through a multi-dimensional analysis involving electoral statistics, fiscal data from 2021–2024, and the sociological profiling of the VIII convocation deputies, this paper demonstrates a complex divergence between legislative intent and administrative reality. We posit that the current system operates under a «dual logic»: formally, it adheres to democratic protocols, but functionally, it relies on mechanisms of control such as the «budgetary leash» and the «dual subordination» of elected executives. Furthermore, the paper explores how the functional paralysis of these formal institutions has necessitated the rise of surrogate governance mechanisms - specifically, the «memorandum economy», «digital populism», and the state-led revival of traditional practices like «Asar» - which compensate for the system's inability to deliver public goods autonomously. Thus, the central inquiry of this work is to determine whether the recent reforms represent a genuine devolution of power or a sophisticated updating of authoritarian legitimacy.

RESEARCH METHODS

The study employs an institutional and legal analysis of local self-government reforms in Kazakhstan, combined with quantitative analysis of electoral and fiscal data (2021–2024), sociological profiling of local deputies, and comparative regional analysis. The research is supplemented

by case studies and discourse analysis of official reform narratives, allowing for the identification of structural discrepancies between formal democratic procedures and actual administrative practices.

ON LOCAL REPRESENTATIVES

The electoral reforms of March 19, 2023, which introduced a fully majoritarian system (100% single-member districts) for district (rayon) and city maslikhats (local representative bodies), were politically framed as a mechanism to democratize local governance and increase civic engagement. However, a detailed analysis of the election results and the subsequent sociological composition of the representative bodies reveals a persistent «institutional trap». While the method of election changed, the profile of the elected representatives remained largely consistent with the previous patronage-based model, creating a system where the representative branch remains structurally subordinate to the executive.

Despite the introduction of self-nomination mechanisms intended to foster political competition, the statistical outcome of the 2023 elections demonstrates the overwhelming dominance of the ruling party. Out of 2,746 mandates distributed in district and city maslikhats of regional significance, party-affiliated candidates secured 2,428 seats (88.4%). Specifically, the Amanat party secured 1,963 seats, effectively controlling 71.5% of the entire local representative corps (Joldybalina, A. S., Sanhaeva J. M., Urpekova A. G., Sailau K. S., Otegali, D. B., and Ikylas, K. E. 2024).

The role of independent candidates (self-nominees) proved to be marginal on a national scale, securing only 318 seats (11.6%). However, regional analysis reveals a significant disparity suggesting a center-periphery divide in political control. In the northern and central regions, characterized by strong administrative vertical integration, the dominance of Amanat was near-total: in the Kostanay region, party candidates took 97% of seats, with similar figures in the Ulytau (96.5%) and North Kazakhstan (95%) regions. Conversely, regions with higher civic activism or distinct elite dynamics, such as the Almaty region (29.5% self-nominees) and the Abai region (25.8%), showed higher independent representation. Nevertheless, even in these «active» regions, the ruling party retained a qualified majority (Joldybalina, A. S., Sanhaeva J. M., Urpekova A. G., Sailau K. S., Otegali, D. B., and Ikylas, K. E. 2024).

Table 1. Distribution of mandates in maslikhats following the 2023 elections

Category of Deputies	Number of Seats	Percentage (%)
Total Mandates	2,746	100%
Party-Affiliated Candidates	2,428	88.4%

Category of Deputies	Number of Seats	Percentage (%)
Including Amanat Party	1,963	71.5%
Independent Candidates (Self-nominees)	318	11.6%

Source: Compiled by the authors based on data from Joldybalina et al. (2024)

The central impediment to the autonomy of maslikhats is not merely the party affiliation of the deputies, but their professional dependence on the state budget. The sociological portrait of the VIII convocation deputy (average age 45) is heavily skewed towards employees of the state-funded sector (public sector). Analysis confirms that a significant proportion of district-level deputies are directors of secondary schools, head doctors of polyclinics, and heads of state municipal enterprises (GKP/KGP) (KISI. 2024).

This creates a fundamental conflict of interest, which we define as the «budgetary leash» effect:

- de jure, the deputy is elected to oversee the local executive branch (the Akimat), approve the budget, and monitor the performance of local officials;
- de facto, in their primary professional capacity, the deputy is a subordinate of the Akimat. A school director is appointed by and answers to the District Department of Education; a head doctor answers to the Department of Health. Both departments are structural subdivisions of the Akimat.

Consequently, a deputy cannot realistically exercise their oversight functions—such as criticizing the budget or initiating a vote of no confidence against the Akim (the head of a Akimat) - without risking their primary employment. This structural flaw explains the historical passivity of these bodies: since 2001, the theoretical right of a maslikhat to express a vote of no confidence in an Akim has never been successfully implemented in practice. Furthermore, budget approvals are routinely passed unanimously, as noted in reports by independent observers and critics like Marat Shibutov, who argue that reports by deputies are often formalistic and lack substantive critique (Prilepskaya, A. 2024).

This situation engenders a striking legal paradox at the intersection of anti-corruption regulation and the actual composition of representative bodies. While the Law «On Combating Corruption» explicitly defines a conflict of interest as a situation where personal interest (including job security or financial gain) influences the objective performance of official duties, the current legal framework contains a critical blind spot regarding public sector employees.

In practice, school directors and head doctors, while serving as deputies,

routinely vote to approve the budget of the very departments (Education or Health) that employ them. Despite the obvious administrative dependence on the Akimat - which acts as their de facto employer - these actions are not legally classified as violations due to a «normative silence» or legal gap. The legislation does not explicitly forbid the combination of a municipal managerial position with a deputy mandate.

This «loophole» legitimizes a structure where the controller is contractually subordinate to the controlled, forming loyal alliances rather than checks and balances. The absence of a direct prohibition on such dual roles effectively institutionalizes the dependency, nullifying the principle of separation of powers at the local level (Akimat goroda Almaty. 2023).

The electoral process also highlighted administrative barriers designed to filter out genuine opposition. The registration stage saw a high attrition rate for self-nominees (12.3% rejection rate), often on technical grounds, such as discrepancies in tax declarations (e.g., the removal of candidate Ilyas Yusupzhanov in Almaty) (Romashkina, S. 2023). Furthermore, the phenomenon of «hidden partisanship» was observed, where formally self-nominated candidates, upon election, immediately aligned with the Amanat party. Experts, including political scientist Dosym Satpayev (Bor, A., Braujer, B., Guld-Djevis N., Kasenova, N., Lillis, D., Mallinson, K., Niksi, Dzh., and Satpaev, D. 2019), have long argued that in this configuration, political opposition and civil society representation remain largely decorative, existing only within boundaries manageable by the executive. The dependence is further cemented by organizational factors: maslikhat secretaries (now Chairmen) in key regions are often members of Amanat, and maslikhat offices are frequently physically located within Akimat buildings, blurring the lines between the «controller» and the «controlled».

The 2023 reforms succeeded in updating the legitimacy of local bodies through direct elections but failed to disrupt the patron-client networks that govern them. As long as the local representative body is staffed by individuals financially and administratively dependent on the local executive, the maslikhat will remain a «notary» institution-ratifying decisions made by the Akim rather than debating them. The «Budgetary Leash» ensures that the vertical of power remains unbroken, rendering the democratization of the electoral system effectively decorative.

On local budget

The introduction of the «Level 4 Budget» (the independent budget of rural districts) - initiated in 2018 for administrative centers and expanded in 2020 to all rural districts - was normatively constructed as the cornerstone of fiscal decentralization in Kazakhstan. The legislative intent was to transform the Rural Akim from a purely administrative appointee into a financial manager

capable of addressing local needs through retained taxes.

However, an examination of fiscal data from 2021–2024 demonstrates that this decentralization has been largely declarative. The transfer of responsibilities has not been matched by a commensurate transfer of resources, creating a «fiscal trap» where local self-government bodies possess the mandate to solve problems but lack the autonomous means to do so. The fundamental weakness of the Level 4 budget lies in its revenue architecture (Akorda. 2025).

While the absolute volume of receipts has grown fourfold since 2018 (exceeding 130 billion tenge), the fiscal autonomy of rural districts remains critically low. According to official assessments, the level of self-sufficiency of rural budgets was merely 9.1% in 2020, rising to 21.2% in 2023. This means that for the vast majority of rural districts, own revenues (taxes collected locally) cover only a fraction of expenditures. An analysis of budgets in the Turkestan region (2018–2020) revealed that transfers (subventions) accounted for 88% of total income. This financial structure renders the political autonomy of the Akim nominal. Since the bulk of funding is derived from district transfers, the Rural Akim remains de facto accountable to the district Akim (who controls the flow of subventions) rather than to the local community. The budget process thus becomes a lobbying exercise within the administrative vertical rather than a democratic allocation of local resources (Esenalieva, A. 2024).

A critical systemic flaw undermining local fiscal capacity is the misalignment between the location of economic activity and the point of tax collection, a phenomenon we define as «Tax Migration».

Under the current tax code, large enterprises pay taxes based on their legal registration, which is typically in major cities (Astana, Almaty) or district centers, rather than where their production facilities operate. This imbalance is particularly acute in resource-rich regions. For instance, in the Turkestan region, major uranium mining enterprises utilize local labor and infrastructure (roads, ecology), yet pay taxes at their headquarters' registration. Approximately 97% of tax revenues from the uranium industry are channeled directly to the Republican budget. Similarly, direct taxes from the oil and gas sector in Western Kazakhstan bypass local budgets entirely, flowing into the National Fund. Consequently, rural districts are alienated from the economic value generated on their territory. The local budget receives only minor levies (land tax, property tax from individuals), while the «fiscal cream», such as corporate income tax (CIT), and value added tax (VAT) is centralized (Republic of Kazakhstan. 2025). This creates a perverse incentive structure where an Akim has little fiscal motivation to attract large industrial investors, as the environmental and infrastructural burden falls on

the village, while the financial benefit goes to the center.

The expenditure side of the Level 4 budget reveals that local self-government is confined to a «survival mode». An analysis of budget execution reports highlights a structural imbalance where funds are consumed by operational maintenance rather than development.

In the North Kazakhstan region (2018–2019), the dominant expenditure category is Budget Program 001 («Services for ensuring the activities of the Akim»), which covers salaries, utilities, and administrative upkeep. Administrative costs consumed over 54% of total budget receipts. Even when funded through different sub-programs (011 via republican transfers or 015 via local funds), the priority remains the maintenance of the state apparatus. Funding for infrastructure development—such as street lighting (Program 008), sanitation (009), and road repairs (Program 013) - is residual (Djusenbinov A. 2019). In the first three years of the reform, many rural districts failed to form a «development budget» entirely due to insufficient funds. For example, in the Otenay rural district (2024), while infrastructure spending nominally reached 54%, a significant portion of the total budget (44.2%) was still absorbed by the maintenance of the apparatus. This confirms that the Level 4 budget functions primarily as an accounting mechanism for state salaries rather than an instrument for local development (Republic of Kazakhstan. 2024).

The persistence of this trap is rooted in the centralized nature of Kazakhstan's fiscal system. CIT and VAT account for nearly 75% of state revenues and are deliberately kept at the republican level to ensure macroeconomic stability and facilitate the redistribution of wealth to subsidized regions (17 out of 20 regions are recipients of subventions).

While President Kassym-Jomart Tokayev has mandated a transition to the principle of «pay taxes where you work», the implementation remains cautious. The proposed reforms involve transferring a share of CIT from small and medium-sized enterprises (SMEs) and property tax from legal entities to the local level, but often through the district budget rather than directly to the village. The expansion of the revenue base to include the tax on extraction of common useful minerals (sand, gravel) and potential water usage fees is a positive step, expected to quadruple own revenues to 263 billion tenge. However, without a share of the major industrial taxes generated on their territory, rural districts will likely remain in a state of chronic financial dependence.

On local executives

But the problem is not only the lack of independence of the Akims,

caused by financial dependence on the center, but also who is the head of local executives. The introduction of direct elections for rural Akims in 2021 was politically framed as a shift towards decentralization, the underlying administrative architecture of the Kazakhstani state remains rigorously vertical. A detailed legal and functional analysis reveals that the elected rural Akim operates within a rigid system of «dual subordination», where vertical obligations to the district Akim (appointed from above) legally and practically outweigh horizontal accountability to the electorate.

The central contradiction of the reform lies in the legal classification of the elected official. Despite deriving legitimacy from a direct popular vote, the rural Akim retains the status of an administrative civil servant of Corps «B» (Category E-R-1) (Djusenbinov, A. 2019). This classification subjects the elected official to the standard hierarchy of the civil service, subordinating them to the disciplinary and ethical control of the superior executive body rather than the community.

The procedure for the termination of powers serves as the primary lever of control. According to Article 36 of the Law «On local state administration and self-government», the dismissal of an elected Akim follows a hybrid procedure that favors the executive vertical. While the territorial election commission (TEC) formally registers grounds for termination (such as a vote of no confidence or disciplinary violations), the final act of dismissal is executed by the district Akim (Republic of Kazakhstan. 2021). Furthermore, the district Akim acts as the *de facto* employer, possessing the sole authority to initiate disciplinary proceedings and impose penalties for failure to meet regional targets. This legal structure creates a «branch manager» dilemma: the Akim is elected by local «shareholders» (residents) but is contractually bound to the «regional headquarters» (district Akimat). In practice, the fear of administrative reprimand or dismissal for failing to execute regional directives forces the rural Akim to prioritize upward accountability over local responsiveness (Republic of Kazakhstan. 2022).

A functioning system of local self-government requires a representative body to check executive power. The original reform concept envisioned the creation of a Kenesa - a directly elected local council with binding decision-making powers. However, the draft law establishing Kenesas was withdrawn from Parliament in 2024 (Karim, R. and Bekbaev, E. Z. 2025). Expert discourse suggests this withdrawal was driven by the central government's apprehension regarding «dual power» scenarios and potential conflicts between independent local councils and the established Akimat vertical.

In the absence of a Kenesa, the representative function is relegated to the gathering of the local community (Skhod) and the assembly of the local community (Sobraniye). Institutional analysis reveals these bodies to be

largely decorative due to three structural limitations:

- the right of assembly is not absolute. A gathering initiated by residents (even with the required 10% signature threshold) legally requires the endorsement of the district Akim to be valid;

- decisions made by the Assembly are predominantly recommendatory. Crucially, the execution of these decisions often requires the approval of the Rural Akim, creating a circular logic where the «controller» depends on the «controlled»;

- the selection of delegates to the Assembly is frequently managed by the Akim's apparatus, resulting in a loyalist composition that ratifies rather than debates budget allocations.

Consequently, the community lacks an institutionalized mechanism to demand accountability between election cycles, rendering the «feedback loop» broken (Burlakov, L. N. 2015).

The autonomy of the rural Akim is further eroded by systemic bureaucratic overload. A functional analysis of current legislation indicates that rural Akims are charged with 67 distinct functions dispersed across 5 codes and 21 laws. Critical assessments estimate that approximately two-thirds of these functions are «unfunded mandates» - responsibilities assigned by the center without corresponding financial or human resources.

This operational burden forces the Akim's apparatus into a cycle of «routine reporting» to higher authorities. The performance of an head of local executives is evaluated based on key performance indicators (KPIs) standardized at the regional level, such as tax collection rates, digitalization metrics, or participation in state programs. These KPIs rarely align with specific local grievances, such as the repair of a specific road or water pump.

The «Program for the development of the local community», which should theoretically guide the Akim's work, is not integrated into the national system of state planning. As a result, an Akim can be rated «highly effective» by the district Akimat for meeting abstract regional targets while failing to address the immediate infrastructure needs of the village. This disconnect ensures that the “vertical of power” has not been dismantled - it has merely been legitimized through the electoral process.

On local entrepreneurship

The structural incapacity of the «Level 4 Budget» to fund development (as demonstrated in overview of local budget system) has not led to the collapse of rural infrastructure. Instead, it has catalyzed the emergence of a parallel, informal system of resource redistribution. In this system, the formal deficiency of state funds is compensated by the resources of private

business through a mechanism we define as the «memorandum economy». While officially framed as corporate social responsibility (CSR), empirical evidence suggests these practices function as a form of «shadow taxation» and «administrative rent», creating complex patron-client networks that supersede formal governance institutions.

The primary instrument of this informal governance is the «memorandum of mutual cooperation» signed between the Akimat and local enterprises. Unlike standard public-private partnerships (PPP) regulated by law, these memorandums often lack clear juridical force but carry immense administrative weight. Data analysis reveals a pattern of «voluntary-compulsory charity», where businesses are pressured to finance projects determined solely by the Akimat—ranging from repairing schools and building playgrounds to clearing snow from roads. For large corporations operating in mono-towns or resource-rich districts (e.g., Kazakhmys in East Kazakhstan, ERG in Kostanay/Aktobe), these expenditures are institutionalized as a «social license to operate» (Zambinova, Z. B. 2022)

However, for SMEs, this practice resembles an informal levy. The «social load» becomes a prerequisite for avoiding administrative harassment («brain drain» or endless inspections). The Akimat, lacking its own budget for development, effectively outsources its statutory obligations to the private sector, transforming the Akim from a public manager into a «fundraiser-in-chief» who leverages administrative power to extract resources.

In the grain-growing belts of Northern and Central Kazakhstan (Kostanay, North Kazakhstan, Akmola regions), the «memorandum economy» has produced a unique political figure: the «agro-baron» (paternalistic director of a large agricultural holding). A case in point is the «Rodina» agrofirma (Akmola region), led by Ivan Sauer. Here's how the difference in resources between the official local government and private holdings is expressed:

- official rural budget (2024) - ~58.5 million KZT;
- agrofirma's social investment - ~1 billion KZT annually.

Table 2. Resource asymmetry between local government and private business
(Case study: Rural district «Rodina», 2024)

Entity	Type of Funding	Annual Volume (approx. KZT)	Primary Function
Rural Akimat (Official)	Local Budget (Level 4)	58.5 million	Maintenance of apparatus, salaries

Entity	Type of Funding	Annual Volume (approx. KZT)	Primary Function
«Rodina» Agrofirma (Private)	Social Investments (CSR)	1,000 million	Infrastructure development, schools, utilities

Source: Compiled by the authors based on open fiscal data and Shishkin (2025)

The private entity fully funds the village’s social infrastructure, including a school with free meals, a hockey court (38 million KZT), a zoo, and a medical point. This resource asymmetry leads to institutional substitution. The Director of the LLP (limited liability partnership) becomes the de facto sovereign of the territory, providing public goods (facilities, education, utilities) that the state cannot. The elected Akim, in this configuration, is reduced to a junior partner or a nominal figurehead. While this «paternalistic model» ensures a high quality of life in specific enclaves (like Rodina or Zenchenko’s villages), it creates a feudal-like dependency where the well-being of the community hinges not on rights or laws, but on the goodwill and economic health of a single private actor (Shishkin, D. 2025).

The interaction between Akimats and business is rarely purely altruistic; it operates on a transactional logic of «quid pro quo» (something for something). The signing of a memorandum is often the informal «price» for accessing critical state resources, particularly land and subsidies. Corruption risk analysis indicates that the discretionary powers of Akimats in land commissions and subsidy distribution create a market for informal deals. For example, in the Aktobe region, cases were recorded where the granting of land rights for subsoil use was implicitly conditional on the entrepreneur’s commitment to invest (e.g., 5 million KZT) in social projects dictated by the Akimat (Departament Agentstva Respubliki Kazahstan po protivodejstviju korrupcii po Aktjubinskoj oblasti. 2023).

Given the information asymmetry in the distribution of agricultural subsidies, «loyal» farmers who actively support the Akim’s social initiatives (e.g., cleaning roads, sponsoring events) often receive preferential treatment or «insider information» regarding funding availability. Thus, the «memorandum economy» creates a vicious cycle. To survive, the local government extorts infrastructure spending from business. To prosper, business complies, but demands immunity and privileges in return. This informal contract stabilizes the region socially but erodes the rule of law, replacing transparent taxation and budgeting with opaque, backroom bargaining.

On digital image of local executives

In the absence of fiscal autonomy and effective representative bodies,

the legitimacy gap in local governance is increasingly filled by a phenomenon we define as «digital populism». Social networks-specifically Instagram, TikTok, and WhatsApp - have evolved from mere communication tools into surrogate political institutions. They function as a «digital reception room» that supersedes formal legal procedures, creating an illusion of direct democracy while undermining systemic institutional development.

The primary driver of this shift is the functional failure of formal feedback mechanisms. Despite the state's investment in digital platforms like eOtinish (e-Appeals) and eGov, citizens perceive these channels as bureaucratic dead ends characterized by «formal replies» (otpiska) and circular referrals (Suleimanova N. 2025).

Sociological data (2023) indicates a profound crisis of trust in maslikhats, with trust levels hovering around 37.7%, and a significant portion of the urban population expressing neutrality or skepticism. In this vacuum, social media has become the only effective mechanism for problem-solving. As noted by parliamentarians (e.g., Senate deputy Yulia Kuchinskaya), citizens are forced to «raise a wave of negativity» in social networks to bypass the «deafness» of local officials. This has led to institutional substitution.

The logic is pragmatic: a viral video of a pothole generates a faster administrative response than a formal written petition. The Akim is forced to bypass his own bureaucracy to «extinguish the fire» raised in the comments, validating the public's belief that «institutions don't work, but the Akim's Instagram does».

The demand for immediate responsiveness has birthed a new political archetype: the «TikTok Akim». This figure utilizes short-form video content not just for information, but for performative governance, often blurring the line between administrative duty and personal branding. Here are three illustrative examples:

- the «Worker» archetype (Talgar) - Arystanbek Abilkhairuly, the Akim of Talgar, effectively turned TikTok into a primary working tool. His content strategy - filming first-person perspective videos of inspecting mud-filled streets, reading comments aloud, and scolding contractors on camera-generated hundreds of thousands of views, far exceeding the population of his district. This «live» feedback loop creates a perception of hyper-efficiency and closeness to the people (Kapitanova, I. 2025);

- the «Human face» archetype (Ekibastuz) - Akim Ayan Beisekin demonstrated the ability to engage with viral humor. When an AI-generated video mocking him appeared on Instagram, instead of punitive measures, he visited the local business featured in the meme. This strategy of «humanizing» the bureaucracy serves to defuse social tension in a city plagued by infrastructure crises (thermal plant failures) (Sharip, T. 2025);

- the «Direct line» archetype (Kostanay) - Akim Marat Zhundubayev published his personal WhatsApp number for citizen complaints, effectively creating a parallel chancellery. While popular, this practice deinstitutionalizes the administration, making the solution of problems dependent on the Akim's personal attention span rather than systemic processes (Top-News. 2023).

The obsession with social media metrics has integrated algorithmic monitoring into the core of state evaluation. Systems like iMAS (Information Monitoring and Analysis System) are used by Akimats to track sentiment, threats, and criticism in real-time across all platforms. However, this technological capability often leads to distorted incentives. The primary KPI for many local administrations becomes the «green zone» in the sentiment report to the Presidential Administration. This incentivizes «sanitary cleaning» of the information space-blocking critics or flooding comments with positive bots-rather than addressing the root causes of discontent. Problems are solved based on their «virality potential» rather than their objective urgency. A localized issue with a high potential for «hype» (e.g., a fallen flag) gets immediate funding, while invisible systemic issues (e.g., sewage grid deterioration) remain underfunded because they are less «Instagrammable».

This reliance on digital platforms creates a dangerous feedback loop. The «Hearing State» concept, intended to democratize governance, has inadvertently incentivized reactive, fire-fighting governance.

An Akim who successfully solves a problem raised in a viral TikTok is praised for efficiency. However, the very fact that a problem required a viral video to be solved is evidence of institutional failure. When the «digital signal» becomes the primary trigger for administrative action, the principle of equality before the law is eroded. Thus, social networks in Kazakhstan act as a «prosthetic» for paralyzed local institutions-allowing the system to limp forward, but preventing the rehabilitation of the formal mechanisms (budgeting, parliamentary oversight) required for genuine self-government.

On traditional methods of local self-government

When formal institutions fail to provide public goods or manage critical emergencies, local governance in Kazakhstan reverts to pre-modern, traditional institutions. Specifically, the ancient customs of «Asar» (collective mutual aid) and «Zhylu» (compassionate material aid) are actively integrated into the state administration system. However, this revival is not merely a cultural renaissance; it functions as a mechanism for the state to outsource its social and emergency obligations to the community while retaining political control.

Historically, Asar was a horizontal survival strategy in the steppe. In contemporary rural governance, it has been transformed into a vertical

instrument for cost-saving. Faced with chronic underfunding, Akimats increasingly rely on «Asar» to maintain infrastructure that, by law, should be funded by the state. The most institutionalized example is the «Asarlatyp uy salu» project in the Zhambyl region. Here, the Akimat formalized the tradition into a quasi-state housing program. The local administration provides land (an administrative resource) but shifts the financial and labor burden of construction onto villagers, entrepreneurs, and relatives. In 2022 alone, 121 houses were planned to be built using this method. The Regional Akim publicly criticizes district Akims for failing to meet «Asar construction targets». This paradoxically turns voluntary mutual aid into a mandatory KPI for local officials (Skripnik, G. 2022).

From an economic perspective, this allows the state to resolve the housing crisis for vulnerable families without expenditure from the republican budget. Critics argue this represents the exploitation of free labor and a deviation from the state's constitutional obligations, as citizens are effectively taxed twice: once formally, and again through «voluntary» labor for public infrastructure.

The reliance on traditional institutions becomes most visible during systemic shocks. The catastrophic floods of Spring 2024, described by President Tokayev as the worst disaster in 80 years, revealed that the state emergency apparatus lacks the capacity to cope without mass civic mobilization based on tradition. Here, the concept of «Zhylu» (compassion, material aid for disaster victims) complements Asar. While Asar mobilizes labor, Zhylu mobilizes resources. During the crisis, the distinction between state functions and civic duty blurred. Over 50,000 volunteers were mobilized not just for auxiliary tasks, but for core emergency operations. Volunteers were integrated into Department of emergency situations (DES) workflows - building dams, evacuating citizens, and managing logistics in evacuation centers (e.g., in Uralsk) (Amreeva, E., Sholudko, T. 2024).

While the state bureaucracy struggled with procurement speeds, charitable foundations operating on Zhylu principles (e.g., «Asar ume») raised over 200 million KZT in six days, supplying critical equipment (boats, suits) faster than government channels. The reconstruction phase further illustrated the state's reliance on non-budgetary sources. A significant portion of housing reconstruction (e.g., for 386 families in the West Kazakhstan region) was delegated to charitable funds like «Qazaqstan Halqyna» and large corporate sponsors. This confirms the pattern observed in the «memorandum economy»: the state acts as a coordinator, but the financial burden is shifted to society and business, legitimizing this offloading through the cultural language of Zhylu (24kz. 2024).

Parallel to the economic use of traditions, the state instrumentalizes authority figures to manage social tension. The revival of Councils of

Aksakals (Elders) and Councils of Biys (Judges) serves a dual purpose: judicial mediation and political legitimization.

The Council of Biys is officially promoted by the Supreme Court to reduce the caseload of the formal judicial system. By resolving minor civil disputes at the village level, these councils act as a cost-effective extension of the legal system (Bakirova A. 2019).

Crucially, Akims use Councils of Aksakals to legitimize potentially unpopular decisions regarding the allocation of scarce resources. In the «Asarlatyp uy salu» project, it is the Council of Aksakals - not the Akim - that decides which family receives the free house. This creates a «responsibility buffer»: if villagers are unhappy with the decision, the grievance is directed at the traditional authority, shielding the executive power from criticism.

The integration of traditional institutions into modern governance resembles an irrigation system. Asar, Zhylu, and the authority of Elders are natural, organic sources of social capital (the «water»). However, the modern Kazakhstani state directs this flow into rigid, state-constructed canals (Akimat programs, KPIs, emergency protocols). While this symbiosis allows the village to survive disasters and housing shortages despite institutional dysfunction, it fundamentally alters the nature of the tradition. Asar ceases to be a spontaneous act of horizontal solidarity and becomes a critical resource for the vertical of power, compensating for the systemic inefficiencies of the formal state apparatus.

CONCLUSION

The empirical analysis of the post-reform landscape of local self-government in Kazakhstan suggests a complex evolutionary process. While the state has significantly updated the legitimacy of local governance through the introduction of direct elections and majoritarian districts, the transition toward fully effective local authority remains ongoing. The structural challenges identified in this study indicate that the current governance model is in a transitional phase, where the imperatives of political stability and administrative continuity interact with the logic of decentralization.

The analysis of the «Level 4 Budget» points to constraints on fiscal autonomy. With rural districts covering a limited portion (9–21%) of their expenditures through own revenues, local governments remain significantly reliant on central transfers. The current tax architecture, where substantial economic value generated locally is consolidated at the central level, suggests that the Rural Akim often functions within a framework of vertical accountability. For local accountability to be fully effective, a greater alignment between local responsibilities and financial resources is necessary.

The sociological profile of the 2023 maslikhats indicates that the majoritarian system has yet to fully diversify the political landscape. The strong presence of the leading party and the prevalence of deputies employed in the public sector (such as school directors and medical professionals) create a situation where representatives are often structurally linked to the executive branch. This dynamic suggests that the “check and balance” function of the maslikhats faces institutional constraints, as the professional duties of deputies may overlap with their oversight responsibilities.

A notable feature of the current system is the reliance on alternative mechanisms to address local needs. The prevalence of the «memorandum economy», where businesses voluntarily contribute to social infrastructure, and the active use of digital platforms («digital populism») for problem-solving, indicate that formal bureaucratic procedures are occasionally bypassed to ensure responsiveness. Furthermore, the integration of traditional practices like «Asar» during emergencies highlights the state’s pragmatic use of social capital to supplement formal administrative capacities.

In conclusion, the reforms of 2018–2023 represent a significant step forward, creating a hybrid system that combines elements of decentralized democracy - such as elections and local budgets—with the established logic of a unitary state. The vertical of power is adapting to new realities, becoming more responsive while retaining its core structure. For the «Hearing State» concept to reach its full potential, future reforms should focus on deepening structural changes. This entails progressively enhancing

the financial independence of local levels, potentially by reviewing tax distribution, and further strengthening the institutional autonomy of local deputies. Such measures would help transform local self-government from a developing institution into a robust pillar of the state architecture, ensuring that the modernization of procedures leads to a substantive increase in local capacity.

REFERENCES:

Books

Amreeva, E., and T. Sholudko. 2024. *Obzor o volonterskoj dejatelnosti v Respublike Kazakhstan* [Overview of volunteer activity in the Republic of Kazakhstan]. Astana: Natsionalnaya volonterskaya set.

Bor, A., B. Braujer, N. Guld-Djevis, N. Kasenova, D. Lillis, K. Mallinson, Dzh. Niksi, and D. Satpaev. 2019. *Kazahstan: ispytanie «tranzitom vlasti»* [Kazakhstan: testing the “power transit”]. London: Korolevskiy institut mezhdunarodnyh otnoshenii.

Djusenbinov, A. 2019. *Chetvertyj uroven budzheta – instrument povyshenija effektivnosti raboty akimov selskih okrugov* [The fourth level of the budget - a tool for increasing the efficiency of rural district akims]. Nur-Sultan: Academia gosudarstvennogo upravlenia.

Joldybalina, A. S., J. M. Sanhaeva, A. G. Urpekova, K. S. Sailau, D. B. Otegali, and K. E. Ikylas. 2024. *Vybory deputatov maslikhata - 2023: osobennosti i tendencii* [Election of deputies of the maslikhat - 2023: features and trends]. Astana: KISI.

Tocqueville, Alexis de. 2012. *Democracy in America*. English Edition. Vol. 1. Indianapolis: Liberty Fund.

Journal Articles

Bakirova, A. M. 2019. “Rol instituta biev kak organa po uregulirovaniju i razresheniju konfliktov pravovogo haraktera” [The role of the institution of biys as a body for the settlement and resolution of legal conflicts]. *Uchenye zapiski Krymskogo federalnogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo. Juridicheskie nauki*, no. 4: 409–426.

Burlakov, L. N. 2015. “Bjudzhet i sobstvennost – osnova reformirovanija mestnogo samoupravlenija” [Budget and property - the basis of local government reform]. *Gosudarstvennoe upravlenie i gosudarstvennaya sluzhba*, no. 4: 20–27.

Karim, R., and E. Z. Bekbaev. 2025. “Reforma mestnogo samoupravlenija v Kazahstane: uroki jestonskoj modeli i poisk finansovoj nezavisimosti”

[Local government reform in Kazakhstan: lessons of the Estonian model and the search for financial independence]. Vestnik Instituta zakonodatelstva i pravovoi informacii RK, no. 3: 12–22.

Zambinova, Z. B. 2022. “Mehanizm vzaimodejstvija gosudarstva s korporativnym sektorom v ramkah korporativnoj socialnoj otvetstvennosti” [Mechanism of interaction between the state and the corporate sector within the framework of corporate social responsibility]. Vestnik Kazahskogo universiteta jekonomiki, finansov i mezhdunarodnoj trgovli, no. 4: 151–158.

Legal Acts

Republic of Kazakhstan. 2021. Zakon Respubliki Kazahstan ot 24 maja 2021 goda № 42-VII ZRK [Law of the Republic of Kazakhstan dated May 24, 2021 No. 42-VII ZRK]. Nur-Sultan.

Republic of Kazakhstan. 2022. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 22 fevralja 2022 goda № 814 [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 22, 2022 No. 814]. Astana.

Republic of Kazakhstan. 2024. O budzhetah selskih okrugov goroda Taldykorgan na 2024-2026 gody [On the budgets of rural districts of the city of Taldykorgan for 2024-2026]. Taldykorgan.

Republic of Kazakhstan. 2025. Budzhetnii kodeks Respubliki Kazahstan [Budget Code of the Republic of Kazakhstan]. Astana.

Internet Resources and Media

24.kz. 2024. “Fond Asar Ume sobral ₸200 mln dlja postradavshih ot pavodkov” [Asar Ume Foundation collected ₸200 million for flood victims]. 24.kz. <https://24.kz/ru/news/social/646621-fond-asar-ume-sobral-200-mln-dlya-postradavshikh-ot-pavodkov>. (Accessed November 26, 2025)

Akimat goroda Almaty. 2023. “Informacija o registracii partijnyh spiskov kandidatov v deputaty Maslihata goroda Almaty, vybory 19 marta 2023 goda” [Information on the registration of party lists of candidates for deputies of the Maslikhat of Almaty, elections on March 19, 2023]. Gov.kz. <https://www.gov.kz/memleket/entities/almaty/press/article/details/114905?lang=ru>. (Accessed November 26, 2025)

Akorda. 2025. “Vystuplenie Glavy gosudarstva na dialog-platforme sel’skih akimov” [Speech by the Head of State at the dialogue platform of rural akims]. Akorda.kz. <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-na-dialog-platforme-selskih-akimov-28101540>. (Accessed November 26, 2025)

Departament Agentstva Respubliki Kazahstan po protivodejstviju korrupcii po Aktjubinskoj oblasti. 2023. “V Aktobe za poluchenie zemel’nogo uchastka ot predprinimatelja trebovali 5 mln. tenge dlja realizacii social’nyh proektov” [In Aktobe, 5 million tenge was demanded from an entrepreneur for a land

plot to implement social projects]. Gov.kz. <https://www.gov.kz/memleket/entities/anticorruptionaktobe/press/news/details/552996?lang=ru>. (Accessed November 26, 2025)

Esenalieva, A. 2024. “Zavisimost ot transfertov: chto meshaet Turkestanskoj oblasti obespechivat sebja” [Dependence on transfers: what prevents the Turkestan region from providing for itself]. Kazinform. <https://www.inform.kz/ru/zavisimost-ot-transfertov-chtomashaet-turkestanskoy-oblasti-obespechivat-sebja-13f89e>. (Accessed November 26, 2025)

Kapitanova, I. 2025. “TikTok-akim Talgara udivljaet stranu” [TikTok-akim of Talgar surprises the country]. Zakon.kz. <https://www.zakon.kz/obshestvo/6473450-TikTokakim-talgara-udivlyaet-stranu.html>. (Accessed November 26, 2025)

KISI. 2024. “Prezentacija novoj kollektivnoj monografii “Vybory deputatov maslihatov - 2023: osobennosti i tendencii” [Presentation of the new collective monograph “Elections of deputies of maslikhats - 2023: features and trends”]. KISI. <https://kisi.kz/ru/prezentachiya-novoj-kollektivnoj-monografii-vybory-deputatov-maslihatov-2023-osobennosti-i-tendenchii/>. (Accessed November 26, 2025)

Prilepskaya, A. 2024. “Mejdu imperiei i Sovetami. Politolog Marat Shibusov o modeli mestnogo samoupravleniya v Kazakhstane” [Between the Empire and the Soviets. Political scientist Marat Shibusov on the model of local self-government in Kazakhstan]. Orda.kz. <https://orda.kz/mezhdu-imperiej-i-sovetami-politolog-marat-shibusov-o-modeli-mestnogo-samoupravlenija-v-kazahstane-394184/>. (Accessed November 26, 2025)

Romashkina, S. 2023. “Vybory v maslihat kak budto by vazhnee” [Elections to the maslikhat seem to be more important]. Vlast.kz. <https://vlast.kz/politika/54208-vybory-v-maslihat-kak-budto-by-vazhnee.html>. (Accessed November 26, 2025)

Sharip, T. 2025. “Akim Jekibastuza uvidel v Instagram shutku pro sebja i prishel v magazin” [Akim of Ekibastuz saw a joke about himself on Instagram and came to the store]. Tengrinews. <https://tengrinews.kz/curious/akim-ekibastuza-uvidel-instagram-shutku-sebja-prishel-584959/>. (Accessed November 26, 2025)

Shishkin, D. 2025. “Biznes-imperija Ivana Saujera” [Ivan Sauer’s Business Empire]. Centr jurnalistkih rassledovanii. <https://www.czhr.kz/post/%D0%B1%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81-%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0->

%D1%81%D0%B0%D1%83%D1%8D%D1%80%D0%B0. (Accessed November 26, 2025)

Skripnik, G. 2022. “Metodom asara planiruetsja postroit’ bolee 120 domov v Zhambylskoj oblasti” [Using the Asar method, more than 120 houses are planned to be built in the Zhambyl region]. Kazinform. https://www.inform.kz/ru/metodom-asara-planiruetsya-postroit-bolee-120-domov-v-zhambylskoj-oblasti_a4011267. (Accessed November 26, 2025)

Suleimanova, N. 2025. “V Kazahstane chinovniki otfutbolivajut obrashhenija grazhdan - deputat” [In Kazakhstan, officials kick around citizens’ appeals - deputy]. Liter.kz. <https://liter.kz/v-kazahstane-chinovniki-otfutbolivaiut-obrashcheniia-grazhdan-deputat-1741167469/>. (Accessed November 26, 2025)

Top-News. 2023. “Kak bystro akim Kostanaja otvechaet na obrashhenija grazhdan v WhatsApp” [How quickly the Akim of Kostanay responds to citizens’ appeals on WhatsApp]. Top-News.kz. <https://top-news.kz/kak-bystro-akim-kostanaja-otvechaet-na-obrashhenija-grazhdan-v-whatsapp/>. (Accessed November 26, 2025)